

PRAVO NA SUĐENJE U RAZUMNOM ROKU

Priručnik za
primjenu člana 6 (1)
Evropske konvencije
o ljudskim pravima

Borba protiv zlostavljanja i nekažnjivosti i
jačanje primjene sudske prakse Evropskog suda
za ljudska prava na nacionalnom nivou "FILL"

Ivana Roagna

Horizontal Facility for Western Balkans and Turkey

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Implemented
by the Council of Europe

PRAVO NA SUĐENJE U RAZUMNOM ROKU

**PRIRUČNIK ZA PRIMJENU ČLANA 6 (1)
EVROPSKE KONVENCIJE O LJUDSKIM PRAVIMA**

**Autor:
IVANA ROAGNA**

Savjet Evrope

Savjet Evrope: 2018.

Sva prava zadržana.

Ni jedan dio ove publikacije se ne može prevesti, reprodukovati ili prenositi, u bilo kom obliku ili na bilo koji način, elektronskim putem (CD - ROM, internet, itd.) ili mehaničkim putem, uključujući fotokopiranje, snimanje ili skladištenje informacija, bez prethodne pismene dozvole Direktorata za komunikacije (F - 67075 Strazbur Cedex ili publishing@coe.int).

Fotografije © Savjet Evrope

Štampa, grafički dizajn i korica:
3M Makarije

Objavljeno od strane Savjeta Evrope
F - 67075 Strazbur Cedex
www.coe.int

©Septembar 2018. Savjet Evrope. Sva prava zadržana.
Licencirano Evropskoj uniji pod uslovima.

Sadržaj

UVOD – ZAKAŠNJELA PRAVDA JE USKRAĆENA PRAVDA	7
Kako koristiti ovaj priručnik	7
I. EKLJP U DOMAĆEM PRAVNOM OKVIRU.....	9
1. Konvencija u Crnoj Gori	9
II. OPSEG ZAHTJEVA RAZUMNOG ROKA	11
2. Tumačenje EKLJP	11
a. Supsidijarnost i polje slobodne procjene	11
b. Načelo djelotvornosti	12
c. Pozitivne obaveze	12
d. Autonomni koncepti	13
3. Na koje postupke se primjenjuje razumni rok?	13
4. Autonomni koncepti u EKLJP	14
4.1 Koje je značenje građanskih prava i obaveza?	14
4.1.1 Sporovi koji nijesu obuhvaćeni pojmom građanskih prava i obaveza	15
4.2 Koje je značenje “krivične optužbe”?	16
5. Ko može podnijeti pritužbu na dužinu trajanja postupka?	18
5.1 Može li visina naknade štete koju dodjeljuju domaći sudovi da utiče na status žrtve?	19
III. IZRAČUNAVANJE DUŽINE TRAJANJA POSTUPKA	21
6. Period koji se razmatra	21
7. Primjena pravila na građanske postupke	21
7.1 Kada počinje građanski postupak?	21
8. Primjena pravila na krivične postupke	23
8.1 Kada počinje krivični postupak?	23
9. Kada se završavaju krivični i građanski postupak?	25
10. Da li je izvršenje pravosnažne presude relevantno za izračunavanje dužine trajanja postupka?	28
10.1 Stvarno izvršenje približno se poklapa sa danom kada je posljednja domaća odluka postala pravosnažna	28
10.2 Stvarno izvršenje nastupa nakon što je posljednja domaća odluka postala pravosnažna	29

IV. PROCJENA RAZUMNOSTI DUŽINE TRAJANJA POSTUPKA:

VAŽEĆI KRITERIJUMI	31
11. Uvod	31
12. Kriterijumi koji se odnose na prirodu predmeta	32
12.1 Složenost predmeta	32
a. Složenost činjenica	32
b. Složenost pravnih pitanja	33
c. Složenost postupka	33
12.2 Važnost predmeta spora za podnosioca predstavke	34
12.2.1 Slučajevi koji iziskuju posebnu ili naročitu pažnju	35
a. Građanski status i sposobnost (posebno kada utiču na uživanje prava na poštovanje porodičnog života)	35
b. Žrtve saobraćajnih nesreća (u pogledu štete) i žrtve nasilja (u pogledu krivičnog gonjenja)	36
c. Profesionalne aktivnosti pojedinaca (naročito kada su ugrožene zbog tužbi za velike iznose ili zbog spora u vezi sa radnim odnosom) i socijalna pitanja	36
d. Optuženi koji se nalaze u pritvoru	38
e. Drugi domeni	38
12.2.2 Predmeti za koje je neophodna izuzetna pažnja	39
a. Roditelji pogođeni obrazovnim mjerama koje je odredio sud i ograničavanjem roditeljskog prava (zbog potencijalno ozbiljnih i nepovratnih posljedica po odnos između roditelja i djeteta)	39
b. Lica za koja se predpostavlja da će kraće živjeti jer boluju od neizlječivih bolesti	39
12.3 Kriterijumi koji se odnose na ponašanje stranaka u postupku	40
12.3.1 Ponašanje stranaka	40
a. Odlaganja uzrokovana ponašanjem stranaka predstavljaju objektivnu činjenicu	41
b. Kašnjenja uzrokovana ponašanjem stranaka ne mogu se pripisati tuženoj državi	43
12.4 Ponašanje nadležnih organa	46
12.4.1 Postoje li situacije kada se može opravdati odugovlačenje postupka koje su uzrokovali organi?	50
13. Konkretna procjena ili sveobuhvatna procjena?	52

V. EFEKTI NEOPRAVDANO DUGOG POSTUPKA

NA UŽIVANJE DRUGIH PRAVA	55
14. Uvod	55
14.1 Prekomjerna dužina trajanja postupka i član 3 EKLJP (zabrana mučenja, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja)	55
14.2 Međusobni odnos člana 6 i člana 8 EKLJP (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života, doma i prepiske)	56
14.3 Prekomjerno trajanje postupka i član 14 EKLJP (zabrana diskriminacije)	57

14.4 Prekomjerna dužina trajanja postupka i član 1 Protokola br. 1 EKLJP (Zaštita imovine)	58
VI. PRAVNI LIJEKOVI ZA PREKOMJERNO TRAJANJE POSTUPKA NA NACIONALNOM NIVOU	59
15. Domaći pravni lijekovi za rješavanje prekomjerne dužine trajanja postupka	59
15.1 Pravni lijekovi trenutno dostupni u Crnoj Gori	59
a. Zahtjev za ubrzanje postupka i tužba za pravično zadovoljenje	59
b. Ustavna žalba	60
c. Pritužba podnesena Ombudsmanu	60
VII. SPROVOĐENJE PRESUDA EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA	63
16. Izvršenje presuda Evropskog suda za ljudska prava	63
16.1 Koje su relevantne mjere u predmetima o dužini trajanja postupka?	64
16.2 Primjer izvršenja presuda vezanih za dugotrajne postupke na nacionalnom nivou	65
PRILOG I – LISTA PRESUDA DONIJETIH PROTIV CRNE GORE O RAZLIČITIM ASPEKTIMA KOJI SE ODOSE NA ČLAN 6 EKLJP	67
IZVORI	73
RIJEČ ZAHVALNOSTI	75
O AUTORU	77

Uvod – Zakašnjela pravda je uskraćena pravda

Kako koristiti ovaj priručnik

Član 6 - Pravo na pravično suđenje

1. Svako, tokom odlučivanja o njegovim građanskim pravima i obavezama ili o krivičnoj optužbi protiv njega, ima pravo na pravičnu i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim sudom, uspostavljenim na osnovu zakona [...]

Kako je navedeno u predmetu *Golder protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, iz 1975. godine¹, "član 6 ... ističe prava koja su različita ali proizlaze iz iste osnovne ideje i koja zajedno čine jedno pravo": tako je pravo na pristup sudu povezano sa nizom "garancija propisanih... u pogledu organizacije i sastava suda i vođenja postupka. Sve u svemu, cjelinu čini pravo na pravično suđenje."

Jedna od ovih garancija odnosi se na ispunjavanje uslova razumnog roka, koji Konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljem tekstu EKLJP ili Konvencija) predviđa da bi se preduprijedili pretjerano dugi sudski postupci. Iako su države dužne da organizuju svoje pravne sisteme tako da omogućе sudovima da garantuju pravo na dobijanje konačne odluke u razumnom roku, činjenica je da pravosuđe ima ključnu ulogu u pripremi predmeta i brzom vođenju suđenja. Ovaj priručnik namijenjen je kao jednostavno, ali ipak sveobuhvatno sredstvo, koje pruža praktične smjernice predstavnicima pravosuđa za obezbjeđivanje potpune i pravilne primjene prava na suđenje u razumnom roku.

Priručnik nudi pregled pitanja koja proizlaze iz obaveze da se garantuje brz postupak, što može uticati i na uživanje drugih prava zajamčenih Konvencijom, kao i standarda koji se mogu naći u sudskoj praksi Evropskog suda za ljudska prava (u daljem tekstu: ESLJP ili Sud). Cilj priručnika je da postane jednostavan i pouzdan referentni dokument koji pruža praktične smjernice za rješavanje pitanja vezanih za obaveze koje proističu iz člana 6 stav 1 EKLJP. To je postignuto tako što su standardi u priručniku predstavljeni na način koji je prilagođen korisnicima. Jezik priručnika je jednostavan ali precizan. Fusnote se koriste samo da se uputi na citiranu sudsku praksu, ako bi čitalac bio zainteresovan za produblјivanje obrađenih

¹ *Golder protiv UK*, 21. februar 1975. godine, st. 28 i 36.

tema. Ovo se lako može uraditi preko portala HUDOC ESLJP-a, koji je dostupan na adresi <https://hudoc.echr.coe.int/eng> na kojem izbor jezika omogućava i da se pregledaju neslužbeni prevodi sudske prakse na jezicima država članica.

Priručnik ima sedam odjeljaka, koja obrađuju pitanja vezana za zahtjeve suđenja u razumnom roku shodno članu 6 EKLJP, koristeći tipičan strukturisani pristup koji je Sud usvojio prilikom razmatranja predmeta. Na kraju priručnika nalazi se spisak presuda koje je ESLJP donio protiv Crne Gore i bibliografija.

I. EKLJP u domaćem pravnom okviru

1. Konvencija u Crnoj Gori

EKLJP stupila je na snagu u odnosu na Crnu Goru 3. marta 2004. godine. Saglasno članu 9 Ustava, potvrđeni i objavljeni međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava sastavni su dio crnogorskog pravnog sistema. Oni imaju primat nad domaćim zakonodavstvom i neposredno se primjenjuju ukoliko su u suprotnosti sa unutrašnjim zakonodavstvom. Iako se članom 9 ne precizira odnos između Ustava i Konvencije shodno Evropskom sudu za ljudska prava, nema sumnje da bi u slučaju odstupanja između njih, Konvencija trebalo da ima primat.

Ne samo Konvencija, već i konačne presude donijete protiv zemlje imaju primat nad unutrašnjim pravnim poretkom. Ovo je posljedica formulacije člana 46 EKLJP, odredbe koja se odnosi na obavezujuću snagu i izvršenje presuda. Treba, međutim, imati u vidu da sve presude ESLJP-a sadrže opšta načela koja mogu pronaći konkretnu primjenu i u situacijama i zemljama protiv kojih nisu izrečene. U skladu sa konvencijskim sistemom, stoga, od država se traži da zauzmu proaktivan pristup i da prilagođavaju svoje zakonodavstvo i praksu tim opštim principima. Drugim riječima, to znači da, iako se presude ESLJP u užem smislu ne primjenjuju *erga omnes*, države ne mogu da ignorišu principe utvrđene u sudskoj praksi Evropskog suda za ljudska prava.

ESLJP je počeo da razmatra predmete protiv Crne Gore 2009. godine, kada je donio prvu presudu. *Predmet Bijelić*² je naročito važan jer, kao prvi predmet u kome je donijeta odluka u odnosu na Crnu Goru, pojašnjava vremensko važenje obaveza Crne Gore i Srbije po Konvenciji, nakon raspada državne zajednice. ESLJP je ocijenio da se ima smatrati da je Konvencija neprekidno na snazi u odnosu na Crnu Goru od dana ratifikacije od strane državne zajednice u martu 2004. godine do danas. U predmetu je takođe jasno da ako je sporni postupak bio isključivo u nadležnosti crnogorskih organa, odgovornom se može smatrati samo Crna Gora, i Srbija se ne može pozvati na odgovornost. Mora se pretpostaviti da će obratno važiti u situacijama u kojima je odgovorna samo Srbija.

2 *Bijelić protiv Crne Gore i Srbije*, br. 11890/05, 28. april 2009. godine.

II. Opseg zahtjeva razumnog roka

2. Tumačenje EKLJP

Kao što je važno poznavanje standarda koje je razvio ESLJP, tako je važno i razumijevanje procesa i interpretativnih mehanizama koji se koriste za njihovu pravilnu primjenu na nacionalnom nivou, shodno načelu supsidijarnosti.

Prije nego što se upustimo u analizu obaveza koje proizlaze iz člana 6 EKLJP, potrebno je razraditi odgovarajuća načela tumačenja EKLJP. U tom smislu, važno je naglasiti da je Konvencija živi instrument koji treba tumačiti u svjetlu sadašnjih uslova. Samim tim, Sud je usvojio dinamičan ili evolutivni pristup prema pravima i slobodama sadržanim u EKLJP, što je omogućilo napuštanje zastarjele koncepcije o tome kako su pojmovi prvobitno shvatani.

Iako se pojam dinamičnog ili evolutivnog tumačenja ne primjenjuje na član 6 EKLJP, taj član je predmet progresivnog tumačenja. To znači da su, kao što je ilustrovano kasnije u ovom tekstu, vrste predmeta koje su obuhvaćene garancijama pravičnog suđenja, uključujući i pravo na ubrzanje postupka, vremenom obuhvatile i sporove za koje se, u početku, nije smatralo da se na njih ta odredba primjenjuje.

Slijedi kratko objašnjenje osnovnih principa tumačenja EKLJP koji su relevantni za pitanje razumnog roka i za pravilno razumijevanje citirane sudske prakse. Drugi, jednako važni principi tumačenja EKLJP-a, kao što su princip četvrte instance, pojam strogih ograničenja, principi vladavine prava, zakonitosti, nužnosti, proporcionalnosti, prirode žvoga instrumenta Konvencije i njenog dinamičnog tumačenja, i strukturiranog pristupa tumačenju, neće se razmatrati jer se ne primjenjuju na odredbe člana 6 EKLJP koje se odnose na pravo na suđenje u razumnom roku.

a. Supsidijarnost i polje slobodne procjene

Države ugovornice Konvencije jamče svakome u svojoj nadležnosti prava i slobode definisane u Konvenciji (član 1 EKLJP), i dužne su da pruže djelotvoran pravni lijek pred domaćim organom svakome ko, navodno, tvrdi da su mu povrijeđena prava po Konvenciji. U vezi sa tim, član 35 stav 1 EKLJP propisuje obavezu iscrpljivanja

domaćih pravnih lijekova, što znači da je obraćanje Sudu u Strazburu zaista krajnje sredstvo.

Ovo odražava činjenicu da je konvencijski sistem supsidijaran zaštiti ljudskih prava na nacionalnom nivou i da su domaći organi u načelu u boljem položaju od međunarodnog suda da procijene lokalne potrebe i uslove. Uloga ESLJP je da autoritativno tumači Konvenciju i djeluje kao zaštita za pojedince čija prava i slobode nisu zaštićene na nacionalnom nivou.

Jurisprudencija ESLJP jasno ukazuje na to da države ugovornice imaju slobodu procjene u pogledu načina na koji primjenjuju i sprovede Konvenciju. Obim polja slobodne procjene zavisi od okolnosti konkretnog slučaja i prava i sloboda o kojima je riječ. U vezi sa dužinom trajanja postupka ovo se, na primjer, odnosi na mehanizme koji su uspostavljeni kako bi se osiguralo da se postupci okončaju u razumnom roku. Sloboda procjene ide ruku pod ruku sa nadzorom po konvencijskom sistemu. S tim u vezi, uloga ESLJP je da preispita da li su odluke koje donesu domaći organi kompatibilne sa Konvencijom, imajući pri tom u vidu slobodu procjene koju ima država.

b. Načelo djelotvornosti

Ovo načelo, poznato i kao teleološka ili svrshodna metoda tumačenja, podsjeća nas da je Konvencija sistem za zaštitu ljudskih prava.

Iz tog razloga, tumačenje Konvencije ne može se voditi samo pravilima iz Bečke konvencije o pravu međunarodnih ugovora. Od presudne je važnosti da se Konvencija tumači na način da prava koja su njome zagarantovana budu praktična i djelotvorna, a ne teoretska i iluzorna.³ Stoga država ne može da izbjegne svoje obaveze tako što će zaštititi pravo na površan ili nedjelotvoran način.

Kao rezultat teleološkog pristupa, ESLJP je u svom tumačenju člana 6 stav 1 razvio niz podrazumijevanih (prećutnih) prava, uključujući: a) pravo na pristup sudu, b) pravo na (blagovremeno) izvršenje presude i c) pravo na pravosnažnost sudskih odluka.

c. Pozitivne obaveze

U određenim situacijama država je dužna da preduzme pozitivne korake kako bi se zaštitila konvencijska prava i obezbijedilo njihovo uživanje. ESLJP se oslanja na član 1 Konvencije, koji od država zahtijeva da "jamče svakom licu koje se nalazi u nadležnosti te države prava i slobode određene u Dijelu I ove Konvencije", kao jurisprudencijalnu osnovu za propisivanje brojnih implicitnih pozitivnih obaveza državama ugovornicama Konvencije.

³ *Artico protiv Italije*, 13. maj 1980. godine.

Pozitivne obaveze zahtijevaju od domaćih organa da preduzmu potrebne mjere kako bi se zaštitilo neko pravo ili, konkretnije, da usvoje razumne i odgovarajuće mjere za zaštitu prava pojedinca.

d. Autonomni koncepti

Kada je u pitanju tumačenje obima ili primjene materijalnih prava i sloboda po Konvenciji, ESLJP se u velikoj mjeri bavi suštinom zaštićenog prava i ne odvlači mu pažnju način na koji se države ugovornice opredijele da, u svom domaćem pravu, tumače neki izraz ili načelo. U najboljem slučaju, definicije date u domaćem pravu samo su polazne tačke, i bez obzira na njihovo značenje, ESLJP će razmotriti relevantno pitanje u pogledu forme, suštine i postupka prije nego što donese svoju odluku.

Shodno ovom načelu, stoga, značenje izraza i pojmova koji se upotrebljavaju u Konvenciji autonomno utvrđuje ESLJP. Ovo se, na primjer, odnosi na pojmove građanskih prava i obaveza i krivičnu optužbu, koji se upotrebljavaju u članu 6 EKLJP, kako je objašnjeno dalje u tekstu.

3. Na koje postupke se primjenjuje razumni rok?

Pitanje obima prava na suđenje u razumnom roku podrazumijeva utvrđivanje obima primjene člana 6 Konvencije kao takvog. Praksa ESLJP na ovu temu obimna je i složena, i njome se nećemo baviti u ovom priručniku, već ćemo samo ukazati na situacije gdje se primjenjuje zahtjev razumnog roka.

Teorijski (i kako je prvobitno zamišljeno), pravo na suđenje u razumnom roku, kako je zajamčeno Evropskom konvencijom o ljudskim pravima, nije opšte pravo koje se primjenjuje na sva suđenja odnosno na sve koji su uključeni u sudski postupak.

Kao što je navedeno u Konvenciji, na pravo na suđenje u razumnom roku može se pozivati samo u odnosu na postupak pred sudom koji je nadležan za utvrđivanje "građanskih prava i obaveza" ili "bilo koje krivične optužbe", pri čemu ESLJP autonomno tumači svaki od ovih izraza. To takođe znači da se ESLJP ne ograničava na tumačenje koje je ekvivalentnim konceptima dato u domaćem pravnom sistemu. Ipak, izgleda da dinamičkim tumačenjem ESLJP postepeno mijenja stav u pogledu ova dva koncepta.

Danas se u praksi - iako se ESLJP uzdržava da opiše situaciju tim riječima - član 6 može jasno primijeniti na svaki sudski postupak, osim određenih sfera koje je sudska doktrina isključila jer ih je nemoguće izjednačiti sa građanskim ili krivičnim predmetima.

4. Autonomni koncepti u EKLJP

4.1 Koje je značenje građanskih prava i obaveza?

Koncept građanskog predmeta tumači se vrlo široko. Obuhvata "sve postupke čiji je rezultat od presudnog značaja za privatna prava i obaveze"⁴ i obuhvata sve ono što kontinentalno pravo definiše kao privatno pravo, bez obzira na to koje pravo se primjenjuje na određeni predmet - građansko, privredno, upravno itd. - ili koji je organ nadležan za rješavanje spora - da li su to građanski sudovi ili krivični sudovi,⁵ upravni sudovi,⁶ ustavni sudovi,⁷ profesionalni tribunali,⁸ ili čak organi uprave.⁹ Građanski predmeti tako obuhvataju sporove koji se odnose na status pojedinaca,¹⁰ porodično pravo,¹¹ privatnu svojinu,¹² itd.

Generalno gledano, odlučujući faktor prilikom ograničavanja područja primjene člana 6 je da li tužba podnosioca predstavke ima materijalne posljedice.¹³ Ukoliko ima, postupak se smatra građanskim predmetom. Sfera postupaka koji se odnose na "građanska prava i obaveze" se tako znatno proširila kako bi obuhvatila najrazličitije sporove. Materijalna priroda spora, na primjer, omogućila je da se kao građanski predmet kategoriše postupak koji bi, u domaćem pravu, bio obuhvaćen javnim pravom. Stoga se član 6 primjenjuje na sporove između fizičkih lica i javnog organa - bez obzira na to da li javni organ postupa kao privatno lice ili depozitar javne vlasti - ukoliko predmetni upravni postupak utiče na ostvarivanje imovinskih prava, kao kod postupaka koji se odnose na eksproprijaciju,¹⁴ pravo preče kupovine,¹⁵ građevinsku dozvolu,¹⁶ spor oko plana razvoja koji uređuje izgradnju,¹⁷ komasaciju,¹⁸ zaštitu životne sredine,¹⁹ itd.

Predmeti koji se odnose na naknadu štete takođe potpadaju pod član 6: odštetni zahtjevi (obično u građanskim sudovima) za saobraćajne nezgode,²⁰ klevetu²¹ ili

4 *König protiv Savezne Republike Njemačke*, 28. jun 1978. godine.

5 *Perez protiv Francuske*, 12. februar 2004. godine, st. 57-75 (u odnosu na građanskopravnu tužbu koja je podnijeta u toku krivične istrage).

6 *Ringeisen protiv Austrije*, 16. jul 1971. godine.

7 *Ruiz-Mateos protiv Španije*, 23. jun 1993. godine.

8 *König protiv Savezne Republike Njemačke*, 28. jun 1978. godine, *Le Compte, Van Leuven i De Meyere protiv Belgije*, 23. jun 1981. godine.

9 U smislu organa koji nijesu pravosudni organi, zavisno od toga kako se kategorišu u domaćem pravu. Na primjer, *Rolf Gustafson protiv Švedske*, 1. jul 1997. godine.

10 Na primjer: *H. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 8. jul 1987. godine; *Rasmussen protiv Danske*, 28. novembar 1984. godine.

11 Na primjer, *Keegan protiv Irske*, 26. maj 1994. godine.

12 Na primjer, *Sporrong i Lonnroth protiv Švedske*, 23. septembar 1982. godine.

13 Za tipičan primjer v.: *Editions Périscope protiv Francuske*, 26. mart 1992. godine.

14 *Aldo i Jean-Baptiste Zanatta protiv Francuske*, 28. mart 2000. godine, st. 22-26.

15 *Hentrich protiv Francuske*, 22. septembar 1994. godine, stav 52.

16 *Allan Jacobsson protiv Švedske*, 25. oktobar 1989. godine, st. 72-74.

17 *Sakrby protiv Švedske*, 28. jun 1990. godine, st. 26-30.

18 *Poiss protiv Austrije*, 23. april 1987. godine, stav 48.

19 *Zander protiv Švedske*, 25. novembar 1993. godine, st. 26-28.

20 *Guincho protiv Portugalije*, 10. jul 1984. godine, stav 28.

21 *Moreira de Azevedo protiv Portugalije*, 23. oktobar 1990. godine, st. 66-68.

otpuštanje²² ili putem građanskopravnog zahtjeva u krivičnim sudovima,²³ ili tužbe za naknadu štete protiv države (obično kroz upravne sudove),²⁴ ili osporavanje oduzimanja dozvole za služenje alkoholnih pića,²⁵ itd.

Materijalni aspekt je takođe razlog zbog kojeg se član 6 primjenjuje na sporove koji se odnose na socijalnu zaštitu²⁶ i socijalnu pomoć.²⁷ Disciplinski predmeti odnose se i na građansku materiju kada uključuju pravo na obavljanje profesije, kao u disciplinskim predmetima pred profesionalnim tijelima.²⁸ Član 6 takođe se primjenjuje na sporove u državnoj službi - bilo da se radi o zaposlenima na neodređeno ili zaposlenima po ugovoru - ako se odnose na zapošljavanje, karijeru ili prestanak radnog odnosa i pod uslovom da zaposleni o kojima je riječ rade na radnim mjestima koja ne podrazumijevaju "neposredno ili posredno učešće u vršenju ovlaštenja javnog prava i dužnosti čija je svrha da štite opšte interese države ili drugih javnih organa".²⁹ Slično tome, postupci koji se odnose na *de facto* upravljanje i na reviziju koju vrše javne računovođe pripadaju građanskoj materiji.³⁰

4.1.1 Sporovi koji nijesu obuhvaćeni pojmom građanskih prava i obaveza

Oblasti na koje se član 6 ne primjenjuje su one u kojima postupci dovode u pitanje zakonodavne prerogative države ili politička prava i obaveze, ali je tih oblasti sve manje.

Poreski sporovi (koji nijesu krivični predmeti) nijesu obuhvaćeni područjem primjene člana 6 u građanskoj materiji jer se smatra da su dio "same suštine javnih ovlaštenja".³¹ Kao što je ESLJP ukazao u odluci o prihvatljivosti "Nije dovoljno pokazati da je spor "materijalan" po prirodi da bi bio obuhvaćen pojmom "građanska prava i obaveze". Pored novčanih kazni izrečenih kroz "krivičnu sankciju", to će biti slučaj, naročito, kada obaveza koja je materijalna po prirodi proizlazi iz poreskog zakonodavstva".³²

Sporovi u vezi sa mjerama imigracione kontrole takođe su isključeni iz područja primjene člana 6 u vezi sa odlukama koje se odnose na ulazak, boravak i deportaciju stranaca - protjerivanje, izručenje itd. - čak i ako imaju posljedice po privatni i porodični život podnosioca zahtjeva.³³

22 *Buchholz protiv Savezne Republike Njemačke*, 6. maj 1981. godine, stav 46.

23 *Acquaviva protiv Francuske*, 21. novembar 1995. godine, st. 45-48.

24 *H protiv Francuske*, 24. oktobar 1989. godine, stav 47.

25 *Tre Traktor Aktiebolag protiv Švedske*, 7. jul 1989. godine, st. 43-44.

26 *Feldbrugge protiv Holandije*, 25. maj 1986. godine, st. 26-40.

27 *Salesi protiv Italije*, 26. februar 1993. godine, stav 19.

28 *König protiv Savezne Republike Njemačke*, 28. jun 1978. godine, st. 86-96; *H protiv Belgije*, 30. novembar 1987. godine, st. 37-48.

29 *Pellegrin protiv Francuske*, 8. decembar 1999. godine, stav 66.

30 Odluka o prihvatljivosti, *Richard-Dubarry protiv Francuske*, 7. oktobar 2003. godine, stav 1; odluka o prihvatljivosti, *Michel Martinie protiv Francuske*, 13. januar 2004. godine, st. 25-30.

31 *Ferrazzini protiv Italije*, 12. jul 2001. godine, stav 29.

32 Odluka o prihvatljivosti, *Vidacar S.A. i Opergrup S.L. protiv Španije*, 20. april 1999. godine, "Pravo", stav 1.

33 *Maaouia protiv Francuske*, 5. oktobar 2000. godine, st. 35-38.

Sporovi o političkom predstavljanju - kako lokalnom, tako i nacionalnom - izlaze van područja primjene člana 6, jer se pravo kandidovanja na izborima i osvajanja mjesta u parlamentu, ili pravo na poslanički imunitet, posmatra kao političko pravo, a ne kao građansko pravo u smislu člana 6, čak i ako je uključen materijalni aspekt (i pod uslovom da ne postoji krivična dimenzija).³⁴

Konačno, van područja primjene člana 6 (iako isključivo u pitanjima zapošljavanja, karijere i prestanka radnog odnosa) su i sporovi koji se odnose na određene kategorije državnih službenika: one koji vrše vlast jer učestvuju u vršenju ovlašćenja povjerenih javnim pravom i obavljaju dužnosti zaštite opštih interesa države, kako je to navedeno u presudi *Pellegrin protiv Francuske*.³⁵ Primjeri su pripadnici policije, vojske i pravosuđa. Smatralo se da se član 6 ne primjenjuje, na primjer, na disciplinski postupak protiv sudije koji je doveo do njenog razrješenja.³⁶ U predmetu *Vilko Eskelinen i drugi protiv Finske*,³⁷ ESLJP je, međutim, pojasnio da bi dva uslova morala biti ispunjena da bi tužena država isključila primjenu člana 6, iz razloga što je podnosilac predstavke državni službenik. Prvo, domaćim pravom se mora izričito ograničiti pristup sudu za službenike na datom položaju ili date kategorije. Drugo, ograničenje mora da bude opravdano objektivnim razlozima u interesu države. Činjenica da je podnosilac predstavke bio u nekom sektoru ili odjeljenju koje je učestvovalo u vršenju ovlašćenja povjerenih javnim pravom sama po sebi nije bila odlučujuća. Da bi isključenje bilo opravdano, nije bilo dovoljno da država utvrdi da je državni službenik o kome je riječ učestvovao u vršenju javne vlasti ili da je postojala "posebna veza povjerenja i lojalnosti" između državnog službenika i države kao poslodavca. Država bi takođe morala da pokaže da je predmet spora o kome je riječ povezan sa vršenjem državne vlasti ili da je doveo u pitanje posebnu vezu između državnog službenika i države kao poslodavca.

Prema tome, u načelu ne bi moglo da bude opravdanja za izuzimanje redovnih radnih sporova, kao što su sporovi koji se odnose na plate, naknade ili slična prava, iz garancija člana 6, na osnovu posebne prirode odnosa između određenog državnog službenika i predmetne države.

4.2 Koje je značenje "krivične optužbe"?

Kao i "građanskim" predmetima, i konceptu "krivičnih" predmeta dato je autonomno značenje bez obzira na to kako je definisan u domaćem pravu država članica. Pojam se široko tumači, zahvaljujući u biti materijalnoj definiciji ESLJP-a.

U tumačenju riječi "krivični", ESLJP smatra da država ima slobodu da odredi kao krivično djelo činjenje ili nečinjenje koje ne predstavlja uobičajeno ostvarivanje jednog od prava koje je zaštićeno Konvencijom. Međutim, ESLJP je na plenarnoj sjednici odlučio da, u obrnutoj situaciji, zadržava nadležnost da sudi o klasifika-

³⁴ *Pierre-Bloch protiv Francuske*, 21. oktobar 1997. godine, st. 49-52.

³⁵ *Pellegrin protiv Francuske*, 8. decembar 1999. godine.

³⁶ Odluka o prihvatljivosti, *Pitkevich protiv Rusije*, 8. februar 2001. godine.

³⁷ *Vilko Eskelinen i drugi protiv Finske*, 19. april 2007. godine [VV]

ciji činjenja ili nečinjenja koje je država odredila kao disciplinsko, a ne krivično djelo.³⁸

Kriterijumi iz presude u predmetu *Engel*

ESLJP je na plenarnoj sjednici razvio tri kriterijuma za odlučivanje da li postupak spada u kategoriju 'krivičnih':

- * domaća pravna kvalifikacija djela;
- * priroda djela; i
- * priroda i težina kazne.

Drugi i treći kriterijum koji su utvrđeni u predmetu *Engel* mogu se alternativno primijeniti, a ne nužno kumulativno. Ovo ne isključuje mogućnost primjene kumulativnog pristupa kada nakon odvojenih analiza svakog kriterijuma nije moguće donijeti jasan zaključak o postojanju krivične optužbe.

Kvalifikacija u domaćem pravu je preliminarni kriterijum koji, u nekim slučajevima, može biti dovoljan za zaključak da postupak spada u kategoriju "krivičnih". Domaća definicija, međutim, predstavlja samo djelimičnu indikaciju.

Stvarno relevantni kriterijumi za utvrđivanje da li je neki predmet krivični su, na jednoj strani, priroda djela – to jest, kršenje opšteg pravila čija je svrha i odvraćajuća i kaznena - i/ili, na drugoj strani, težina izrečene kazne.

Ovdje se nećemo upuštati u detalje o tome kako ESLJP određuje da li je neki predmet krivični; dovoljno je reći da ESLJP ponekad zasniva svoje zaključke čisto na domaćoj kvalifikaciji djela,³⁹ ponekad na tri gore navedena kriterijuma, ponekad isključivo na prirodi djela⁴⁰ ili težini izrečene kazne, a ponekad i na kombinaciji nekoliko kriterijuma, od kojih nijedan nije sam po sebi odlučujući, ali koji su, zajedno, dovoljni da optužba postane krivična.⁴¹ Ovo pitanje je stoga u velikoj mjeri i pitanje analize sudske prakse.

Lišenje slobode (ili produženje tog lišenja) očigledno je pokazatelj krivične prirode djela,⁴² kao i velike novčane kazne i kazneni ili odvraćujući efekat kazne.⁴³ Priroda organa koji određuje kaznu nema nikakve posljedice; ESLJP je proširio krivični domen kako bi obuhvatio kazne organa uprave, uključujući i disciplinske i poreske kazne. Stoga se smatra da kažnjavanje organa uprave spada u domen krivičnog prava, ako se, kao na primjer u Grčkoj, takve kazne izriču zbog nepoštovanja trgovinskih pravila.⁴⁴ Većina kazni koje izriču "nezavisni organi uprave" u francuskom

38 *Engel protiv Holandije*, br. 5370/72, 8. jun 1976. godine.

39 Na primjer, *Engel i drugi protiv Holandije*, 8. jun 1976. godine.

40 Na primjer, odluka o prihvatljivosti u predmetu *Putz protiv Austrije*, 22. februar 1996. godine.

41 Na primjer, *Bendenoun protiv Francuske*, 24. februar 1994. godine.

42 *Engel i drugi protiv Holandije*, 8. jun 1976. godine, stav 82; *Campbell i Fell protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 28. jun 1984. godine, stav 73.

43 Na primjer, *A.P., M.P. i T.P. protiv Švajcarske*, 29. avgust 1997. godine.

44 *Garyfallou AEBE protiv Grčke*, 24. septembar 1997. godine.

pravu takođe spadaju u područje primjene člana 6: jedan primjer su kazne koje izriče organ nadležan za nadzor finansijskih tržišta.⁴⁵ Poreske kazne mogu dovesti poresko pravo u područje primjene člana 6: zbog svog obima, na primjer, neke poreske kazne su u biti odvratajuće i kaznene po svrsi.⁴⁶

Član 6 se primjenjuje i na disciplinske postupke, kako u vojsci, tako i u zatvorima. U predmetu *Campbell i Fell*, ESLJP je, na primjer, smatrao da se gubitak prava na vremensko skraćanje kazne (ukupno 570 dana, plus još 91 dan različitih kazni kao što su oduzimanje određenih povlastica, isključenje iz pridruženog rada, blokiranje zarade i zatvaranje u ćelije) smatra "krivičnim".⁴⁷ Slično tome, u oblasti vojne discipline, u predmetu *Engel i drugi*, u odnosu na jednog od podnosilaca predstavke, našao je da je prijetnja ozbiljnim kažnjavanjem koje uključuje i lišenje slobode uzrokovala da predmet potpada pod krivični domen iako sam podnosilac predstavke nije bio osuđen na kaznu zatvora.⁴⁸ Isto važi i za carinske kazne,⁴⁹ privredne kazne,⁵⁰ saobraćajne kazne,⁵¹ itd.

Konačno, postupaka koji ne potpadaju pod područje primjene člana 6 u okviru njegovog krivičnog aspekta je veoma malo, za razliku od građanskih predmeta, koji nažalost podliježu većim ograničenjima.

5. Ko može podnijeti pritužbu na dužinu trajanja postupka?

Činjenica da je podnosilac predstavke oslobođen optužbe ne lišava ga statusa žrtve i prava da podnese pritužbu zbog prekomjernog trajanja postupka.

Međutim, u slučaju da su dostupni domaći pravni lijekovi, za gubitak statusa žrtve pred ESLJP-om domaći organi moraju na dovoljno jasan način priznati da nije ispoštovan zahtjev razumnog roka i obezbijediti adekvatno zadovoljenje. Ovo bi moglo biti u vidu smanjenja kazne na izričit i mjerljiv način (u krivičnim predmetima),⁵² isplate naknade razumnog iznosa ili iznosa koji nije očigledno neadekvatan,⁵³ obustave postupka zajedno sa plaćanjem nekih pravnih troškova,⁵⁴ ili oslobođenja od znatnih pravnih troškova.⁵⁵

45 Odluka o prihvatljivosti, *Jean-Louis Didier protiv Francuske*, 27. avgust 2002. godine.

46 Na primjer: *Bendenoun protiv Francuske*, 24. februar 1994. godine, st. 46-47; *A.P. i T.P. protiv Švajcarske*, 29. avgust 1997. godine, stav 39.

47 *Campbell i Fell protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 28. jun 1984. godine, stav 73.

48 *Engel i drugi protiv Holandije*, 23. novembar 1976. godine, st. 80-85.

49 *Funke protiv Francuske*, 25. februar 1993. godine.

50 *Deweert protiv Belgije*, 27. februar 1980. godine.

51 *Malige protiv Francuske*, 23. septembar 1998. godine.

52 *Eckle protiv Savezne Republike Njemačke*, 15. jul 1982. godine.

53 *Cataldo protiv Italije*, predstavka br. 45656/99, 3. jun 2004. godine.

54 *Sprootte protiv Njemačke*, predstavka br. 72438/01, 29. maj 2006. godine.

55 *Hansen protiv Danske*, predstavka br. 60227/00, 15. mart 2005. godine.

5.1 Može li visina naknade štete koju dodjeljuju domaći sudovi da utiče na status žrtve?

Iako domaći sudovi koji razmatraju tužbe za pravično zadovoljenje zbog povrede prava na suđenje u razumnom roku ne moraju da dodjeljuju naknadu na istoj osnovi kao što je to slučaj u Strazburu, podnosilac predstavke će zadržati status žrtve ako je iznos očigledno nerazuman u odnosu na iznos koji bi ESLJP dodijelio za nematerijalnu štetu.

Iznosi u rasponu od 14 do 25% od visine naknade koju dodjeljuje ESLJP smatraju se neprihvatljivim.⁵⁶ Manji iznos mogao bi se smatrati adekvatnim ako bi ponuđeno zadovoljenje imalo i efekat ubrzavanja postupka.⁵⁷ Dodatno neopravdano odugovlačenje postupka za isplatu naknade, duže od šest mjeseci, takođe može uticati na zadržavanje statusa žrtve.⁵⁸

56 *Cocchiarella protiv Italije i Musci protiv Italije*, 29. mart 2006. godine.

57 *Scordino protiv Italije*, 29. mart 2006. godine.

58 *Simaldone protiv Italije* (br. 1), 29. mart 2006. godine.

III. Izračunavanje dužine trajanja postupka

6. Period koji se razmatra

Kada razmatra da li je ispunjen zahtjev razumnog roka, ESLJP uvijek počinje određivanjem polazne tačke (*dies a quo*) i kraja (*dies ad quem*) perioda koji treba uzeti u razmatranje. Podnosioci predstavke obično se žale na ukupnu dužinu sudskog postupka, koji je možda obuhvatio više od jednog stepena nadležnosti. Međutim, ponekad, ESLJP ne može da uzme u obzir cijeli tok postupka podnosioca predstavke iz prostog razloga što se podnosilac predstavke žali na sudsko odugovlačenje samo u određenoj fazi postupka. U predmetu *Portington protiv Grčke*,⁵⁹ ESLJP je, na primjer, konstatovao da se “pritužba podnosioca predstavke odnosi na dužinu žalbenog postupka pred ... Apelacionim sudom”, te je stoga smatrao da je period koji treba uzeti u obzir započeo na “dan kada je uložio žalbu na presudu prvostepenog suda” a završio “kada je Apelacioni sud konačno razmotrio njegovu žalbu i donio presudu”. U ovom slučaju žalbeni postupak trajao je skoro osam godina i “u vrijeme kada je Sud razmatrao predmet podnosilac predstavke podnio je žalbu na pravna pitanja”. Tako je utvrđena povreda.

7. Primjena pravila na građanske postupke

7.1 Kada počinje građanski postupak?

U građanskim postupcima period obično počinje da teče od trenutka pokretanja postupka pred nadležnim sudom.⁶⁰ U praktičnom smislu, period počinje da teče kada se slučaj uputi sudu kroz službenu dostavu.

Ovo može biti, u zavisnosti od pravnog sistema, datum na koji je pismeno uručeno tuženom unijeto na spisak predmeta suda, ili pak dan bilo kojeg drugog načina upućivanja predmeta sudu koji je predviđen domaćim pravom (zajednički zahtjev, upis u registar itd.).

⁵⁹ *Portington protiv Grčke*, 23. septembar 1998. godine.

⁶⁰ *Poiss protiv Austrije*, stav 50; *Bock protiv Njemačke*, stav 35.

Međutim, u svojoj presudi u predmetu *Golder* koja je citirana prethodno u ovom tekstu, ESLJP je konstatovao sljedeće: "Moguće je ... da u građanskim stvarima razumni rok počne teći, u određenim okolnostima, čak i prije izdavanja pismena o početku postupka pred sudom pred kojim je tužilac pokrenuo spor."⁶¹ Po mišljenju ESLJP-a, usaglašenost sa duhom Konvencije zahtijeva da ovu drugu riječ ne treba tumačiti previše tehnički i da joj treba dati materijalno (suštinsko), a ne formalno značenje.⁶²

Osim prethodno pomenutih, početak perioda se u nekim slučajevima može računati i od izdavanja sudskog naloga ili poziva.

Primjeri takvih slučajeva uključuju nalog za plaćanje,⁶³ trajno oduzimanje zaplijenjene imovine,⁶⁴ tužbu sa odštetnim zahtjevom u krivičnom postupku,⁶⁵ zahtjev za izricanje privremenih mjera,⁶⁶ prigovor na izvršni postupak koji je pokrenuo podnosilac predstavke,⁶⁷ intervencija u postupku koji je u toku,⁶⁸ ili čak i pojavljivanje tuženih pred sudom.⁶⁹

To znači da ESLJP može uzeti kao polaznu tačku datum preliminarne prijave organu uprave, naročito kada je to preduslov za početak postupka.⁷⁰ Stoga je ESLJP imao priliku da prihvati sljedeće kao *dies a quo*: datum preliminarne prijave za naknadu štete upućen organu uprave;⁷¹ datum vanparničnog zahtjeva koji je podnesen premijeru;⁷² datum na koji je podnosilac predstavke podnio prigovor organima uprave koji su povukli njegovu dozvolu da se bavi medicinom i da vodi kliniku;⁷³ datum zahtjeva za prekid javne zaštite za troje dece;⁷⁴ datum na koji je podnosilac predstavke osporio odluku kod nadležnog organa koji ju je izdao;⁷⁵ datum zahtjeva

61 *Golder protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 21. februar 1975. godine, stav 32 (ovo je u stvari obiter dictum jer se presuda nije odnosila na poštovanje zahtjeva razumnog roka).

62 Dodatne presude koje se ne odnose neposredno na razumni rok: *Le Compte, Van Leuven i De Meyere protiv Belgije*, 23. jun 1981. godine, stav 45; *Bentham protiv Holandije*, 23. oktobar 1985. godine, stav 32; *Van Marle i drugi protiv Holandije*, 26. jun 1986. godine, stav 32; *Pudas protiv Švedske i Bod.n protiv Švedske*, 27. oktobar 1987. godine, stav 31, odnosno stav 30; *Moreira de Azevedo protiv Portugalije*, 23. oktobar 1990. godine, stav 66.

63 *Pugliese protiv Italije* (br. 2), 24. maj 1991. godine, stav 16; *Tumminelli protiv Italije*, 27. februar 1992. godine, stav 14.

64 *Raimondo protiv Italije*, 22. februar 1994. godine, stav 42.

65 *Casciaroli protiv Italije*, 27. februar 1992. godine, stav 16; *Tomasi protiv Francuske*, 27. avgust 1992. godine, stav 124; *Acquaviva protiv Francuske*, 21. novembar 1995. godine, stav 50.

66 *Cesarini protiv Italije*, 12. oktobar 1992. godine, stav 16.

67 *Barbagallo protiv Italije*, 27. februar 1992. godine, stav 14.

68 *Variapati protiv Grčke*, 26. oktobar 1999. godine, stav 22.

69 *Capuano protiv Italije*, 25. jun 1987. godine, stav 22.

70 *König protiv Njemačke*, stav 98; *X protiv Francuske*, stav 31; *Kress protiv Francuske* [Veliko vijeće], stav 90.

71 Naročito, preliminarne odštetni zahtjev upućen nadležnom ministru od strane hemofilicara zaraženih virusom AIDS-a nakon transfuzija krvi: *X protiv Francuske*, 31. mart 1992. godine, stav 31; *Vallée protiv Francuske*, 26. april 1994. godine, stav 33; *Karakaya protiv Francuske*, 26. avgust 1994. godine, stav 29. Za postupak koji se odnosi na dodjeljivanje invalidske penzije: *Mocie protiv Francuske*, 8. april 2003. godine, stav 21.

72 *Allenet de Ribemont protiv Francuske*, 10. februar 1995. godine, stav 46.

73 *König protiv Savezne Republike Njemačke*, 28. jun 1978. godine, stav 98.

74 *Olsson protiv Švedske* (br. 2), 27. novembar 1992. godine, stav 101.

75 *Erkner i Hofauer protiv Austrije*, 23. april 1987. godine, stav 64; *Wiesinger protiv Austrije*, 30. oktobar 1991. godine, stav 51.

podnositelca predstavke za formalno potvrđivanje odluke udruženja;⁷⁶ datum zahtjeva za restituciju nepokretne imovine;⁷⁷ datum prvog osporavanja kod službe vlade u pogledu ukupnog iznosa naknade nakon nacionalizacije preduzeća.⁷⁸

U oblasti socijalne zaštite, u kontekstu postupka za rješavanje sporova u vezi sa isplatom naknada na koje je podnositelac predstavke tvrdio da je imao pravo nakon nesreće na radu, ESLJP je uzeo u obzir datume na koje je podnositelac predstavke podnio svoje zahtjeve kod različitih nadzornih odbora službi za socijalnu zaštitu.⁷⁹ Sa druge strane, samo nastojanje da se postigne sporazumno poravnaje sa organom uprave kroz pregovore nije dovoljno da obilježi početak "razumnog roka".⁸⁰

Član 6 stav 1 može se primijeniti i na postupke koji, iako nijesu u potpunosti sudski po prirodi, ipak jesu usko povezani sa nadzorom od strane sudskog organa.

U predmetu *Siegel protiv Francuske*,⁸¹ na primjer, u pogledu postupka podjele imovine koja je sprovedena na vanparničnoj osnovi pred dva notara, ali koji je naložio i odobrio sud, trajanje postupka pred notarima uzeto je u obzir prilikom izračunavanja razumnog roka.

8. Primjena pravila na krivične postupke

8.1 Kada počinje krivični postupak?

Period koji treba uzeti u obzir počinje na dan kada je lice "optuženo".

Kako je upotrijebljen u članu 6, koncept optužbe - kao i koncept građanskog spora - ima autonomno i materijalno (suštinsko), a ne formalno značenje.⁸²

U skladu sa ustaljenom sudskom praksom, optužba se generalno može definisati "kao službeno obavještenje koje nadležni organ daje pojedincu o navodima da je učinio krivično djelo", ali "u nekim slučajevima može imati oblik drugih mjera koje sadrže implikaciju takvog navoda i koje na sličan

76 U ovom slučaju Profesionalno udruženje za zdravlje i psihičku i socijalnu dobrobit: *Schouten i Meldrum protiv Holandije*, 9. decembar 1994. godine, stav 62.

77 *Schmidtov. protiv Republike Češke*, 22. jul 2003. godine, st. 54-55.

78 *Jorge Nina Jorge i drugi protiv Portugalije*, 19. februar 2004. godine, st. 31-32 (ESLJP je smatrao da se "tek u tom trenutku pojavio 'spor' koji treba riješiti").

79 *Duclos protiv Francuske*, 17. decembar 1996. godine, stav 54 (zahtjev nadzornom odboru Zavoda za zdravstveno osiguranje (CPAM) i žalba Odboru za isplatu naknada Zavoda za porodične naknade (CAF)).

80 *Lithgow i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 8. jul 1986. godine, stav 199.

81 *Siegel protiv Francuske*, st. 33-38.

82 *Deweere protiv Belgije*, 27. februar 1980. godine, stav 44.

način bitno utiču na situaciju osumnjičenog”.⁸³ To znači od trenutka kada se na situaciju okrivljenog “značajno uticalo”.⁸⁴

Dakle, “razumni rok” može početi da teče prije nego što predmet stigne pred prvostepeni sud,⁸⁵ na primjer od trenutka hapšenja.⁸⁶ Ova definicija je fleksibilnija i sveobuhvatnija od tehničke.⁸⁷

U zavisnosti od okolnosti konkretnog slučaja, kao početak računanja roka uzima se sljedeće: datum kada je otvorena prethodna istraga; datum na koji je izdat nalog za hapšenje⁸⁸ ili nalog za pretres;⁸⁹ datum stvarnog hapšenja podnosioca predstavke;⁹⁰ datum kada je optužen (ili, drugim riječima, podignuta optužnica)⁹¹ ili na koji je ukinut njegov poslanički imunitet;⁹² datum slanja ili prijema sudskog obavještenja⁹³ ili obavještenja o krivičnom postupku;⁹⁴ datum kada je podnosilac predstavke zvanično obavješten o krivičnom postupku protiv njega;⁹⁵ najskoriji datum kada je

83 *Foti i drugi (meritum) protiv Italije i Corigliano protiv Italije*, 10. decembar 1982. godine, stav 52, odnosno stav 34. Test da li je situacija osumnjičenog “značajno pogođena” prvo je koristila Komisija, a onda je preuzeo ESLJP - u početku uz upućivanje na Komisiju - na primjer u predmetu *Deweere protiv Belgije*, 27. februar 1980. godine, stav 46. Skorije, v.: *Pantea protiv Rumunije*, 3. jun 2003. godine, stav 257; *Kangasluoma protiv Finske*, 20. januar 2004. godine, stav 26; *Slimane-Ka.d protiv Francuske* (br. 2), 27. novembar 2003. godine, stav 25; *Pedersen i Baadsgaard protiv Danske*, 17. decembar 2004. godine, stav 44. Za primjer kada je situacija osumnjičenog konkretno pogođena, iako na način koji je relativno ograničen, vidi: *Merit protiv Ukrajine*, 30. mart 2004. godine, st. 9 i 70.

84 *Tychko protiv Rusije*, br. 56097/07, 11. jun 2015. godine, stav 63.

85 *Deweere protiv Belgije*, stav 42.

86 *Wemhoff protiv Njemačke*, stav 19.

87 Pojavila se, naročito, iz sljedećih izvornih presuda u ovom domenu: *Neumeister protiv Austrije*, 27. jun 1968. godine, stav 18, i *Adolf protiv Austrije*, 26. mart 1982. godine, stav 30; *Engel i drugi protiv Holandije*, 8. jun 1976. godine, stav 81; *K.nig protiv Savezne Republike Njemačke*, 28. jun 1978. godine, stav 88, *Eckle protiv Savezne Republike Njemačke*, 15. jul 1982. godine, stav 73, i *.ztürk protiv Savezne Republike Njemačke*, 21. februar 1984. godine, stav 5; *Deweere protiv Belgije*, 27. februar 1980. godine, st. 42 i 44; *Foti i drugi protiv Italije i Corigliano protiv Italije*, 10. decembar 1982. godine, stav 52, odnosno stav 34; *Imbrioscia protiv Švajcarske*, 24. novembar 1993. godine, stav 36.

88 Na primjer: *Manzoni, Girolami, Ferraro, Triggiani protiv Italije*, 19. februar 1991. godine, stav 16, stav 13, stav 15, odnosno stav 15; *Boddaert protiv Belgije*, 12. oktobar 1992. godine, stav 35.

89 Na primjer: *Eckle protiv Savezne Republike Njemačke*, 15. jul 1982. godine, stav 75; *Co.me i drugi protiv Belgije*, 22. jun 2000. godine, stav 133; *Stratégies et Communications i Dumoulin protiv Belgije*, 15. jul 2002. godine, stav 42.

90 Na primjer: *Wemhoff protiv Savezne Republike Njemačke*, 27. jun 1968, stav 19; *B. protiv Austrije*, 28. mart 1990. godine, stav 48; *Alimena protiv Italije*, *Viezzier protiv Italije*, *Maj protiv Italije*, 19. februar 1991. godine, stav 15, stav 15, odnosno stav 13; *Messina protiv Italije*, 26. februar 1993. godine, stav 25; *Abdoella protiv Holandije*, 25. novembar 1992. godine, stav 19; *Bunkate protiv Holandije*, 26. maj 1993. godine, stav 21; *Dobbertin protiv Francuske*, 25. februar 1993. godine, stav 38; *Yağcı i Sargin protiv Turske*, 8. jun 1995. godine, stav 58; *Gelli protiv Italije*, 19. oktobar 1999. godine, stav 37; *Ipsilanti protiv Grčke*, 6. mart 2003. godine, stav 31.

91 Na primjer: *Neumeister protiv Austrije*, 27. jun 1968. godine, stav 18; *Alimena protiv Italije*, 19. februar 1991. godine, stav 15; *Kemmache protiv Francuske* (br. 1 i 2), 27. novembar 1991. godine, stav 59; *Lavents protiv Letonije*, 28. novembar 2002. godine, stav 85.

92 Na primjer, *Frau protiv Italije*, 19. februar 1991. godine, stav 14.

93 Na primjer: *Pugliese protiv Italije* (br. 1), *Ficara protiv Italije*, *Colacioppo protiv Italije*, 19. februar 1991. godine, stav 14, stav 15, odnosno stav 13.

94 Na primjer, *Adiletta i drugi protiv Italije*, 19. februar 1991. godine, stav 15.

95 Na primjer: *Mori protiv Italije*, 19. februar 1991. godine, stav 14; *Hozee protiv Holandije*, 22. maj 1998. godine, stav 45.

imenovao branioca,⁹⁶ datum odluke kojom se određuje trajno oduzimanje privremeno oduzetih predmeta⁹⁷ ili potvrđuje sekvestracija stana,⁹⁸ itd.

ESLJP ima neograničeno diskreciono pravo prilikom određivanja trenutka u kojem krivični postupak prvi put značajno utiče na situaciju osumnjičenog. U predmetu *Ipsilanti protiv Grčke*,⁹⁹ ESLJP je uzeo kao *dies a quo* dan na koji je podnositeljka predstavke iz Grčke uhapšena na aerodromu u Atini 1995. godine na povratku sa dužeg boravka u Ujedinjenom Kraljevstvu, tokom kojeg je protiv nje podnijeta prijava (1986) i sprovedena istraga koja je završena upućivanjem na prvostepeni sud 1990. godine. ESLJP je odbacio ovu prvu fazu, smatrajući da "tokom boravka u Ujedinjenom Kraljevstvu, na podnositeljku predstavke nije uticao postupak koji se vodio u Grčkoj".¹⁰⁰

Član 6 stav 1 primjenjuje se i na pretkrivični postupak, što pokazuje činjenica da ESLJP ponekad utvrdi da je "razumni rok" prekoračen u predmetima koji se okončaju oslobađanjem od optužbe¹⁰¹ ili u kojima je istraga još uvijek u toku.¹⁰² Dužina trajanja istrage, međutim, obično se razmatra u slučajevima navodnih povreda pozitivnih procesnih obaveza koje proizlaze iz, na primjer, čl. 2 i 3 EKLJP.

9. Kada se završavaju krivični i građanski postupak?

Što se tiče kraja perioda koji treba uzeti u obzir, generalno nije potrebno praviti razliku između građanskog i krivičnog postupka.

U obje vrste postupaka, period koji razmatra ESLJP, u načelu, završava se posljednjom odlukom koja je donijeta u domaćem pravnom sistemu a koja je postala pravosnažna i koja je izvršena.

Ali šta mislimo pod pravosnažnim presudama ili odlukama? Odgovor će neizbježno zavisiti od različitih unutrašnjih pravnih sistema. Ovo čak može, u određenim okolnostima, uključivati i odluku ESLJP-a ako je predmet još uvijek u toku pred domaćim sudovima.

Kao što je ESLJP precizirao, "period čija se opravdanost preispituje podrazumijeva cjelinu spornih postupaka, uključujući sve žalbe".¹⁰³ Shodno tome, pravosnažna

96 Na primjer, *Angelucci protiv Italije*, 19. februar 1991. godine, stav 13.

97 Na primjer: *Raimondo protiv Italije*, 22. februar 1994. godine, stav 42; *Šleževičius protiv Litvanije*, 13. novembar 2001, stav 26.

98 *Vendittelli protiv Italije*, 18. jul 1994. godine, stav 21.

99 *Ipsilanti protiv Grčke*, 6. mart 2003. godine.

100 *Ipsilanti protiv Grčke*, 6. mart 2003. godine, stav 31.

101 Na primjer: *Angelucci protiv Italije*, *Maj protiv Italije*, *Colacioppo protiv Italije*, 19. februar 1991. godine, stav 13, st. 13-15, odnosno stav 13.

102 Na primjer: *Viezzler protiv Italije*, 19. februar 1991. godine, st. 15-17; *Tumminelli protiv Italije*, 27. februar 1992. godine, stav 18.

103 *Erkner i Hofauer protiv Austrije*, 23. april 1987. godine, stav 65.

domaća odluka koja označava kraj perioda može biti presuda prvostepenog suda (redovnog¹⁰⁴ ili upravnog¹⁰⁵). To može biti i odluka žalbenog suda, kao što je apelacioni sud (redovni¹⁰⁶ ili upravni¹⁰⁷). Apelacioni organ može da bude i vrhovni sud. U predmetu *Kudła protiv Poljske*¹⁰⁸ ESLJP je svoj stav o apelacionim organima sumirao na sljedeći način: "Sud ponavlja da član 6 stav 1 ne prisiljava države da uspostave apelacione ili kasacione sudove. Ipak, država koja uspostavi takve sudove dužna je da obezbijedi da lica na koja se primjenjuje zakon uživaju pred njima osnovne garancije sadržane u članu 6 ... lako način na koji se član 6 primjenjuje u odnosu na apelacione ili kasacione sudove zavisi od posebnih obilježja postupka o kome je riječ, ne može biti sumnje da žalbeni ili kasacioni postupci ulaze u područje primjene člana 6 ... Shodno tome, dužinu takvog postupka treba uzeti u obzir kako bi se utvrdilo da li je ukupna dužina trajanja postupka bila razumna".

Konačno, pravosnažna odluka može čak da ima i oblik odluke ustavnog suda, jer "prema ustaljenoj sudskoj praksi Suda, postupak pred ustavnim sudom treba uzeti u obzir za izračunavanje relevantnog perioda ukoliko rezultat takvog postupka može da utiče na ishod spora pred redovnim sudovima".¹⁰⁹

ESLJP je već bio u prilici da kao kraj perioda koji treba uzeti u razmatranje prihvati sljedeće:

104 Na primjer: *Humen protiv Poljske*, 15. oktobar 1999. godine, stav 58; *Duclos protiv Francuske*, 17. decembar 1996. godine, stav 53 (za primjer primjenjivosti, u Francuskoj, na apelacione tribunale u oblasti socijalne zaštite); ili *Ringeisen protiv Austrije*, 16. jul 1971. godine, stav 110; *Foti i drugi protiv Italije*, 10. decembar 1982. godine, stav 54; *Milasi protiv Italije*, 25. jun 1987. godine, stav 14; *Pugliese* (br. 1), *Girolami, Ferraro, Adiletta i drugi protiv Italije*, 19. februar 1991. godine, stav 14, st. 9 (zadnja rečenica) i 13, st. 10 i 15, odnosno stav 15; *Pugliese protiv Italije* (br. 2) i *Caleffi protiv Italije*, 24. maj 1991. godine, stav 16, odnosno stav 14; *Borgese protiv Italije*, *Monaco protiv Italije*, *Lestini protiv Italije*, 26. februar 1992. godine, stav 15, stav 14, odnosno stav 15; G., *Arena, Cormio, Golino, Taiuti, Caff. Roversi S.p.a., Barbagallo, Cifola protiv Italije*, 27. februar 1992. godine, stav 14, stav 15, stav 13, stav 14, stav 14, stav 15, stav 14, odnosno stav 13; *Dobbertin protiv Francuske*, 25. februar 1993. godine, stav 16; *Trevisan protiv Italije* i *Billie protiv Italije*, 26. februar 1993. godine, stav 15, odnosno stav 16; *Scopelliti protiv Italije*, 23. novembar 1993. godine, stav 18; *Silva Pontes protiv Portugalije*, 23. mart 1994. godine, st. 16-19; *Yağcı i Sargin protiv Turske*, 8. jun 1995. godine, stav 58.

105 Na primjer: *Scuderi protiv Italije*, 24. avgust 1993. godine, stav 14; *Vallée protiv Francuske*, 26. april 1994. godine, stav 33; *Karakaya protiv Francuske*, 26. avgust 1994. godine, stav 29.

106 Na primjer: *Eckle protiv Savezne Republike Njemačke*, 15. jul 1982. godine, stav 77; *Corigliano protiv Italije*, 10. decembar 1982. godine, stav 36; *Unión Alimentaria Sanders S.A. protiv Španije*, 7. jul 1989. godine, stav 30; *Brigandi, Santilli, Frau, Ficara, Triggiani protiv Italije*, 19. februar 1991. godine, stav 28, stav 18, stav 14, stav 15, odnosno stav 15; *Diana protiv Italije*, *Ridi protiv Italije*, *Idrocalce S.R.L. protiv Italije*, 27. februar 1992. godine, stav 14, stav 14, odnosno stav 15; *Ruiz-Mateos protiv Španije*, 23. jun 1993. godine, st. 24 i 33; *Darnell protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 26. oktobar 1993. godine, stav 21; *Raimondo protiv Italije*, 22. februar 1994. godine, stav 42; *Vendittelli protiv Italije*, 18. jul 1994. godine, stav 21.

107 *Olsson protiv Švedske* (br. 2), 27. novembar 1992. godine, stav 101; *Schouten i Meldrum protiv Holandije*, 9. decembar 1994. godine, st. 17, 27 i 62.

108 *Kudła protiv Poljske*, 26. oktobar 2000. godine, stav 122.

109 *Ruiz-Mateos protiv Španije*, 23. jun 1993. godine, stav 35. V. takođe: *Deumeland protiv Savezne Republike Njemačke*, 29. maj 1986. godine, stav 77; *Poiss protiv Austrije* (meritum), 23. april 1987. godine, stav 52; *Wiesinger protiv Austrije*, 30. oktobar 1991. godine, stav 52; kao i *Bock protiv Savezne Republike Njemačke*, 29. mart 1989. godine, stav 37; *Sü.mann protiv Njemačke*, 16. septembar 1996. godine, stav 41; *Pammel protiv Njemačke* i *Probstmeier protiv Njemačke*, 1. jul 1997. godine, st. 53-58. Ovo pitanje očigledno se ne može pojaviti u odnosu na Ustavni sud Francuske pod važećim uslovima za upućivanje predmeta tom organu.

- a. dan na koji je donijeta odluka: oslobođenje (najranije),¹¹⁰ presuda prvostepenog suda u krivičnom predmetu,¹¹¹ odluka upravnog žalbenog vijeća,¹¹² ili presuda građanskog,¹¹³ krivičnog¹¹⁴ ili upravnog odjeljenja vrhovnog suda;¹¹⁵
- b. dan na koji je podnosilac predstavke obaviješten o prvostepenoj presudi,¹¹⁶ presudi apelacionog suda¹¹⁷ ili presudi vrhovnog suda;¹¹⁸
- c. dan na koji je podnosilac predstavke saznao da je njegova žalba Kasacionom sudu odbačena;¹¹⁹
- d. dan zavođenja presude u registar suda koji ju je donio;¹²⁰
- e. istek zakonom propisanog roka za stranke (na primjer, da podnesu žalbu) ili da nastave postupak pred prvostepenim sudom kada je predmet vraćen na ponovno suđenje nakon što je presuda ukinuta,¹²¹ itd.).

Osnovno pravilo je da su presude koje na ovaj način označavaju kraj perioda, presude kojima se rješavaju građanski sporovi ili se odlučuje o meritumu krivične optužbe.

Međutim, taj period može da se završi i bilo kojim drugim proceduralnim koracima koji ukazuju na to da je presuda pravosnažna, kao što su, na primjer, odluke:

110 *Maj protiv Italije*, 19. februar 1991. godine, stav 13.

111 *Milasi protiv Italije*, 25. jun 1987. godine, stav 14.

112 *Schouten i Meldrum protiv Holandije*, 9. decembar 1994. godine, st. 17, 27 i 62.

113 Građanski predmeti pred kasacionim sudom: *Vernillo protiv Francuske*, 20. februar 1991. godine, stav 29; *Tomasi protiv Francuske*, 27. avgust 1992. godine, stav 24; *Monnet protiv Francuske*, 27. oktobar 1993. godine, stav 26; *Vendittelli protiv Italije*, 18. jul 1994. godine, stav 58; *Allenet de Ribemont protiv Francuske*, 10. februar 1995. godine, stav 44; *Acquaviva protiv Francuske*, 21. novembar 1995. godine, st. 50 i 52; *Stran Greek Refineries i Stratis Andreadis protiv Grčke*, 9. decembar 1994. godine, stav 54; *Pandolfelli i Palumbo protiv Italije*, 27. februar 1992. godine, stav 14.

114 Krivični predmeti pred kasacionim sudom: *Boddaert protiv Belgije*, 12. oktobar 1992. godine, stav 35; *Baggetta protiv Italije*, 25. jun 1987. godine, stav 20; *Motta protiv Italije*, 19. februar 1991. godine, stav 15; *Mansur protiv Turske*, 8. jun 1995. godine, stav 60.

115 Državni savjet Francuske: *Editions Périscope protiv Francuske*, 26. mart 1992. godine, stav 43; *Beaumartin protiv Francuske*, 24. januar 1994. godine, stav 30; ili Državni savjet Belgije: *De Moor protiv Belgije*, 23. jun 1994. godine, stav 62.

116 *Karakaya protiv Francuske*, 26. avgust 1994. godine, stav 29.

117 *Union Alimentaria Sanders S.A. protiv Španije*, 7. jul 1989. godine, stav 30.

118 Vrhovni sud Austrije (*Lechner i Hess protiv Austrije*, 23. april 1987. godine, stav 36) ili Portugalije (*Moreira de Azevedo protiv Portugalije*, 26. oktobar 1988. godine, stav 70); Državni savjet Francuske (*H. protiv Francuske*, 24. oktobar 1989. godine, st. 48-49), Vrhovni upravni sud Portugalije (*Neves e Silva protiv Portugalije*, 27. april 1989. godine, stav 40), Ustavni sud Austrije (*Poiss protiv Austrije* (meritum), 23. april 1987. godine, stav 52); itd.

119 *Alimena protiv Italije*, 19. februar 1991. godine, stav 15 (krivični predmet).

120 Apelacioni sud (*Brigandi protiv Italije i Santilli protiv Italije*, 19. februar 1991. godine, stav 28, odnosno stav 18); Kasacioni sud (*Pretto protiv Italije*, 8. decembar 1983. godine, stav 30; *Vocaturu protiv Italije*, 24. maj 1991. godine; *Steffano protiv Italije*, *Gana protiv Italije* i *Lorenzi, Bernardini i Gritti protiv Italije*, 27. februar 1992. godine, stav 10, stav 13, odnosno stav 13; *Salerno protiv Italije*, 12. oktobar 1992. godine, stav 18; *Salesi protiv Italije*, 26. februar 1993. godine, stav 21; *Katte Klitsche de la Grange protiv Italije*, 27. oktobar 1994. godine, stav 50; *Philis protiv Grčke*, 27. avgust 1991. godine, stav 14; itd.); Revizorski sud: *Francesco Lombardo protiv Italije* i *Giancarlo Lombardo protiv Italije*, 26. novembar 1992. godine; *Massa protiv Italije*, 24. avgust 1993. godine, stav 28; *Muti protiv Italije*, 23. mart 1994. godine, stav 12; *Paccione protiv Italije*, 27. april 1995. godine, stav 17; *Terranova protiv Italije*, 4. decembar 1995. godine, stav 19; itd).

121 *Lorenzi, Bernardini i Gritti protiv Italije*, 27. februar 1992. godine, st. 9 (zadnja dva stava) i 13 (najkasnije).

- a. kojima se ne dozvoljava stranci da podnese žalbu
- b. kojima se od prethodne kazne odbija period proveden u pritvoru¹²² ili kasnije objedine kazne koje proizlaze iz odvojenih krivičnih gonjenja;¹²³
- c. kojima se obustavlja postupak bez rješavanja merituma predmeta (odluke da nema slučaja na koji se može odgovoriti,¹²⁴ brisanje predmeta sa liste nakon sporazumnog poravnjanja,¹²⁵ obustava postupka jer optužba protiv optuženog nije ozbiljna¹²⁶ ili jer je djelo zastarjelo¹²⁷ ili je amnestirano¹²⁸).

ESLJP takođe uzima u obzir, što je manje uobičajeno, dan preduzimanja određene radnje - plaćanje od strane dužnika naknade štete dodijeljene povjeriocu presudom na koju nije podnesena žalba;¹²⁹ odlazak zakupca, nakon dodatne posjete izvršitelja, iz stana iz kog je stanodavac već dugi niz godina pokušavao bezuspješno da ga iseli¹³⁰ itd. Isto tako, zanemario je određene sudske odluke u vezi sa žalbama koje nijesu bile odlučujuće, po njegovom mišljenju, za ishod spora,¹³¹ kao što je zahtjev za ponovno pokretanje postupka¹³² ili za tumačenje presude.¹³³

10. Da li je izvršenje pravosnažne presude relevantno za izračunavanje dužine trajanja postupka?

Generalno govoreći, kraj perioda označen je stvarnim izvršenjem posljednje pravosnažne domaće odluke. Preciznije, mogu se pojaviti dvije situacije:

- a. stvarno izvršenje približno se poklapa sa danom kada je posljednja domaća odluka postala pravosnažna, ili
- b. stvarno izvršenje nastupa nakon što je poslednja domaća odluka postala pravosnažna.

10.1 Stvarno izvršenje približno se poklapa sa danom kada je posljednja domaća odluka postala pravosnažna

Period koji se uzima u obzir obično se završava pravosnažnom presudom ili odlu-

122 *Ringeisen protiv Austrije*, 16. jul 1971. godine, stav 110.

123 *Eckle protiv Savezne Republike Njemačke* (meritum), 15. jul 1982. godine, stav 77.

124 *Angelucci protiv Italije, Maj protiv Italije i Colacioppo protiv Italije*, 19. februar 1991. godine, stav 13 u svakom predmetu.

125 *Caleffi protiv Italije*, 24. maj 1991. godine, stav 14; *Cormio protiv Italije*, 27. februar 1992. godine, st. 9 i 13; *Cesarini protiv Italije*, 12. oktobar 1992. godine, st. 9 (zadnji stav) i 16.

126 *Eckle protiv Savezne Republike Njemačke* (meritum), 15. jul 1982. godine, stav 78.

127 *Mori protiv Italije*, 19. februar 1991. godine, stav 14; *Schumacher protiv Luksemburga*, 25. novembar 2003. godine, stav 28.

128 *Pugliese protiv Italije* (br. 1), 19. februar 1991. godine, stav 14; *Vendittelli protiv Italije*, 18. jul 1994. godine, stav 21.

129 *Andreucci protiv Italije*, 27. februar 1992. godine, st. 10 i 14.

130 *Scollo protiv Italije*, 28. septembar 1995. godine, stav 44.

131 *Neves e Silva protiv Portugalije*, 27. april 1989. godine, st. 26 i 40.

132 *Deumeland protiv Savezne Republike Njemačke*, 29. maj 1986. godine, stav 77.

133 *Ruiz-Mateos protiv Španije*, 23. jun 1993. godine, stav 33.

kom. To je ono što se dešava u većini slučajeva koje ESLJP rješava. Nastupanje pravosnažnosti posljednje domaće odluke kojom se neopozivo rješava spor u velikoj mjeri poklapa se sa njenim stvarnim izvršenjem. Zbog toga je *dies ad quem* koji je usvojio ESLJP dan pravosnažne domaće odluke, bez obzira na njenu formu i nivo u sudskoj piramidi na kojem se pojavljuje.¹³⁴

10.2 Stvarno izvršenje nastupa nakon što je poslednja domaća odluka postala pravosnažna

ESLJP je zaključio da period koji treba uzeti u obzir obuhvata - u nekim slučajevima - fazu izvršenja odluke o meritumu.

“Izvršenje presude koju donese bilo koji sud mora se ... smatrati sastavnim dijelom ‘suđenja’ u smislu člana 6.”¹³⁵ Po mišljenju ESLJP, “kraj postupka čija se dužina trajanja razmatra u smislu člana 6 stav 1 je trenutak kada je pravo na koje se poziva stvarno postalo djelotvorno.”¹³⁶

ESLJP je u svojoj presudi u predmetu *Robins protiv Ujedinjenog Kraljevstva* naveo: “član 6 stav 1 Konvencije propisuje da se sve faze sudskog postupka za ‘utvrđivanje ... građanskih prava i obaveza’, ne izuzimajući faze nakon presude o meritumu, trebaju okončati u razumnom roku.”¹³⁷ U ovom slučaju, dužina trajanja postupka o sudskim troškovima nakon presude o meritumu smatrana je nerazumnom. Taj period uračunat je u ukupni period koji je uzet u obzir, a koji se u ovom predmetu završio na dan kada je žalbeni sud odbacio žalbu protiv odluke donijete u postupku o troškovima.¹³⁸

Pretjerana dužina trajanja izvršenja sudskih odluka je glavno pitanje u brojnim presudama koje je ESLJP donio protiv Crne Gore, kao na primjer u predmetima *Boucke*¹³⁹, *Velimirović*¹⁴⁰, *Milić protiv Crne Gore i Srbije*¹⁴¹, *Vukelić*¹⁴² i *Mijanović*¹⁴³. Pregled tih presuda dat je u tabeli u Prilogu I. Ovi predmeti odnosili su se, međutim, na situacije koje su nastale prije stupanja na snagu novog Zakona o izvršenju i obezbjeđenju u julu 2011. godine. Novim zakonom izvršenje sudskih odluka povjereno je javnim izvršiteljima. Od tada, ažurnost izvršnog postupka više nije bila predmet pritužbi.

134 *Wemhoff protiv Savezne Republike Njemačke i Neumeister protiv Austrije*, 27. jun 1968. godine, stav 18, odnosno stav 19; *K.nig protiv Savezne Republike Njemačke*, 28. jun 1978. godine, stav 98; *Erkner i Hofauer protiv Austrije*, 23. april 1987. godine, stav 65; *Poiss protiv Austrije*, 23. april 1987. godine, stav 50.

135 *Hornsby protiv Grčke*, 19. mart 1997. godine, stav 40.

136 *Jarreau protiv Francuske*, 8. april 2003. godine, stav 27.

137 *Robins protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 23. septembar 1997. godine, stav 28; v. između ostalih primjera i: *Silva Pontes protiv Portugalije*, 23. mart 1994. godine, st. 33-36; *Di Pede protiv Italije*, 26. septembar 1996. godine, stav 24; *Zappia protiv Italije*, 26. septembar 1996. godine, st. 20-22; *Bouilly protiv Francuske*, 7. decembar 1997. godine, stav 17; *Pinto de Oliviera protiv Portugalije*, 8. mart 2002. godine, stav 26; *Mocie protiv Francuske*, 8. april 2003. godine, stav 21.

138 *Robins protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 23. septembar 1997. godine, stav 30.

139 *Boucke protiv Crne Gore*, 21. februar 2012. godine.

140 *Velimirović protiv Crne Gore*, 2. oktobar 2012. godine.

141 *Milić protiv Crne Gore i Srbije*, 11. decembar 2012. godine.

142 *Vukelić protiv Crne Gore*, 4. jun 2013. godine,

143 *Mijanović protiv Crne Gore*, 17. septembar 2013. godine.

IV. Procjena razumnosti dužine trajanja postupka: važeći kriterijumi

11. Uvod

Kad god se čini da je trajanje postupka prekomjerno ili pretjerano, tužena država mora “dati zadovoljavajuća objašnjenja”, u suprotnom će se utvrditi da je prekršila zahtjev razumnog roka.¹⁴⁴ U takvim slučajevima, postoji određena pretpostavka protiv države da je postupak nerazumno dug, što iziskuje da država pokaže da nije odgovorna za proteklo vrijeme.

ESLJP je uvijek odbijao da pruži neku vrstu referentne tabele u kojoj bi bilo objašnjeno za pojedinačne slučajeve koliko godina se mora smatrati “prirodnim” za svaku fazu postupka a koliko bi moglo biti prihvatljivo.

ESLJP je utvrdio da se “razumnost” dužine trajanja postupka mora cijeliti u svijetlu okolnosti slučaja i u odnosu na niz kriterijuma: složenost predmeta, ponašanje podnosioca predstavke i nadležnih organa i važnost predmeta spora za podnosioca predstavke.¹⁴⁵

Kako se čini, dakle, procjena je veoma relativna i specifična za svaki slučaj, sa izuzetkom kada se slučaj dogodi u kontekstu ponovljenih kršenja zahtjeva razumnog roka od strane optužene države, što odražava organizacioni propust njenog pravosudnog sistema. Već dugi niz godina, u brojnim evropskim zemljama (na primjer, u Italiji, Poljskoj, Grčkoj), određene vrste parnica dovele su do povreda prava na suđenje u razumnom roku koje su toliko česte i ponavljaju se i koje država toleriše u tolikoj mjeri (što se ogleda u nemogućnosti države da obezbijedi odgovarajući pravni lijek) da su prekomjerno dugi postupci postali gotovo institucionalizovani, poput nepisanog pravila. U takvim okolnostima, ESLJP primjenjuje mnogo sažetiji standard ispitivanja od uobičajenog i prilikom utvrđivanja povrede člana 6 stav 1 ne ispituje konkretne okolnosti slučaja, već smatra da su postojanje prethodnih

¹⁴⁴ *Foti i drugi protiv Italije*, 10. decembar 1982. godine, st. 65, 68, 69, 72 i 76, i *Corigilano protiv Italije* (meritum), 10. decembar 1982. godine, stav 47; *Alimena, Triggiani, Adiletta i drugi protiv Italije*, 19. februar 1991. godine, stav 17 u svakom predmetu; *Manieri protiv Italije*, 27. februar 1992. godine, stav 18; *Abdoella protiv Holandije*, 25. novembar 1992. godine, stav 23; *Bunkate protiv Holandije*, 26. maj 1993. godine, stav 22.

¹⁴⁵ *Frydlander protiv Francuske* [Veliko vijeće], 27. jun 2000. godine, stav 43.

presuda protiv države u istoj sferi i utvrđeno odsustvo odgovarajućih opštih mjera za rješavanje situacije, adekvatni dokazi o nepoštovanju Konvencije, a predmet koji se razmatra predstavlja samo dodatnu ilustraciju dotične administrativne prakse.

12. Kriterijumi koji se odnose na prirodu predmeta

12.1 Složenost predmeta

Glavni kriterijum u pogledu prirode predmeta je stepen složenosti predmeta.¹⁴⁶

Složenost može biti vezana za činjenice koje treba utvrditi, pravna pitanja o kojima treba odlučiti ili sudski postupak.

a. Složenost činjenica

Složenost činjenica može prosteći iz sljedećeg: broja i posebne prirode optužbi;¹⁴⁷ zabune oko i prikriivanja kažnjivih djela za koja se optuženi tereti;¹⁴⁸ veoma osjetljive prirode djela za koja se tereti a koja se odnose na nacionalnu bezbjednost;¹⁴⁹ broja optuženih i svjedoka;¹⁵⁰ potrebe za mišljenjem vještaka;¹⁵¹ poteškoća vezanih za postupak komasacije koji utiče na desetine ljudi i obuhvata stotine hektara,¹⁵² podjelu nedjeljive imovine između više nasljednika¹⁵³ ili ispitivanje zahtjeva za prestanak javnog staranja o djeci;¹⁵⁴ kompleksna pitanja dokaza;¹⁵⁵ itd.

146 *König protiv Savezne Republike Njemačke* (meritum), 28. jun 1978. godine, stav 99; *Buchholz protiv Savezne Republike Njemačke*, 6. maj 1981. godine, stav 49; *Eckle protiv Savezne Republike Njemačke* (meritum), 15. jul 1982. godine, stav 80; *Foti i drugi protiv Italije* (meritum) i *Corigliano protiv Italije*, 10. decembar 1982. godine, stav 56, odnosno stav 37; *Zimmermann i Steiner protiv Švajcarske*, 13. jul 1983. godine, stav 24. U mnogim kasnijim presudama izričito se podsjeća na relevantnost, u načelu, ovog kriterijuma.

147 V., na primjer: *Arap Yalgin i drugi protiv Turske*, 25. septembar 2001. godine, stav 27. Slučaj može biti složen, na primjer, jer se odnosi na "privredno krivično djelo, odnosno prevaru velikih razmjera koja uključuje više kompanija": *C.P. i drugi protiv Francuske*, 1. avgust 2000. godine, stav 30.

148 *Neumeister protiv Austrije*, 27. jun 1968. godine, "U odnosu na pravo", stav 21, i "Činjenice", stav 20; *Ringeisen protiv Austrije*, 16. jul 1971. godine, stav 110; *Eckle protiv Savezne Republike Njemačke* (meritum) 15. jul 1982. godine, st. 81 i 89; *B protiv Austrije*, 28. mart 1990. godine, st. 10-11 i 50; *Viezzler, Maj, Ferraro, Triggiani protiv Italije*, 19. februar 1991. godine, stav 17, stav 15, stav 17, odnosno stav 17; *Boddaert protiv Belgije*, 12. oktobar 1992. godine, stav 37.

149 *Dobbertin protiv Francuske*, 25. februar 1993. godine, stav 42.

150 V., na primjer: *Bejer protiv Poljske*, 4. oktobar 2001. godine, stav 49, kao i *Milasi protiv Italije*, 25. jun 1987. godine, stav 16, i *Golino protiv Italije*, 27. februar 1992. godine, stav 17.

151 V., na primjer, *Ilowiecki protiv Poljske*, 4. oktobar 2001. godine, stav 87, kao i sljedeće: *Cardarelli, Golino i Pandolfelli i Palumbo protiv Italije*, 27. februar 1992. godine, stav 17 u svakom predmetu; *Francesco Lombardo protiv Italije*, 26. novembar 1992. godine, stav 22; *Billi protiv Italije*, 26. februar 1993. godine, stav 19; *Scopelliti protiv Italije*, 23. novembar 1993. godine, stav 23.

152 *Erkner i Hofauer* (meritum) i *Poiss protiv Austrije* (meritum), 23. april 1987. godine, stav 67, odnosno stav 56; *Wiesinger protiv Austrije*, 30. oktobar 1991. godine, stav 53.

153 *Vorrasi protiv Italije*, 27. februar 1992. godine, stav 17.

154 *Olsson protiv Švedske* (br. 2), 27. novembar 1992. godine, stav 102.

155 *Allenet de Ribemont protiv Francuske*, 10. februar 1995. godine, st. 48-50.

b. Složenost pravnih pitanja

Ovo može proizlaziti, na primjer, iz primjene nedavno usvojenog i nejasnog propisa;¹⁵⁶ poštovanja načela jednakosti oružja;¹⁵⁷ pitanja nadležnosti¹⁵⁸, ustavnosti¹⁵⁹ ili zakona o urbanizmu;¹⁶⁰ ili tumačenja međunarodnog ugovora.¹⁶¹

c. Složenost postupka

Procesna složenost može biti uzrokovana, na primjer: brojem stranaka;¹⁶² velikim brojem zahtjeva za privremenu pravnu zaštitu podnesenih od strane stranaka;¹⁶³ velikim brojem optuženih i svjedoka;¹⁶⁴ raznim problemima (kao što su prikupljanje i proučavanje velike količine dokaza,¹⁶⁵ pronalaženje i saslušanje svjedoka koji su promijenili ime ili adresu,¹⁶⁶ pribavljanje izvršenja zamolnica u zemlji¹⁶⁷ ili u inostranstvu,¹⁶⁸ potkrepljivanje određenih navoda ili procesuiranje određenih tvrdnji,¹⁶⁹ savladavanje obimnog spisa predmeta¹⁷⁰ ili pribavljanje dokumentacije o postupku u drugoj državi,¹⁷¹ koordiniranje dva postupka koji se odnose na isto lice, ali su u toku pred dva odvojena vijeća istog suda¹⁷² ili razdvajanje nekoliko skupova paralelnih postupaka¹⁷³); ili potrebom da se predmet uputi plenarnoj sjednici kasacionog suda ili da se predmet prenese iz jednog optužnog odjeljenja u drugo iz razloga javne bezbjednosti.¹⁷⁴

156 *Pretto i drugi protiv Italije*, 8. decembar 1983. godine, stav 32.

157 *Baraona protiv Portugalije*, 8. jul 1987. godine, stav 50.

158 *Lorenzi, Bernardini i Gritti protiv Italije*, 27. februar 1992. godine, stav 16; *De Moor protiv Belgije*, 23. jun 1994. godine, st. 16, 19-20, 22, 27 i 67; *Allenet de Ribemont protiv Francuske*, 10. februar 1995. godine, st. 15-20 i 48-50.

159 *Lorenzi, Bernardini i Gritti protiv Italije*, 27. februar 1992. godine, stav 16; *De Moor protiv Belgije*, 23. jun 1994. godine, st. 16, 19-20, 22, 27 i 67; *Allenet de Ribemont protiv Francuske*, 10. februar 1995. godine, st. 15-20 i 48-50. 223. *Giancarlo Lombardo protiv Italije*, 26. novembar 1992. godine, stav 2; *Ruiz-Mateos protiv Španije*, 23. jun 1993. godine, stav 41.

160 *Katte Klitsche de la Grange protiv Italije*, 27. oktobar 1994. godine, stav 55; v. i *Schouten i Meldrum protiv Holandije*, 9. decembar 1994. godine, st. 65-66.

161 *Beaumartin protiv Francuske*, 24. januar 1994. godine, stav 33.

162 *H protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (meritum), 8. jul 1987. godine, stav 72; *Manieri protiv Italije i Cardarelli protiv Italije*, 27. februar 1992. godine, stav 18, odnosno stav 17; *Billi protiv Italije*, 26. februar 1993. godine, stav 19.

163 *Monnet protiv Francuske*, 27. oktobar 1993. godine, stav 28.

164 *Neumeister protiv Austrije*, 27. jun 1968. godine, "U odnosu na pravo", stav 21, i "Činjenice", stav 20; *Milasi protiv Italije*, 25. jun 1987. godine, stav 16; *B. protiv Austrije*, 28. mart 1990. godine, st. 11 i 50; *Angelucci protiv Italije*, 19. februar 1991. godine, stav 15; *Andreucci protiv Italije*, 27. februar 1992. godine, stav 17; *Messina protiv Italije*, 26. februar 1993. godine, stav 28.

165 *H protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (meritum), 8. jul 1987. godine, stav 72.

166 *König protiv Savezne Republike Njemačke* (meritum), 28. jun 1978. godine, st. 102 i 107.

167 *Messina protiv Italije*, 26. februar 1993. godine, stav 28.

168 V., na primjer: *Van Pelt protiv Francuske*, 23. maj 2000. godine, st. 41-42. Takođe: *Neumeister protiv Austrije*, 27. jun 1968. godine, "U odnosu na pravo", stav 21, i "Činjenice", stav 20.

169 *Buchholz protiv Savezne Republike Njemačke*, 6. maj 1981. godine, stav 55; *Lechner i Hess protiv Austrije*, 23. april 1987. godine, stav 43.

170 *Neumeister protiv Austrije*, 27. jun 1968. godine, "U odnosu na pravo", stav 21, i "Činjenice", stav 19; *B. protiv Austrije*, 28. mart 1990. godine, st. 10-11 i 50. V., međutim, *Yağcı i Sargin protiv Turske*, 8. jun 1995. godine, stav 63.

171 *Manzoni protiv Italije*, 19. februar 1991. godine, stav 18.

172 *König protiv Savezne Republike Njemačke* (meritum), 28. jun 1978. godine, st. 102 i 107.

173 *Lechner i Hess protiv Austrije*, 23. april 1987. godine, stav 44; *Obermeier protiv Austrije*, 28. jun 1990. godine, stav 72; *Diana protiv Italije*, 27. februar 1992. godine, stav 17; *Vallée protiv Francuske*, 26. april 1994. godine, stav 38.

174 *Stran Greek Refineries i Stratis Andreadis protiv Grčke*, 9. decembar 1994. godine, stav 55; *Acquaviva protiv Francuske*, 21. novembar 1995. godine, st. 29 i 57.

ESLJP se ponekad ograničava na priznavanje da je slučaj u određenoj mjeri složen i pozivanje na sažetak činjenica.¹⁷⁵ Takođe, često ima priliku da konstatuje da slučaj nije složen ili da ne uključuje veliku ili naročitu složenost.¹⁷⁶

Ako su problemi posljedica organizacione složenosti unutrašnjeg pravosudnog sistema i pratećih procedura i stoga se objektivno mogu pripisati državi, mogu se uzeti u obzir protiv tužene vlade (naročito ako složenost povećava rizik od kršenja drugih prava zajamčenih Konvencijom).¹⁷⁷

Na primjer, u presudi u predmetu *Guillemin protiv Francuske*¹⁷⁸, ESLJP je donio odluku protiv Francuske zbog nerazumne dužine trajanja postupka eksproprijacije (u ukupnom trajanju preko 14 godina i uglavnom zbog "organizacionih teškoća"¹⁷⁹ vezanih za postupak). ESLJP je istakao da su postupci eksproprijacije relativno složeni, naročito zato što su u nadležnosti više sudova - upravnih sudova u odnosu na zakonitost mjera eksproprijacije, i redovnih sudova u odnosu na prenos predmetne imovine, procjene naknade i, uopšte, ometanja privatne svojine. Pored toga, kao u ovom slučaju, upravni sud može da odlučuje o zakonitosti početne faze postupka u isto vrijeme kada redovni sud mora da se bavi posljedicama rješenja o eksproprijaciji čija je zakonitost osporena pred drugim sudom. Takva situacija može dovesti do donošenja kontradiktornih odluka, što predstavlja rizik koji bi se mogao smanjiti brzim razmatranjem zahtjeva. Tužena Vlada se zato nije mogla pozvati na inherentnu složenost postupka eksproprijacije da bi izbjegla odgovornost za njegovu dužinu trajanja.

12.2 Važnost predmeta spora za podnosioca predstavke

Drugi kriterijum koji se odnosi na prirodu predmeta jeste važnost predmeta spora za podnosioca predstavke.¹⁸⁰ Može biti i nematerijalna, ali i materijalna.¹⁸¹ Što se tiče brzine koja se zahtijeva od organa, ESLJP pravi razliku između predmeta koji zahtijevaju "posebnu ili naročitu pažnju" i onih koji zahtijevaju "izuzetnu pažnju".¹⁸²

175 *Santilli protiv Italije, Frau protiv Italije i Adiletta i drugi protiv Italije*, 19. februar 1991. godine, stav 20, stav 16, odnosno stav 17; *Diana protiv Italije, Manieri protiv Italije i Ruotolo protiv Italije*, 27. februar 1992. godine, stav 17, stav 18, odnosno stav 17; *X. protiv Francuske*, 31. mart 1992. godine, stav 36; *Salesi protiv Italije*, 26. februar 1993. godine, stav 18; *Vallée protiv Francuske*, 26 april 1994. godine, stav 38; *Karakaya protiv Francuske*, 26. avgust 1994. godine, stav 34; *Schouten i Meldrum protiv Holandije*, 9. decembar 1994. godine, stav 66.

176 *Corigliano protiv Italije*, 10. decembar 1982. godine, st. 57-58; *Terranova protiv Italije*, 4. decembar 1995. godine, stav 23. *Stran Greek Refineries i Stratis Andreadis protiv Grčke*, 9. decembar 1994. godine, stav 55; *Acquaviva protiv Francuske*, 21. novembar 1995. godine, st. 29 i 57.

177 Nasuprot tome, ESLJP je prihvatio složenost koja proističe iz prakse podnošenja zahtjeva Ministarstvu vanjskih poslova za zvanično tumačenje međunarodnog ugovora (*Beaumartin protiv Francuske*, 24. januar 1994. godine, stav 33). Ipak, ovo je praksa koja se može pripisati državi i koja se, štaviše, smatra nespojivom sa konceptom nezavisnog suda nadležnog za rješavanje svih aspekata slučaja (član 6 stav 1). Stoga se čini čudnim to što ovdje ide u prilog tužene Vlade.

178 *Guillemin protiv Francuske*, 21. februar 2001. godine.

179 ESLJP konkretno upućuje na "odugovlačenja zbog organizacionih poteškoća", *Guillemin protiv Francuske*, 21. februar 1997. godine, stav 43.

180 *V. Buchholz protiv Savezne Republike Njemačke*, 6. maj 1981. godine, stav 49.

181 *Vallée protiv Francuske*, 26. april 1994. godine, stav 49; *Karakaya protiv Francuske*, 26. avgust 1994. godine, stav 45.

182 *Sussmann protiv Njemačke*, 16. septembar 1996. godine, stav 61.

Zahtjev posebne pažnje odnosi se i na fazu izvršenja. ESLJP je utvrdio da ako presuda koja treba da se izvrši od javnih organa iziskuje preduzimanje određenih radnji od bitnog značaja za podnosioca predstavke (na primjer, jer bi to uticalo na životne uslove podnosioca predstavke), kašnjenje izvršenja duže od šest mjeseci bilo bi protivno zahtjevu posebne pažnje iz Konvencije.¹⁸³

12.2.1 Slučajevi koji iziskuju posebnu ili naročitu pažnju

Član 6 stav 1 zahtijeva od organa da sa posebnom ili naročitom pažnjom postupaju u sljedećim oblastima:

a. Građanski status i sposobnost (posebno kada utiču na uživanje prava na poštovanje porodičnog života)¹⁸⁴

U predmetu *Bock protiv Savezne Republike Njemačke*, ESLJP je konstatovao da je podnositelj predstavke tokom nekih devet godina patio zbog sumnji - koje su se kasnije pokazale neosnovanim - koje su postojale u pogledu njegovog mentalnog zdravlja, a samim tim i njegove sposobnosti da vodi sudski postupak što je predstavljalo ozbiljno ugrožavanje ljudskog dostojanstva. Imajući u vidu posebnu pažnju koja je potrebna u slučajevima koji se odnose na građanski status i sposobnost, ESLJP je utvrdio kršenja člana 6 stav 1 Konvencije.

Što se tiče građanskog statusa, ESLJP je dalje našao - na primjer, u presudi *Laino protiv Italije*¹⁸⁵ u vezi s postupkom starateljstva - da je i važnost predmeta spora za podnosioca predstavke relevantna i da je potrebna posebna pažnja s obzirom na moguće posljedice koje prekomjerna dužina trajanja postupka može da ima, naročito na uživanje prava na poštovanje porodičnog života.

U predmetu *Laino* ESLJP je naveo: "Što se tiče ponašanja organa koji se bave predmetom, Sud smatra da, imajući u vidu važnost predmeta spora za podnosioca predstavke (zakonska rastava i utvrđivanje aranžmana za starateljstvo nad djecom i prava na kontakt s djecom), domaći sudovi nijesu postupili u skladu sa onim što je propisano članom 6 stav 1 Konvencije u takvim slučajevima".

ESLJP takođe zahtijeva naročitu pažnju u predmetima koji se odnose na građanski status i sposobnost. U predmetu *Mikulić protiv Hrvatske*¹⁸⁶ od ESLJP je traženo da procijeni adekvatnost mjera koje su nacionalni organi preduzeli u cilju utvrđivanja

183 *Buchholz protiv Savezne Republike Njemačke*, 6. maj 1981. godine, st. 59, 60 i 63; *Bock protiv Savezne Republike Njemačke*, 29. mart 1989. godine, stav 42; *Santilli protiv Italije*, 19. februar 1991. godine, stav 20; *Mastrantonio, Taiuti, Caffé Roversi S.p.a., Cifola, Tumminelli protiv Italije*, 27. februar 1992. godine, stav 17, stav 17, stav 18, stav 16, odnosno stav 17; *Scopelliti protiv Italije*, 23. novembar 1993. godine, stav 24; *Yağcı i Sargin protiv Turske*, 8. jun 1995. godine, stav 69; *Ciricosta i Viola protiv Italije*, 4. decembar 1995. godine, stav 28.

184 *Bock protiv Savezne Republike Njemačke*, 29. mart 1989. godine, st. 48-49; *Taiuti protiv Italije, Maciarriello protiv Italije i Gana protiv Italije*, 27. februar 1992. godine, stav 18, stav 18, odnosno stav 17.

185 *Laino protiv Italije*, 18. februar 1999. godine, st. 48 i 49.

186 *Mikulić protiv Hrvatske*, 7. februar 2002. godine, st. 44-46; *Ebru i Tayfun Engin Colak protiv Turske*, 30. maj 2006. godine, stav 75; *Bock protiv Njemačke*, 29. mart 1989. godine, stav 49.

očinstva. Imajući u vidu važnost predmeta ovog spora za podnositeljku predstavke, to jest, pravo podnositeljke predstavke da se utvrdi ili ospori očinstvo i da se tako otkloni neizvjesnost u pogledu identiteta njenog biološkog oca, ESLJP je smatrao da se odlaganje od oko pet godina (od čega su četiri godine i dva mjeseca bili u nadležnosti ESLJP-a *ratione temporis*) ne može smatrati prihvatljivim. Iako se tuženi nije pojavio na nekoliko ročišta i nije došao ni na jedno od šest zakazanih DNK testiranja, ESLJP smatra da je dužnost države ugovornice da organizuje svoj pravni sistem i da postupka sa dužnom pažnjom da bi obezbijedila napredovanje postupka, to jest, da organizuje svoj pravni sistem na takav način da svima garantuje pravo na donošenje pravosnažne odluke o sporovima koji se odnose na građanska prava i obaveze u razumnom roku.

Sud je sličnog stanovišta i kada je riječ o postupcima razvoda koji, ako su pretjerano dugi, nesumnjivo utiču na uživanje prava na poštovanje porodičnog života, kao što je navedeno u presudi *Berlin protiv Luksemburga*¹⁸⁷ o postupku razvoda koji je trajao sedamnaest godina.

b. Žrtve saobraćajnih nesreća (u pogledu štete) i žrtve nasilja (u pogledu krivičnog gonjenja)

Što se tiče žrtava saobraćajnih nesreća¹⁸⁸ i njihovog prava na naknadu štete u razumnom roku, ESLJP je izjavio – u predmetu *Martins Moreira protiv Portugalije*¹⁸⁹ – da su te žrtve među “onima čija je potreba najveća upravo zbog naročite težine njihovih povreda”.

Što se tiče žrtava nasilja, “Sud smatra da se od nadležnih pravosudnih organa traži posebna pažnja prilikom istrage po prijavi koju je podnijelo fizičko lice i u kojoj je navedeno da je bilo izloženo nasilju od strane policijskih službenika”. U tom predmetu ESLJP je donio odluku protiv Francuske jer je “postupak trajao više od sedam godina samo u pogledu istrage po krivičnoj prijavi podnosioca predstavke i građanskopravne tužbe”.¹⁹⁰ Posebna pažnja se slično tome zahtijeva i u postupcima koji se odnose na naknadu štete za povrede pretrpljene kao rezultat policijskog nasilja.¹⁹¹

c. Profesionalne aktivnosti pojedinaca (naročito kada su ugrožene zbog tužbi za velike iznose ili zbog spora u vezi sa radnim odnosom) i socijalna pitanja

Naročitu pažnju zahtijevaju sporovi u vezi s radnim odnosom, kao što su sporovi koji se tiču profesionalnog života ljekara kojima se osporava oduzimanje dozvole

187 *Berlin protiv Luksemburga*, 15. jul 2003. godine, stav 48. Na drugoj strani, u predmetu *Monnet protiv Francuske* (27. oktobar 1993. godine), u odnosu na zakonsku rastavu, a i onda postupak razvoda, ESLJP je ipak zaključio da nije bilo povrede, uglavnom zbog načina na koji su bračni partneri u sporu imali tendenciju da odugovlače postupak.

188 V., na primjer: *Martins Moreira protiv Portugalije*, 26. oktobar 1988. godine, stav 59; *Serrentino protiv Italije*, 27. februar 1992. godine, stav 19; *Silva Pontes protiv Portugalije*, 23. mart 1994. godine, stav 39.

189 *Martins Moreira protiv Portugalije*, 26. oktobar 1988. godine, stav 59.

190 *Caloc protiv Francuske*, 20. jul 2000. godine, stav 120, odnosno stav 119.

191 *Krastanov protiv Bugarske*, 30. septembar 2004. godine, stav 70.

za obavljanje profesije i vođenje klinike.¹⁹² Isto važi i kada je profesionalna aktivnost podnosioca predstavke ugrožena zbog sume novca koja za njega ima vitalni značaj. To je bio slučaj u predmetu *Doustali protiv Francuske*, predstavnici u vezi sa postupkom koji je pokrenuo arhitekta da bi se odredio saldo paušalnog iznosa koji se plaća po ugovoru o javnim radovima. Novčani iznos je predstavljao značajan udio u njegovoj profesionalnoj djelatnosti: "Sud smatra da je potrebna naročita pažnja sudova kada odlučuju u predmetu u kojem je iznos koji potražuje podnositelj predstavke za njega od vitalnog značaja i povezan je sa njegovom profesionalnom aktivnošću".¹⁹³ Uopšteno govoreći, to će biti slučaj kada ESLJP "primijeti da je nastavak profesionalne djelatnosti podnosioca predstavke zavisio u velikoj mjeri od postupka ... i zaključuje da je, kao i u sporovima u vezi s radnim odnosom, potrebna brza odluka s obzirom na važnost predmeta spora za dotično lice".¹⁹⁴

Slično se i u radnim sporovima koji uključuju sporove o penzijama¹⁹⁵ – posebno one koji se odnose na invalidske penzije – takođe zahtijevaju brži postupci.¹⁹⁶ U predmetu *Frydlander protiv Francuske*¹⁹⁷ ESLJP je ponovio da zaposleni koji smatra da ga je poslodavac pogrešno suspendovao ili otpustio ima važan lični interes da obezbijedi sudsku odluku o zakonitosti te mjere bez odlaganja, jer je po prirodi stvari u radnim sporovima potrebno donijeti brzu odluku, s obzirom na važnost predmeta spora za dotično lice koje otpuštanjem gubi sredstva za izdržavanje.¹⁹⁸

Stoga treba imati u vidu da "radni sporovi po svojoj prirodi zahtijevaju, po pravilu, brzu odluku".¹⁹⁹ U predmetu *Zawadzki protiv Poljske*, ESLJP je potvrdio svoj stav da je "postupak koji se odnosio na socijalna pitanja [bio] posebno važan za podnosioca predstavke"²⁰⁰ i da je stoga zahtijevao veću ažurnost. Konkretni primjer uključuje postupak za obezbjeđivanje kompenzatorne penzije nakon nesreće na radu. Postupci socijalne zaštite takođe spadaju u kategoriju postupaka koji se odnose na socijalna pitanja.²⁰¹ Slično tome u predmetu *Novović protiv Crne Gore*, ESLJP je podsjetio da su postupci vezani za vraćanje na posao od "ključnog značaja" za tužioce i

192 *König protiv Savezne Republike Njemačke* (meritum), 28. jun 1978. godine, stav 111.

193 *Doustaly protiv Francuske*, 23. april 1998. godine, stav 48.

194 *Garcia protiv Francuske*, 26. septembar 2000. godine, stav 14.

195 *Nibbio protiv Italije*, 26. februar 1992. godine, stav 18.

196 *Buchholz protiv Savezne Republike Njemačke*, 6. maj 1981. godine, stav 52; *Obermeier protiv Austrije*, 28. jun 1990. godine, stav 72; *Caleffi protiv Italije*, 24. maj 1991. godine, stav 17; *Phillis protiv Grčke*, 27. avgust 1991. godine, stav 17; *Nibbio, Borgese, Biondi, Monaco, Lestini protiv Italije*, 26. februar 1992. godine, st. 18-19, st. 18-19, st. 17-18, odnosno st. 18-19; *Ruotolo protiv Italije*, 27. februar 1992. godine, stav 17; *Salesi protiv Italije i Trevisan protiv Italije*, 26. februar 1993. godine, st. 8 i 25, odnosno st. 18-19; *Muti protiv Italije*, 23. mart 1994. godine, st. 8 i 18; *Terranova protiv Italije*, 4. decembar 1995. godine, stav 23; i *Wiot protiv Francuske*, 7. januar 2003. godine, stav 29.

197 *Frydlander protiv Francuske*, 27. jun 2000. godine.

198 *Frydlander protiv Francuske*, 27. jun 2000. godine, stav 45.

199 *Caleffi protiv Italije*, 24. maj 1991. godine, stav 17; v. i: *Vocaturio protiv Italije*, 24. maj 1991. godine, stav 17; *Nicolas protiv Francuske*, 27. jun 2006. godine, stav 18; *T.th protiv Mađarske*, 30. mart 2004. godine, stav 62; *Sanglier protiv Francuske*, 27. maj 2003. godine, stav 33.

200 *Zawadzki protiv Poljske*, 20. decembar 2001. godine, stav 101; i *Mocie protiv Francuske*, 8. april 2003. godine, stav 22; *Santoni protiv Francuske*, 29. jul 2003. godine, stav 39; *Kiefer protiv Švajcarske*, 28. mart 2000. godine, stav 31.

201 *Deumeland protiv Savezne Republike Njemačke*, 29. maj 1986. godine, stav 90.

da, kao takvi, moraju da se rješavaju "ekspeditivno". Ovaj zahtjev je i dodatno pojačan kada je domaćim pravom predviđeno da se takvi predmeti moraju rješavati sa naročitim hitnošću. Sporni postupci trajali su 17 godina i šest mjeseci, od čega su u periodu od pet godina i tri mjeseca bili u nadležnosti ESLJP *ratione temporis*. Imajući u vidu i da po prirodi tužba podnosioca predstavke nije bila naročito složena i da u spisima predmeta nije bilo ništa što bi ukazivalo na to da je podnositelj predstavke doprinio dužini spornog postupka, ESLJP je zaključio da cjelokupna dužina trajanja spornog postupka nije ispunila zahtjev razumnog roka.²⁰²

d. Optuženi koji se nalaze u pritvoru

Što se tiče krivičnih optužbi ESLJP je smatrao, od predmeta *Abdoella protiv Holandije*²⁰³ "da lica koja se nalaze u pritvoru do suđenja [kao što je gđin Abdoella] imaju pravo na "posebnu pažnju" nadležnih organa. Slično tome, u svojoj presudi u predmetu *Kalashnikov protiv Rusije* ESLJP je primijetio sljedeće: "... tokom čitavog postupka podnositelj predstavke nalazio se u pritvoru - što je zahtijevalo naročitu pažnju sudova koji postupaju u predmetu da brzo sprovedu pravdu".²⁰⁴ Nasuprot tome, ESLJP ponekad smatra da je određeno odlaganje opravdano ako se optuženi ne nalazi u pritvoru²⁰⁵ ili je pušten.²⁰⁶

e. Drugi domeni

Mogu se pomenuti i sljedeći razni predmeti: sporovi koji se odnose na vraćanje pasoša,²⁰⁷ postupak u vezi sa instaliranjem telefonske linije u stanu starijeg lica sa invaliditetom;²⁰⁸ postupak komasacije zemljišta koji se odnosi na privremeni prenos zemljišta sa jednog vlasnika na drugog;²⁰⁹ zahtjev za vraćanje imovine njenim prodavcima zbog lažnog prikazivanja činjenica na štetu kupaca²¹⁰ ili kupcima kojima su poreski organi oduzeli imovinu pozivanjem na pravo preče kupovine;²¹¹ spor o tome da li je mjera da se preduzeću isplati veoma veliki iznos novca bila osnovana;²¹² i spor čija je važnost za državu i socijalno i ekonomski bila veća od njegove važnosti za dotične pojedince (u predmetu *Ruiz-Mateos*, na primjer, u kojem su se bivši akcionari matične

202 *Novović protiv Crne Gore*, 23. oktobar 2012. godine, st. 51-54.

203 *Abdoella protiv Holandije*, 25. novembar 1992. godine, stav 24.

204 *Kalashnikov protiv Rusije*, 15. jul 2002. godine, stav 132, kao i, između ostalih brojnih primjera: *Philis protiv Grčke* (br. 2), 27. jun 1997. godine, stav 35; *Portington protiv Grčke*, 23. septembar 1998. godine, stav 21; *Sari protiv Turske i Danske*, 8. novembar 2001. godine, stav 72; *Djaid protiv Francuske*, 29. septembar 1999. godine, stav 33; *Debboub alias Hussein Ali protiv Francuske*, 9. novembar 1999. godine, stav 46; *Jablonski protiv Poljske*, 21. decembar 2000. godine, stav 102. Međutim, u svojoj presudi *Lavents protiv Letonije* od 28. novembra 2002. godine, dodao je da "pravo okrivljenog koji se nalazi u pritvoru da njegov slučaj bude razmotren s posebnom ažurnošću ne smije neopravdano da naruši napore pravosudnih organa da izvrše svoje zadatke sa dužnom pažnjom" (stav 102).

205 *Corigliano protiv Italije*, 10. decembar 1982. godine, stav 49.

206 *Boddaert protiv Belgije*, 12. oktobar 1992. godine, stav 38; i *Gast i Copp protiv Njemačke*, 25. februar 2000. godine, stav 80.

207 *Napijalo protiv Hrvatske*, 13. novembar 2003. godine, stav 61.

208 *Dewicka protiv Poljske*, 4. april 2000. godine, stav 55.

209 *Erkner i Hofauer protiv Austrije* (meritum) i *Poiss protiv Austrije* (meritum), 23. april 1987. godine, st. 69-70, odnosno st. 58 i 60; *Wiesinger protiv Austrije*, 30. oktobar 1991. godine, stav 61.

210 *Lechner i Hess protiv Austrije*, 23. april 1987. godine, st. 11-17, 57 i 59.

211 *Hentrich protiv Francuske* (meritum), 22. septembar 1994. godine, st. 10-18 i 61.

212 *De Micheli protiv Italije*, 26. februar 1993. godine, st. 11 i 21.

kompanije velike španske industrijske i komercijalne grupe nacionalizovane dekretom 1983. godine, žalili na dužinu vremena koje je bilo potrebno da se razmotri tužba za restituciju njihove imovine koju su podnijeli španskim sudovima, u presudi od 29. juna 1993. godine naglašeno je da je važnost predmeta spora, ne samo za podnosioca predstavke, već i za špansko društvo uopšte, bila znatna imajući u vidu ogromne društvene i ekonomske posljedice. Veliki broj zainteresovanih lica - zaposleni, akcionari i treće strane – i iznos uključenog kapitala zahtijevali su brzo rješenje spora).²¹³

12.2.2 Predmeti za koje je neophodna izuzetna pažnja

Po mišljenju ESLJP, izuzetna pažnja neophodna je u sljedeće dvije oblasti.

a. Roditelji pogođeni obrazovnim mjerama koje je odredio sud i ograničavanjem roditeljskog prava (zbog potencijalno ozbiljnih i nepovratnih posljedica po odnos između roditelja i djeteta)

Postupak koji su pokrenuli roditelji u pogledu stavljanja i čuvanja njihove djece pod javno staranje ili u vezi sa svojim pravima starateljstva i pravima na kontakt s djecom iziskuje izuzetnu hitnost. Po mišljenju ESLJP, takvi postupci su odlučujući za buduće odnose između roditelja i djece, imaju "posebnu odliku nepovratnosti" ako uključuju "zakonsku giljotinu" koju predstavlja usvajanje djeteta od strane trećih strana i "svako ... odlaganje će imati za rezultat *de facto* odlučivanje o pitanju koje je pokrenuto pred sudom prije nego što se održi rasprava".²¹⁴ U predmetima *Paulsen-Medalen i Svensson protiv Švedske*, ESLJP je sumirao svoj stav kako slijedi: "U predmetima koji se odnose na ograničenje kontakta roditelja i djeteta koje je stavljeno pod javno staranje, priroda interesa koji su u pitanju za podnosioca predstavke i ozbiljne i nepovratne posljedice koje bi uzimanje pod staranje moglo da ima po njegovo uživanje prava na poštovanje porodičnog života zahtijevaju od organa da postupaju sa izuzetnom pažnjom kako bi obezbijedili napredovanje postupka."²¹⁵

Isto važi i za postupke koje su pokrenuli usvojioci radi izvršenja rješenja o usvanju. ESLJP smatra da "izvršenje odluka ove vrste zahtijeva hitno rješavanje, jer protek vremena može da ima nepopravljive posljedice po odnose između djece i roditelja koji ne žive sa njima".²¹⁶

b. Lica za koja se pretpostavlja da će kraće živjeti jer boluju od neizlječivih bolesti

"Izuzetna pažnja" zahtijeva se od domaćih organa i u pogledu naknade štete za hemofiličare koji su zaraženi virusom AIDS-a nakon transfuzije krvi: "imajući u vidu

213 *Ruiz-Mateos protiv Španije*, 23. jun 1993. godine, stav 52.

214 *H. protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (meritum), 8. jul 1987. godine, stav 85; *Olsson protiv Švedske* (br. 2), 27. novembar 1992. godine, stav 103; *Hokkanen protiv Finske*, 23. septembar 1994. godine, stav 72. Međutim, u posljednja dva primjera, konkretne okolnosti slučaja - relativna kratkotrajnost postupka, složenost predmeta itd. - dovele su do toga da ESLJP utvrdi da nije bilo kršenja. V. takođe: *Johansen protiv Norveške*, 7. avgust 1996. godine, stav 88; *Schaal protiv Luksemburga*, 18. februar 2003. godine, stav 35 (krivični predmet); *E.O. i V.P. protiv Luksemburga*, 27. april 2004. godine, stav 85.

215 *Paulsen-Medalen i Svensson protiv Švedske*, 19. februar 1998. godine, stav 39.

216 *Pini i Bertani i Manera i Atripaldi protiv Rumunije*, 22. jun 2004. godine, stav 175.

neizlječivu bolest od koje boluju i pretpostavku da će zbog bolesti kraće živjeti, [...] postoji rizik da bi svako odlaganje moglo da učini odluku suda bespredmetnom”.²¹⁷ U takvim slučajevima “Sud smatra da je, s obzirom na zdravstveno stanje podnosioca predstavke, važnost predmeta spora izuzetno bitna”.²¹⁸

U mnogim presudama posebno je utvrđena veza između ovog kriterijuma - važnosti predmeta spora za podnosioca predstavke - i ponašanja nadležnih organa, čija je osnovna obaveza da ubrzaju postupak proporcionalno ozbiljnosti pitanja o kojem se odlučuje.²¹⁹ Ovo nas dovodi do druge kategorije kriterijuma.

12.3 Kriterijumi koji se odnose na ponašanje stranaka u postupku

Prema ustaljenoj sudskoj praksi i sada već klasičnom tekstu presude u predmetu *Buchholz*, “samo kašnjenja koja se mogu pripisati državi mogu opravdati nalaz [Suda] ... da nije poštovan zahtjev ‘razumnog roka’”.²²⁰

Shodno tome, prije ispitivanja ponašanja nadležnih domaćih organa, ESLJP će uvijek razmotriti ponašanje stranaka. Brojnim odlukama ovaj kriterijum uspostavljen je kao opšte pravilo i u krivičnom²²¹ i u građanskom postupku, ali u mnogim drugim primijenjen je u vezi sa konkretnim predmetima.

12.3.1 Ponašanje stranaka

U građanskim predmetima stranke u postupku su tužilac, očigledno (u velikoj većini predmeta koji se vode pred ESLJP, to je podnosilac predstavke²²²) ali i tuženi²²³ i

217 *X. protiv Francuske*, 31. mart 1992. godine, st. 44 i 47; *Vallée protiv Francuske*, 26. april 1994. godine, st. 47 i 49; *Karakaya protiv Francuske*, 26. avgust 1994. godine, st. 43 i 45. V. takođe: *A. i drugi protiv Danske*, 8. februar 1996. godine, stav 78; *K.T. protiv Francuske*, 19. mart 2002. godine, stav 14; *Beaumer protiv Francuske*, 8. jun 2004. godine, stav 30.

218 *W.Z. protiv Poljske*, 24. oktobar 2002. godine, stav 42.

219 *X. protiv Francuske*, 31. mart 1992. godine, stav 32; *Olsson protiv Švedske* (br. 2), 27. novembar 1992. godine, stav 99; *Vallée protiv Francuske*, 26. april 1994. godine, stav 34; *Karakaya protiv Francuske*, 26. avgust 1994. godine, stav 30; *Hokkanen protiv Finske*, 23. septembar 1994. godine, stav 69.

220 *Buchholz protiv Savezne Republike Njemačke*, 6. maj 1981. godine, stav 49 (zadnja rečenica); *Zimmermann i Steiner protiv Švajcarske*, 13. jul 1983. godine, stav 24; *H. protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (meritum), 8. jul 1987. godine, stav 71; *Martins Moreira protiv Portugalije*, 26. oktobar 1988. godine, stav 50; *H. protiv Francuske*, 24. oktobar 1989. godine, stav 55; *Vernillo protiv Francuske*, 20. februar 1991. godine, stav 34; *Wiesinger protiv Austrije*, 30. oktobar 1991. godine, stav 54; *Monnet protiv Francuske*, 27. oktobar 1993. godine, stav 30; *Vendittelli protiv Italije*, 18. jul 1994. godine, stav 25; *Acquaviva protiv Francuske*, 21. novembar 1995. godine, stav 61; *Ciricosta i Viola protiv Italije*, 4. decembar 1995. godine, stav 28.

221 *Eckle protiv Savezne Republike Njemačke* (meritum) 15. jul 1982. godine, stav 80; *Foti i drugi protiv Italije* (meritum), *Corigliano protiv Italije*, 10. decembar 1982. godine, stav 56, odnosno stav 37; *Kemmache protiv Francuske* (br. 1 i 2) (meritum), 27. novembar 1991. godine, stav 56.

222 V., međutim, *Moreira de Azevedo protiv Portugalije* (meritum), 23. oktobar 1990. godine (status pomoćnika tužilačkog organa u Portugaliji); *Vernillo protiv Francuske*, 20. februar 1991. godine; *Phillis protiv Grčke*, 27. avgust 1991. godine i *Manifattura FL protiv Italije*, 27. februar 1992. godine (status optuženih).

223 *Buchholz protiv Savezne Republike Njemačke*, 6. maj 1981. godine, st. 49 i 57; *Guincho protiv Por-*

druge stranke, bilo privatne²²⁴ ili javne.²²⁵

U krivičnim predmetima stranke su okrivljeni, saoptuženi - ako ih ima²²⁶ - tužilački organ. U principu, kada se procjenjuje dužina trajanja postupka, postupanje tužilačkog organa treba tretirati kao postupanje državnog organa. Isto važi i za stranke u građanskom postupku koje imaju javne funkcije.

ESLJP redovno ističe da ponašanje podnositelca predstavke predstavlja objektivnu činjenicu koja se ne može pripisati tuženoj državi i koja se mora uzeti u obzir prilikom utvrđivanja da li je razumni rok iz člana 6 stav 1 prekoračen.²²⁷

a. Odlaganja uzrokovana ponašanjem stranaka predstavljaju objektivnu činjenicu

Postoji mnogo primjera različitih načina na koje stranke mogu doprinijeti dužini trajanja postupka: a) početno upućivanje sudu koji nije nadležan;²²⁸ b) zahtjevi za odlaganje, dodatne preliminarne istrage ili produženje rokova;²²⁹ c) česte promjene

tugalije, 10. jul 1984. godine, stav 34; *Lechner i Hess protiv Austrije*, 23. april 1987. godine, stav 47; *Capuano protiv Italije*, 25. jun 1987. godine, st. 28 i 33; *Bock protiv Savezne Republike Njemačke*, 29. mart 1989. godine, st. 41 i 45; *Santilli protiv Italije*, 19. februar 1991. godine, st. 12 i 20; *Vernillo protiv Francuske*, 20. februar 1991. godine, stav 34; *Golino* (stav 17), *Manifattura FL* (stav 18), *Ruotolo* (stav 17), *Vorrasi* (stav 17), *Cappello* (stav 17), *Caff. Roversi S.p.a.* (stav 18), *Pandolfelli i Palumbo* (stav 17), *Tusa* (stav 17), *Serrentino* (stav 18), *Lorenzi, Bernardini i Gritti* (stav 16), *Tumminelli* (stav 17) *protiv Italije*, 27. februar 1992. godine; *Monnet protiv Francuske*, 27. oktobar 1993. godine, stav 13; *Scopelliti protiv Italije*, 23. novembar 1993. godine, stav 24; *Ciricosta i Viola protiv Italije*, 4. decembar 1995. godine, stav 29. Neobično je da je i u drugoj i trećoj od ovih presuda utvrđeno da podnosioci predstavke nijesu odgovorni za nepojavljivanje advokata optuženih ili za zahtjev advokata da odlože postupak, ali ne kažu da se ni država ne može smatrati odgovornom.

224 *H. protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (meritum), 8. jul 1987. godine, stav 78 ("budući" usvojioci).

225 *Erkner i Hofauer protiv Austrije* (meritum), 23. april 1987. godine, stav 69 (oblasni organ za poljoprivredu); *Poiss protiv Austrije* (meritum), 23. april 1987. godine, st. 58-59 (idem); *H. protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (meritum), 8. jul 1987. godine, st. 79-82 i 84 (Zvanični advokatski oblasni savjet); *Baraona protiv Portugalije*, 8. jul 1987. godine, st. 53-56 (državni advokat).

226 *Boddaert protiv Belgije*, 12. oktobar 1992. godine, stav 38.

227 *Wiesinger protiv Austrije*, 30. oktobar 1991. godine, stav 57.

228 *Beaumont protiv Francuske*, 24. januar 1994. godine, st. 12-13 i 33. V. takođe *Alenet de Ribemont protiv Francuske*, 10. februar 1995. godine, stav 53 ("teškoće prilikom određivanja koja je tačno hijerarhija sudova bila nadležna za predmet").

229 *Buchholz protiv Savezne Republike Njemačke*, 6. maj 1981. godine, st. 56-57; *Eckle protiv Savezne Republike Njemačke* (meritum), 15. jul 1982. godine, stav 90; *Pretto i drugi protiv Italije*, 8. decembar 1983. godine, stav 33; *Deumeland protiv Savezne Republike Njemačke*, 29. maj 1986. godine, stav 80; *Lechner i Hess protiv Austrije*, 23. april 1987. godine, stav 47; *Capuano protiv Italije*, 25. jun 1987. godine, stav 28; *Santilli, Ficara, Adiletta i drugi protiv Italije*, 19. februar 1991. godine, st. 12 i 20, stav 17, odnosno stav 19; *Kemmache protiv Francuske* (br. 1 i 2) (meritum), 27. novembar 1991. godine, stav 64; *Lestini protiv Italije*, 26. februar 1992. godine, stav 18; *Diana* (stav 17), *Casciaroli* (stav 18), *Golino* (stav 17), *Manifattura FL* (stav 18), *Vorrasi* (stav 17), *Caff. Roversi S.p.a.* (stav 18), *Gana* (stav 16), *Pandolfelli i Palumbo* (stav 17), *Pierazzini* (stav 18), *Tusa* (stav 17), *Cooperativa Parco Cuma* (stav 18), *Serrentino* (stav 18), *Lorenzi, Bernardini i Gritti* (stav 16), *Tumminelli* (stav 17) *protiv Italije*, 27. februar 1992. godine; *Tomasi protiv Francuske*, 27. avgust 1992. godine, stav 125; *Pizzetti protiv Italije* i *Billi protiv Italije*, 26. februar 1993. godine, stav 18 u svakom predmetu; *Ruiz-Mateos protiv Španije*, 23. jun 1993. godine, stav 44; *Massa protiv Italije*, 24. avgust 1993. godine, stav 31; *Scopelliti protiv Italije*, 23. novembar 1993. godine, stav 24; *Vendittelli protiv Italije*, 18. jul 1994. godine, stav 27; *Schouten i Meldrum protiv Holandije*, 9. decembar 1994. godine, stav 64; *Alenet de Ribemont protiv Francuske*, 10. februar 1995. godine, st. 52 i 53; *Paccione protiv Italije*, 27. april 1995. godine, stav 20; *Acquaviva protiv Francuske*, 21. novembar 1995. godine, stav 61; *Ciricosta i Viola protiv Italije*, 4. decembar 1995. godine, st. 29 i 32.

advokata ili veoma veliki broj advokata prisutnih na raspravama;²³⁰ d) podnošenje dokaza;²³¹ e) novi navodi o činjenicama koje treba provjeriti a koje se pokažu netačnim;²³² f) nepojavljivanje na ročištu²³³ uprkos, u krivičnom predmetu, nalogu za hapšenje izdatom od strane optužnog vijeća;²³⁴ g) optuženi u bjekstvu;²³⁵ h) oslobođeni saoptuženi koji je učinio dodatna djela za koja je neophodno gonjenje i što dovođi do prekida postupka koji je u toku protiv podnosioca predstavke;²³⁶ i) odlaganje: podnošenja odgovora;²³⁷ u postupku protiv optuženih nakon zaključka o nenadležnosti, a potom u donošenju novog zaključka protiv jednog od njih;²³⁸ identifikacije svjedoka koji će se ispitati;²³⁹ davanja odgovora na izjašnjenja druge strane²⁴⁰ ili dostavljanja sopstvenih podnesaka stranke;²⁴¹ obavještanja o smrti tužioca, a potom traženja da se odobri da postupka kao povjerilac imovine;²⁴² davanja odgovora na ponudu o postizanju pogodbe;²⁴³ zahtijevanja da se postupak nastavi nakon smrti optuženog²⁴⁴ ili advokata tužioca;²⁴⁵ ili obraćanja sudu kojem je Kasacioni sud uputio predmet;²⁴⁶ j) neuspješan pokušaj sporazumnog poravnanja;²⁴⁷ k) podnošenje brojnih žalbi i time stvaranje proceduralnog lavirinta (sa, na primjer, zahtjevima za oslobađanje, zahtjevima za izuzeće sudija, zahtjevima za ustupanje postupka drugim sudovima, disciplinskim žalbama, žalbama zbog nečinjenja, žalbama na rješenja o privremenim mjerama, prethodnim pitanjima nadležnosti ili krivičnim prijavama);²⁴⁸ l) korišćenje svih ili skoro svih dostupnih pravnih lijekova i rokova;²⁴⁹ m) optuženi nije

230 *K.nig protiv Savezne Republike Njemačke* (meritum), 28. jun 1978. godine, st. 103 i 108; *Lechner i Hess protiv Austrije*, 23. april 1987. godine, stav 45; *Bock protiv Savezne Republike Njemačke*, 29. mart 1989. godine, stav 41; *Yağcı i Sargin protiv Turske*, 8. jun 1995. godine, stav 66.

231 *Buchholz protiv Savezne Republike Njemačke*, 6. maj 1981. godine, stav 57; *Capuano protiv Italije*, 25. jun 1987. godine, stav 28.

232 *Buchholz protiv Savezne Republike Njemačke*, 6. maj 1981. godine, st. 56 i 59.

233 *Lechner i Hess protiv Austrije*, 23. april 1987. godine, stav 47; *Arena, Cormio, Idrocalce S.R.L., Gana protiv Italije*, 27. februar 1992. godine, stav 17, stav 16, stav 18, odnosno stav 18; *Acquaviva protiv Francuske*, 21. novembar 1995. godine, stav 61.

234 *Kemmache protiv Francuske* (br. 1 i 2) (meritum), 27. novembar 1991. godine, st. 63-64.

235 *Girolami protiv Italije*, 19. februar 1991. godine, stav 15.

236 *Boddaert protiv Belgije*, 12. oktobar 1992. godine, stav 38.

237 *Manifattura FL protiv Italije*, 27. februar 1992. godine, stav 18.

238 *Barbagallo protiv Italije*, 27. februar 1992. godine, stav 17; v. i *Allenet de Ribemont protiv Francuske*, 10. februar 1995. godine, st. 52 i 53.

239 *Idrocalce S.R.L. protiv Italije*, 27. februar 1992. godine, stav 18.

240 *H. protiv Francuske*, 24. oktobar 1989. godine, stav 55; *Allenet de Ribemont protiv Francuske*, 10. februar 1995. godine, st. 52 i 53.

241 *Vernillo protiv Francuske*, 20. februar 1991. godine, stav 34; *Monnet protiv Francuske*, 27. oktobar 1993. godine, stav 30; *Vallée protiv Francuske*, 26. april 1994. godine, stav 33; *Allenet de Ribemont protiv Francuske*, 10. februar 1995. godine, st. 52 i 53. V. *takođe Karakaya protiv Francuske*, 26. avgust 1994. godine, st. 35-37.

242 *Cardarelli protiv Italije*, 27. februar 1992. godine, stav 17.

243 *Buchholz protiv Savezne Republike Njemačke*, 6. maj 1981. godine, stav 57.

244 *Cardarelli protiv Italije*, 27. februar 1992. godine, stav 17.

245 *Capuano protiv Italije*, 25. jun 1987. godine, stav 28.

246 *Ruotolo protiv Italije*, 27. februar 1992. godine, stav 17.

247 *Trevisan protiv Italije*, 26. februar 1993. godine, stav 18.

248 *Ringeisen protiv Austrije*, 16. jul 1971. godine, stav 110; *König protiv Savezne Republike Njemačke* (meritum), 28. jun 1978. godine, st. 103 i 108; *Eckle protiv Savezne Republike Njemačke* (meritum), 15. jul 1982. godine, st. 82 i 90; *Deumeland protiv Savezne Republike Njemačke*, 29. maj 1986. godine, stav 80; *Lechner i Hess protiv Austrije*, 23. april 1987. godine, st. 45-50; *Baraona protiv Portugalije*, 8. jul 1987. godine, stav 53; *Bock protiv Savezne Republike Njemačke*, 29. mart 1989. godine, stav 41; *Yağcı i Sargin protiv Turske*, 8. jun 1995. godine, stav 66.

249 *Eckle protiv Savezne Republike Njemačke* (meritum), 15. jul 1982. godine, stav 82; *Corigliano*

odmah preuzeo iz pisarnice kopiju presude, i pored toga što je presuda donijeta u njegovom prisustvu, i čeka da mu bude dostavljena prije nego što podnese žalbu na tu presudu;²⁵⁰ n) kašnjenje u dostavi presude u parničnom postupku stranci koja je izgubila spor,²⁵¹ ili u potpunosti propuštanje da se dostavi presuda, što u Italiji ima za posljedicu značajno produženje perioda za podnošenje žalbe ili žalbu na pravna pitanja;²⁵² o) preduzimanje koraka čija je svrha nejasna ili koji ukazuju na opstrukcije ili, u najmanju ruku, nekooperativan stav (odbijanje da se imenuje advokat, predoče dokazi, potpiše zapisnik ili podvrgne ljekarskom pregledu, prigovori na stavljanje spisa na uvid ili na prisustvo advokata svjedoka, p) štrajkovanje glađu i samopovređivanje od strane zatvorenika,²⁵³ itd.²⁵⁴

Kašnjenje u obraćanju sudovima ne smatra se odlučujućim jer ESLJP cijeni opravdanost dužine trajanja postupka u odnosu na to kako se taj postupak stvarno odvijao.²⁵⁵

b. Kašnjenja uzrokovana ponašanjem stranaka ne mogu se pripisati tuženoj državi

U građanskim predmetima ESLJP smatra da se od stranaka može očekivati da postupaju sa "dužnom pažnjom"²⁵⁶ ali da ipak nije dužan da utvrđuje da li je njihovo ponašanje bilo nemarno, nerazumno ili je imalo za cilj odlaganje: to ponašanje je samo po sebi objektivni faktor za koji se država ne može smatrati odgovornom.²⁵⁷

protiv Italije, 10. decembar 1982. godine, stav 42; *Pretto i drugi protiv Italije*, 8. decembar 1983. godine, stav 34; *Deumeland protiv Savezne Republike Njemačke*, 29. maj 1986. godine, stav 80; *Erkner i Hofauer protiv Austrije* (meritum) i *Poiss protiv Austrije* (meritum), 23. april 1987. godine, stav 68, odnosno stav 57; *Lechner i Hess protiv Austrije*, 23. april 1987. godine, stav 49; *Nibbio, Biondi, Monaco, Lestini protiv Italije*, 26. februar 1992. godine, stav 18, stav 18, stav 17, odnosno stav 18; *Idrocalce S.R.L.* (stav 18), *Steffano* (stav 16), *Cappello* (stav 17), *Gana* (stav 16), *Pandolfelli i Palumbo* (stav 17), *Tusa* (stav 17) *protiv Italije*, 27. februar 1992. godine; *Tomasi protiv Francuske*, 27. avgust 1992. godine, stav 125; *Cesarini protiv Italije*, 12. oktobar 1992. godine, st. 19-20.

250 *Vendittelli protiv Italije*, 18. jul 1994. godine, stav 28.

251 *Borgese protiv Italije*, 26. februar 1992. godine, stav 18; *Ridi protiv Italije*, 27. februar 1992. godine, stav 17.

252 *Cesarini protiv Italije*, 12. oktobar 1992. godine, stav 11; *Salesi protiv Italije*, 26. februar 1993. godine, st. 23-24; *Scopelliti protiv Italije*, 23. novembar 1993. godine, stav 22.

253 *Jablonski protiv Poljske*, 21. decembar 2000. godine, stav 104.

254 *Eckle protiv Savezne Republike Njemačke* (meritum), 15. jul 1982. godine, stav 82; *Corigliano protiv Italije*, 10. decembar 1982. godine, stav 41; *Deumeland protiv Savezne Republike Njemačke*, 29. maj 1986. godine, stav 80; *Erkner i Hofauer protiv Austrije* (meritum), *Lechner i Hess protiv Austrije* (meritum), 23. april 1987. godine, stav 68, odnosno stav 47; *Pizzetti protiv Italije*, 26. februar 1993. godine, stav 18; *Acquaviva protiv Francuske*, 21. novembar 1995. godine, stav 61.

255 *H protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (meritum), 8. jul 1987. godine, stav 73.

256 *Pretto i drugi protiv Italije*, 8. decembar 1983. godine, stav 33; *Deumeland protiv Savezne Republike Njemačke*, 29. maj 1986. godine, stav 35; *Uni.n Alimentaria Sanders S.A. protiv Španije*, 7. jul 1989. godine, stav 35; *H. protiv Francuske*, 24. oktobar 1989. godine, stav 55.

257 *Pretto i drugi protiv Italije*, 8. decembar 1983. godine, stav 34; *Erkner i Hofauer protiv Austrije* (meritum), *Poiss protiv Austrije* (meritum) i *Lechner i Hess protiv Austrije*, 23. april 1987. godine, stav 68 (zadnji stav), stav 57 (zadnji stav), odnosno stav 49; *Baraona protiv Portugalije*, 8. jul 1987. godine, stav 48; *Wiesinger protiv Austrije*, 30. oktobar 1991. godine, stav 57. Ipak, izgleda da ESLJP ponekad gubi iz vida ovu činjenicu: *Buchholz protiv Savezne Republike Njemačke*, 6. maj 1981. godine, stav 57 (zadnji stav); *Katte Klitsche de la Grange protiv Italije*, 27. oktobar 1994. godine, stav 57 (zadnja rečenica); *Allenet de Ribemont protiv Francuske*, 10. februar 1995. godine,

Međutim, domaći sudovi ne smiju da čekaju i budu pasivni: čak i u pravnim sistemima u kojima je utvrđeno pravilo da stranke kontrolišu tok građanskog postupka,²⁵⁸ stav stranaka "ne ... oslobađa sudove obaveze da obezbijede ažurno suđenje po tužbi kako je propisano članom 6".²⁵⁹ Kada je to potrebno, sudovi mogu da reaguju - često po sopstvenim procesnim pravilima, na koja ESLJP upućuje²⁶⁰ - na primjer, odbacujući neopravdane zahtjeve za odlaganje suđenja ili produženje roka,²⁶¹ koristeći svoja ovlašćenja da ubrzaju postupak²⁶² ili obezbijede da vještak obavi svoj posao sa neophodnim izvještajem.²⁶³

Ovo u još većoj mjeri važi u *krivičnim predmetima*: "Član 6 ne zahtijeva od lica koje je optuženo za krivično djelo da aktivno saraduje sa pravosudnim organima";²⁶⁴ u krivičnoprocesnom sistemu koji je na snazi u Evropi sudski organi su odgovorni da "preduzmu svaku mjeru koja će vjerovatno baciti svijetlo na istinitost ili neistinitost optužbi".²⁶⁵

Ponašanje "okrivljenog", čak i kada nije zlonamjerno, predstavlja "objektivnu činjenicu" koja se ne može pripisati državi.²⁶⁶ Međutim, dešava se da ESLJP povremeno previdi ovu činjenicu.²⁶⁷

stav 53 (drugi stav).

258 Poznat i kao *Parteimaxime* ili *principio dispositivo*, zavisno od pravne tradicije.

259 *Guincho protiv Portugalije*, 10. jul 1984. godine, stav 32; *Buchholz protiv Savezne Republike Njemačke*, 6. maj 1981. godine, stav 50; *Capuano protiv Italije*, 25. jun 1987. godine, st. 24-25; *Baraona protiv Portugalije*, 8. jul 1987. godine, stav 48; *Martins Moreira protiv Portugalije*, 26. oktobar 1988. godine, stav 46; *Neves e Silva protiv Portugalije*, 27. april 1989. godine, stav 43; *Uni.n Alimentaria Sanders S.A. protiv Španije*, 7. jul 1989. godine, st. 34-35; *Vernillo protiv Francuske*, 20. februar 1991. godine, stav 30; *Scopelliti protiv Italije*, 23. novembar 1993. godine, stav 25; *Ciricosta i Viola protiv Italije*, 4. decembar 1995. godine, stav 30.

260 Na primjer: u Francuskoj, član 3 novog Zakonika o parničnom postupku (Vernillo, 20. februar 1991. godine, stav 30) i čl. R 111, R 150 i R 151 Zakonika o upravnim sudovima i apelacionim upravnim sudovima (X., 31. mart 1992. godine, st. 23 i 48; *Vallée protiv Francuske*, 26. april 1994. godine, stav 47 (zadnja rečenica); *Karakaya*, 26. avgust 1994. godine, st. 21 i 43 (zadnji stav)); u Njemačkoj, odjeljak 9 Zakona o radnim sudovima (*Buchholz*, 6. maj 1981. godine, stav 50) i član 272 Zakonika o parničnom postupku (*Bock*, 29. mart 1989. godine, stav 38); u Austriji, zakoni koji preciziraju robove koje organi moraju poštovati za komasaciju zemljišta (Erkner i Hofauer (meritum) i *Poiss* (meritum), 23. april 1987. godine, st. 46, 55 i 69, odnosno st. 33, 41 i 58; *Wiesinger*, 30. oktobar 1991. godine, st. 37, 41 i 61); u Španiji, član 37 stav 2 Institucionalnog zakona br. 2/1979 o Ustavnom sudu (*Ruiz-Mateos*, 23. jun 1993. godine, st. 27 i 49); u Portugalu, član 266 Zakonika o parničnom postupku (*Guincho*, 10. jul 1984. godine, stav 32; *Neves e Silva*, 27. april 1989. godine, stav 43) i član 68 Zakonika o drumskom saobraćaju (*Guincho*, 10. jul 1984. godine, stav 32; *Martins Moreira*, 26. oktobar 1988. godine, stav 46; *Silva Pontes*, 23. mart 1994. godine, stav 39); itd.

261 *Buchholz protiv Savezne Republike Njemačke*, 6. maj 1981. godine, stav 60 (kasniji stavovi); *Baraona protiv Portugalije*, 8. jul 1987. godine, stav 48.

262 *X protiv Francuske*, 31. mart 1992. godine, stav 48; *Vallée protiv Francuske*, 26. april 1994. godine, stav 47 (zadnji stav); *Karakaya protiv Francuske*, 26. avgust 1994. godine, stav 43 (zadnji stav); *Allenet de Ribemont protiv Francuske*, 10. februar 1995. godine, stav 56 (zadnji stav).

263 *Capuano protiv Italije*, 25. jun 1987. godine, st. 30-31.

264 *Eckle protiv Savezne Republike Njemačke* (meritum), 15. jul 1982. godine, stav 82; *Corigliano protiv Italije*, 10. decembar 1982. godine, stav 42; *Dobbertin protiv Francuske*, 25. februar 1993. godine, stav 43; *Yağcı i Sargin protiv Turske*, 8. jun 1995. godine, stav 66.

265 *Neumeister protiv Austrije*, 27. jun 1968. godine, stav 21.

266 *Eckle protiv Savezne Republike Njemačke* (meritum), 15. jul 1982. godine, stav 82.

267 *Foti i drugi protiv Italije* (meritum), 10. decembar 1982. godine, stav 59; *Mansur protiv Turske*, 8. jun 1995. godine, stav 66.

I u građanskim i u krivičnim predmetima pravičnost zahtijeva da sud uzme u obzir svaki uspjeh koji su stranke ostvarile u žalbenom postupku²⁶⁸ i svaku suzdržanost koju su stranke pokazale time što nijesu podnijele žalbe.²⁶⁹ Naročito im se moraju priznati koraci koje su preduzele da se ubrza postupak, na primjer, osporavanjem odluke o odlaganju postupka, zahtijevanjem da se postupak nastavi, protestovanjem zbog produženja vremenskih rokova ili zahtijevanjem da se ročište pomjeri na raniji datum ili da se slučaj brže razmotri.²⁷⁰

Međutim, one nijesu obavezne da preduzmu korake i "da iskoriste opseg koji je domaćim zakonom omogućen za ubrzanje postupka",²⁷¹ posebno ako nema dokaza da će biti djelotvorni,²⁷² ako se čini da su neadekvatni²⁷³ ili ako se može ispostaviti da su kontraproduktivni.²⁷⁴ U zavisnosti od okolnosti, ESLJP je utvrđivao da je ponašanje stranaka "sigurno", "nesumnjivo", "uveliko", "u velikoj mjeri", "do određene granice" ili "do određene mjere" doprinijelo odlaganju postupka,²⁷⁵ da ga zapravo nije usporilo²⁷⁶ ili da u određenom slučaju nije imalo nikakvu ulogu.²⁷⁷

268 *König protiv Savezne Republike Njemačke* (meritum), 28. jun 1978. godine, stav 103; *Foti i drugi protiv Italije* (meritum), 10. decembar 1982. godine, stav 59; *Erkner i Hofauer protiv Austrije* (meritum) i *Poiss protiv Austrije* (meritum), 23. april 1987. godine, stav 68, odnosno stav 57; *Wiesinger protiv Austrije*, 30. oktobar 1991. godine, stav 58; *Dobbertin protiv Francuske*, 25. februar 1993. godine, stav 43.

269 *Foti i drugi protiv Italije* (meritum), 10. decembar 1982. godine, stav 59.

270 *Zimmermann i Steiner protiv Švajcarske*, 13. jul 1983. godine, stav 26; *Pretto i drugi protiv Italije*, 8. decembar 1983. godine, stav 34; *Lechner i Hess protiv Austrije*, 23. april 1987. godine, st. 47, 49, 55 i 57; *Capuano protiv Italije*, 25. jun 1987. godine, stav 33; *H. protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (meritum), 8. jul 1987. godine, stav 75; *Baraona protiv Portugalije*, 8. jul 1987. godine, st. 48 i 51; *Martins Moreira protiv Portugalije*, 26. oktobar 1988. godine, stav 51; *Uni.n Alimentaria Sanders S.A. protiv Španije*, 7. jul 1989. godine, stav 35; *Motta protiv Italije i Mori protiv Italije*, 19. februar 1991. godine, stav 17, odnosno stav 16; *Steffano protiv Italije*, 27. februar 1992. godine, stav 16; *Serrentino protiv Italije*, 27. februar 1992. godine, stav 18; *Editions Périscope protiv Francuske*, 26. mart 1992. godine, stav 44; *X. protiv Francuske*, 31. mart 1992. godine, stav 40; *Pizzetti protiv Italije*, 26. februar 1993. godine, stav 18; *De Micheli protiv Italije*, 26. februar 1993. godine, stav 20; *Ruiz-Mateos protiv Španije*, 23. jun 1993. godine, stav 43; *Massa protiv Italije*, 24. avgust 1993. godine, stav 31; *Scollo protiv Italije*, 28. septembar 1995. godine, stav 44.

271 *Uni.n Alimentaria Sanders S.A. protiv Španije*, 7. jul 1989. godine, stav 35. Čini se da se u brojnim presudama u italijanskim predmetima implicitno zauzima isti stav: *Nibbio, Borgese, Biondi, Monaco protiv Italije*, 26. februar 1992. godine, st. 17-18, st. 16-17, st. 16-17, odnosno st. 15-16; *Andreucci* (st. 16-17), *Cormio* (st. 15-16), *Diana* (st. 16-17), *Ridi* (st. 16-17), *Idrocalce S.R.L.* (st. 17-18), *Golino* (st. 16-17), *Taiuti* (st. 16-17), *Maciariello* (st. 16-17), *Manifattura FL* (st. 17-18), *Ruotolo* (st. 16-17), *Vorrasi* (st. 16-17), *Cappello* (st. 16-17), *Gana* (st. 15-16), *Barbagallo* (st. 16-17), *Cifola* (st. 15-16), *Pierazzini* (st. 17-18), *Lorenzi, Bernardini i Gritti* (st. 15-16) protiv Italije, 27. februar 1992. godine; *Salesi protiv Italije*, 26. februar 1993. godine, st. 23-24 – v., međutim, *Circosta i Viola protiv Italije*, 4. decembar 1995. godine, stav 30 (zadnja rečenica).

272 *Muti protiv Italije*, 23. mart 1994. godine, st. 14 i 16; *Schouten i Meldrum protiv Holandije*, 9. decembar 1994. godine, stav 67; *Terranova protiv Italije*, 4. decembar 1995. godine, stav 22 (zadnji stav).

273 *Guincho protiv Portugalije*, 10. jul 1984. godine, stav 34.

274 *H protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (meritum), 8. jul 1987. godine, stav 77.

275 *Ringelsen protiv Austrije*, 16. jul 1971. godine, stav 110; *Beaumartin protiv Francuske*, 24. januar 1994. godine; *Allenet de Ribemont protiv Francuske*, 10. februar 1995. godine, stav 53; *Acquaviva protiv Francuske*, 21. novembar 1995. godine, stav 61; *Circosta i Viola protiv Italije*, 4. decembar 1995. godine, stav 32, i niz drugih presuda.

276 *Foti i drugi protiv Italije* (meritum), 10. decembar 1982. godine, stav 59; *Massa protiv Italije*, 24. avgust 1993. godine, stav 31, i niz sljedećih presuda.

277 *Zimmermann i Steiner protiv Švajcarske*, 13. jul 1983. godine, stav 26; *Hentrich protiv Francuske* (meritum), 22. septembar 1994. godine, st. 60-61, i niz drugih presuda.

12.4 Ponašanje nadležnih organa

Četvrti i posljednji kriterijum ustanovljen u sudskoj praksi, kako u građanskoj sferi (od presude u predmetu *König*)²⁷⁸ tako i u krivičnoj sferi (od presude u predmetu *Foti i drugi*)²⁷⁹ je ponašanje nadležnih organa. Ovo nijesu, naravno, samo sudski organi (bilo istražni, prvostepeni ili žalbeni sudovi, viši sudovi, sudije ili tužioci, kao i registri), već i svi drugi javni organi (npr. zakonodavni organi) koji učestvuju u postupku bilo kao stranke ili u drugom svojstvu.²⁸⁰

Postoji mnogo primjera različitih načina na koje organi koji su uključeni u postupak mogu doprinijeti njegovom trajanju: a) odlaganje od strane organa uprave u ponovnom pokretanju postupka²⁸¹ ili u izdavanju zvanične potvrde o odluci koja je neophodna za početak parničnog postupka;²⁸² b) odlaganje, u Portugaliji, donošenja preliminarne odluke;²⁸³ c) neuobičajena dužina istrage;²⁸⁴ d) odlaganje javnog tužioca da zatraži od kasacionog suda da odredi nadležni organ;²⁸⁵ e) kašnjenje u preduzimanju prvih koraka u istrazi ili pri pribavljanju dokumenata od drugih sudova;²⁸⁶ f) istražni sudija koji je duže vrijeme propušta da sasluša optužena lica i organizuje njihovo sučeljavanje;²⁸⁷ g) odlaganje sudije zaduženog za pripremu suđenja da sasluša svjedoke i naloži pripremu mišljenja vještaka;²⁸⁸ h) neuspjeh da se pojednostave krivična gonjenja tako što će se odbaciti ili odvojiti neka od njih u onoj mjeri u kojoj su u skladu sa postojećim zakonom i zahtjevima za pravilno sprovođenje pravde;²⁸⁹ i) obratno, propuštanje da se spoje građanskih predmeti koji su ipak međusobno zavisni;²⁹⁰ j) duži interval između ispitivanja osumnjičenog od strane javnog tužioca i njegovog otpusta;²⁹¹ k) kašnjenje u zatvaranju istrage, koja se može kasnije okončati ako je potrebno;²⁹² l) kašnjenje u privođenju optuženog na suđenje²⁹³ ili pozivanju optuženog da se pojavi pred novim sudom na koji

278 *König protiv Savezne Republike Njemačke* (meritum), 28. jun 1978. godine, stav 99.

279 *Foti i drugi protiv Italije* (meritum), 10. decembar 1982. godine, stav 56; *Mansur protiv Turske*, 8. jun 1995. godine, stav 61.

280 *Moreira de Azevedo protiv Portugalije*, 23. oktobar 1990. godine, stav 73.

281 *Poiss protiv Austrije* (meritum), 23. april 1987. godine, stav 59.

282 *Schouten i Meldrum protiv Holandije*, 9. decembar 1994. godine, st. 64-69.

283 *Martins Moreira protiv Portugalije*, 26. oktobar 1988. godine, stav 52.

284 *Ferraro protiv Italije*, 19. februar 1991. godine, stav 17; *Tusa protiv Italije*, 27. februar 1992. godine, stav 17; *Cooperativa Parco Cuma protiv Italije*, 27. februar 1992. godine, stav 18.

285 *Tomasi protiv Francuske*, 27. avgust 1992. godine, stav 125.

286 *König protiv Savezne Republike Njemačke* (meritum), 28. jun 1978. godine, stav 104; *Martins Moreira protiv Portugalije*, 26. oktobar 1988. godine, stav 52; *Maciariello protiv Italije*, 27. februar 1992. godine, stav 17; *Acquaviva protiv Francuske*, 21. novembar 1995. godine, stav 65.

287 *Neumeister protiv Austrije*, 27. jun 1968. godine, stav 20.

288 *Golino protiv Italije*, *Caffè Roversi S.p.a. protiv Italije* i *Cooperativa Parco Cuma protiv Italije*, 27. februar 1992. godine, stav 17, stav 18, odnosno stav 18.

289 *König protiv Savezne Republike Njemačke* (meritum), 28. jun 1978. godine, stav 21; *Eckle protiv Savezne Republike Njemačke* (meritum), 15. jul 1982. godine, stav 84; *Foti i drugi protiv Italije* (meritum), 10. decembar 1982. godine, stav 63; *Kemmache protiv Francuske* (br. 1 i 2) (meritum), 27. novembar 1991. godine, st. 68-70.

290 *Buchholz protiv Savezne Republike Njemačke*, 6. maj 1981. godine, st. 59, 60 i 63.

291 *Maj protiv Italije*, 19. februar 1991. godine, stav 15.

292 *Neumeister protiv Austrije*, 27. jun 1968. godine, stav 20.

293 *Frau protiv Italije*, 19. februar 1991. godine, stav 16; *Casciaroli protiv Italije*, 27. februar 1992. godine, stav 18.

je kasacioni sud prenio predmet na zahtjev tužilaštva;²⁹⁴ m) odlaganje od strane tužilaštva da zahtijeva od kasacionog suda da dodijeli predmet drugom prvostepenom sudu;²⁹⁵ n) odlaganje naloga da se obavi vještačenje u postupku pred prvostepenim sudom;²⁹⁶ o) manjkav poziv svjedoka;²⁹⁷ p) odlaganje ispitivanja potrebnih svjedoka ili obezbjeđivanje potrebnih mišljenja vještaka u kontekstu sudskih postupaka nadgledanih od strane sudija odgovornih za pripremu predmeta i brzo sprovođenje suđenja;²⁹⁸ q) uzimanje dokaza po nalogu suda iz čije nadležnosti je kasacioni sud uklonio predmet;²⁹⁹ r) odsustvo bilo kakvih istražnih mjera od strane prvostepenog suda,³⁰⁰ osim zahtjeva za dokument koji je već predočen;³⁰¹ s) propust da se pribavi mišljenje vještaka koje je naložio žalbeni sud;³⁰² t) korišćenje taktika odlaganja od strane organa uprave, sa namjerom da se spriječi predočavanje dokaza od vitalnog značaja;³⁰³ u) odlaganje od strane prvostepenog suda odlučivanja o valjanosti optužnice ili rješenja kojim se angažuju vještaci,³⁰⁴ prilikom slanja spisa predmeta okrivljenom,³⁰⁵ prilikom odbijanja da vrši nadležnost,³⁰⁶ prilikom utvrđivanja da poziv nema propisani oblik³⁰⁷ ili da neki optuženi nisu pozvani,³⁰⁸ prilikom donošenja rješenja o djelimičnom oslobađanju nakon stupanja na snagu manje strogo krivičnog zakonodavstva,³⁰⁹ prilikom obavještanja o žalbi jedne od strana,³¹⁰ ili prilikom rješavanja nesporazuma u vezi s pozivom;³¹¹ v) prihvatanje prekomjernog broja izjašnjavanja;³¹² w) kašnjenje od strane ministarstva u podnošenju izjašnjenja³¹³ ili tužioca prilikom podnošenja njegovih podnesaka ili traženja

294 *Foti i drugi protiv Italije* (meritum), 10. decembar 1982. godine, stav 76.

295 *Ibid.*, stav 74.

296 *Francesco Lombardi protiv Italije*, 26. novembar 1992. godine; *Muti protiv Italije*, 23. mart 1994. godine, stav 17.

297 *Tumminelli protiv Italije*, 27. februar 1992. godine, stav 17.

298 *Capuano protiv Italije*, 25. jun 1987. godine, stav 30; *Martins Moreira protiv Portugalije*, 26. oktobar 1988. godine, st. 56-58; *Moreira de Azevedo protiv Portugalije* (meritum), 23. oktobar 1990. godine, stav 73; *Nibbio protiv Italije*, 26. februar 1992. godine, stav 18; *Andreucci* (stav 17), *Ridi* (stav 17), *Idrocalce S.R.L.* (stav 18), *Pandolfelli i Palumbo* (stav 17), *Pierazzini* (stav 18), *Tusa* (stav 17), *Cooperativa Parco Cuma* (stav 18), *Lorenzi, Bernardini i Gritti* (stav 16), *Tumminelli* (stav 17) *protiv Italije*, 27. februar 1992. godine; *Billi protiv Italije*, 26. februar 1993. godine, stav 19 (više od dvanaest godina je proteklo od trenutka kada je prvi vještak dao zakletvu i kada je drugi podnio svoj izvještaj!); *Scopelliti protiv Italije*, 23. novembar 1993. godine, stav 23; *Muti protiv Italije*, 23. mart 1994. godine, stav 17.

299 *Corigliano protiv Italije*, 10. decembar 1982. godine, stav 47.

300 *G. protiv Italije i Barbagallo protiv Italije*, 27. februar 1992. godine, stav 17, odnosno stav 16.

301 *H. protiv Francuske*, 24. oktobar 1989. godine, stav 56.

302 *Bock protiv Savezne Republike Njemačke*, 29. mart 1989. godine, stav 44.

303 *Allenet de Ribemont protiv Francuske*, 10. februar 1995. godine, stav 56

304 *Dobbertin protiv Francuske*, 25. februar 1993. godine; *Tusa protiv Italije*, 27. februar 1992. godine, stav 44.

305 *Allenet de Ribemont protiv Francuske*, 10. februar 1995. godine, stav 56.

306 *Barbagallo protiv Italije*, 27. februar 1992. godine, stav 17; *Pandolfelli i Palumbo protiv Italije*, 27. februar 1992. godine, stav 17; *Allenet de Ribemont protiv Francuske*, 10. februar 1995. godine, stav 56.

307 *Barbagallo protiv Italije*, 27. februar 1992. godine, stav 17.

308 *Cooperativa Parco Cuma protiv Italije*, 27. februar 1992. godine, stav 18.

309 *Yağcı i Sargın protiv Turske*, 8. jun 1995. godine, stav 69.

310 *Serrentino protiv Italije*, 27. februar 1992. godine, stav 18.

311 *Cifola protiv Italije*, 27. februar 1992. godine, stav 16.

312 *König protiv Savezne Republike Njemačke* (meritum), 28. jun 1978. godine, stav 104.

313 *Beaumartin protiv Francuske*, 24. januar 1994. godine, stav 33; *Allenet de Ribemont protiv Francuske*, 10. februar 1995. godine, stav 56.

da se slučaj uputi u kombinovane odsjeke Revizorskog suda;³¹⁴ x) nesaopštavanje datuma rasprave jednoj od strana;³¹⁵ y) kašnjenje u određivanju datuma suđenja, ili izbor datuma daleko u budućnosti;³¹⁶ z) rasprave koje su previše brojne ili malo-brojne ili koje se odlažu proprio motu zbog, na primjer, promjene advokata;³¹⁷ a) predug interval između dvije presude o određivanju privremene mjere;³¹⁸ b) dug prekid postupka u očekivanju ishoda drugog postupka ili zbog nedostatka osoblja registra;³¹⁹ c) propuštanje suda da iskoristi svoja ovlaštenja da naredi izvođenje dokaza od vitalnog značaja³²⁰ ili da iskoristi svoja zakonska ovlaštenja da ubrza postupak u posebno hitnom slučaju;³²¹ d) dug period između izjašnjavanja da je slučaj spreman za donošenje odluke i presude³²² ili između prijema od strane upravnog suda mišljenja koje je tražio od Državnog savjeta Francuske i obavještenja o sopstvenoj presudi;³²³ e) kašnjenje u izradi presude nakon što je donijeta,³²⁴ ili u dostavi,³²⁵ ili, u Italiji, zavođenju u registar;³²⁶ f) inertnost nadležnih organa uprave u iz-

314 *Francesco Lombardo protiv Italije i Giancarlo Lombardo protiv Italije*, 26. novembar 1992. godine, stav 22 u svakom predmetu.

315 *Tumminelli protiv Italije*, 27. februar 1992. godine, stav 17.

316 *Neumeister protiv Austrije*, 27. jun 1968. godine, stav 20; *K.nig protiv Savezne Republike Njemačke* (meritum), 28. jun 1978. godine, stav 110; *Eckle protiv Savezne Republike Njemačke* (meritum), 15. jul 1982. godine, stav 92; *Union Alimentaria Sanders S.A. protiv Španije*, 7. jul 1989. godine, stav 36; *H. protiv Francuske*, 24. oktobar 1989. godine, stav 56; *Pugliese protiv Italije* (br. 1), 19. februar 1991. godine, stav 19; *Caleffi protiv Italije*, 24. maj 1991. godine, stav 17; *Nibbio* (stav 18), *Borgese* (stav 18), *Biondi* (stav 18), *Monaco* (stav 17) *protiv Italije*, 26. februar 1992. godine; *Manifattura FL* (stav 18), *Steffano* (stav 16), *Vorrasi* (stav 17), *Gana* (stav 16), *Cifola* (stav 16), *Pandolfelli i Palumbo* (stav 17), *Cooperativa Parco Cuma* (stav 18), *Serrentino* (stav 18) *protiv Italije*, 27. februar 1992. godine; *Salerno protiv Italije*, 12. oktobar 1992. godine, stav 20; *Olsson protiv Švedske* (br. 2), 27. novembar 1992. godine, stav 103; *Salesi protiv Italije*, 26. februar 1993. godine, stav 24; *Massa protiv Italije*, 24. avgust 1993. godine, stav 30; *Vallée protiv Francuske*, 26. april 1994. godine, stav 48; *Karakaya protiv Francuske*, 26. avgust 1994. godine, stav 44; *Beaumartin protiv Francuske*, 24. januar 1994. godine, stav 33; *Terranova protiv Italije*, 4. decembar 1995. godine, stav 22.

317 *Buchholz protiv Savezne Republike Njemačke*, 6. maj 1981. godine, st. 59, 60 i 63; *Bock protiv Savezne Republike Njemačke*, 29. mart 1989. godine, stav 42; *Santilli protiv Italije*, 19. februar 1991. godine, stav 20; *Mastrantonio, Taiuti, Caff. Roversi S.p.a., Cifola, Tumminelli protiv Italije*, 27. februar 1992. godine, stav 17, stav 17, stav 18, stav 16, odnosno stav 17; *Scopelliti protiv Italije*, 23. novembar 1993. godine, stav 24; *Yağcı i Sargın protiv Turske*, 8. jun 1995. godine, stav 69; *Ciricosta i Viola protiv Italije*, 4. decembar 1995. godine, stav 28.

318 *Karakaya protiv Francuske*, 26. avgust 1994. godine, stav 44.

319 *König protiv Savezne Republike Njemačke* (meritum), 28. jun 1978. godine, st. 24 i 110; *Giancarlo Lombardo protiv Italije*, 26. novembar 1992. godine, stav 22; *Ciricosta i Viola protiv Italije*, 4. decembar 1995. godine, stav 28.

320 *Allenet de Ribemont protiv Francuske*, 10. februar 1995. godine, stav 56.

321 *X protiv Francuske*, 31. mart 1992. godine, st. 47-48; *Vallée protiv Francuske*, 26. april 1994. godine, stav 48; *Karakaya protiv Francuske*, 26. avgust 1994. godine, stav 43.

322 *Union Alimentaria Sanders S.A. protiv Španije*, 7. jul 1989. godine, stav 36; *Biondi protiv Italije*, 26. februar 1992. godine, stav 18; *De Moor protiv Belgije*, 23. jun 1994. godine, stav 67.

323 *Vallée protiv Francuske*, 26. april 1994. godine, stav 48.

324 *B. protiv Austrije*, 28. mart 1990. godine, stav 52; *Massa protiv Italije*, 24. avgust 1993. godine, stav 16.

325 *Eckle protiv Savezne Republike Njemačke* (meritum), 15. jul 1982. godine, stav 84; *Karakaya protiv Francuske*, 26. avgust 1994. godine, stav 44.

326 *Monaco protiv Italije i Lestini protiv Italije*, 26. februar 1992. godine, stav 17, odnosno stav 18; *Ridi* (stav 17), *Idrocalce S.R.L.* (stav 18), *Taiuti* (stav 17), *Manifattura FL* (stav 18), *Steffano* (stav 16), *Ruotolo* (stav 17), *Cappello* (stav 17), *Gana* (stav 16), *Pandolfelli i Palumbo* (stav 17), *Tusa* (stav 17), *Cooperativa Parco Cuma* (stav 18), *Serrentino* (stav 18), *Lorenzi, Bernardini i Gritti* (stav 16) *protiv Italije*, 27. februar 1992. godine; *Salerno protiv Italije*, 12. oktobar 1992. godine, stav 20; *Salesi protiv Italije*, 26. februar 1993. godine, stav 24; *Scuderi protiv Italije*, 24. avgust 1993. godine, stav 16; *Katte Klitsche de la Grange protiv Italije*, 27. oktobar 1994. godine, stav 61; *Terranova protiv*

vršenju rješenja o iseljenju protiv zakupca;³²⁷ g) predaja drugim sudovima izvornih dokaza u spisu umjesto prostih fotokopija;³²⁸ h) odlaganje od strane ministra da podnese žalbu³²⁹ ili da podnese svoje izjašnjenje;³³⁰ i) kašnjenje od strane registra da pošalje spise predmeta višem sudu ili drugom odjeljenju u drugom gradu;³³¹ j) dug postupak - trinaest godina ili slično, uključujući više od šest nakon stupanja na snagu Konvencije - što rezultira zaključkom da je postupak zastario;³³² k) uopšteno, dugi periodi "neaktivnosti" ili "stagnacije";³³³ l) obratno, određena doza pretjerane revnosti. Ovo se dogodilo, na primjer, u predmetu *Bock protiv Savezne Republike Nemačke*. Tamo su nadležni sudovi proveli godine razmatrajući psihičku sposobnost podnosioca predstavke da pokrene sudski postupak. ESLJP je primijetio da su pokazali "ne toliko nedostatak sudske aktivnosti koliko prekomjernu aktivnost koja se fokusirala na mentalno stanje podnosioca predstavke". Ipak, "u načelu, domaći sudovi moraju početi od predpostavke da potencijalni ili stvarni tužilac ne pati od mentalne nesposobnosti. Ukoliko se pojavi osnovana sumnja u vezi s tim, moraju što prije da pojašne stepen do kojeg je sposoban za vođenje sudskog postupka"; u ovom konkretnom slučaju nijesu uspjeli da "obezbijede brzu odluku o tom pitanju".³³⁴

Italije, 4. decembar 1995. godine, stav 22.

327 *Scollo protiv Italije*, 28. septembar 1995. godine, stav 44.

328 *König protiv Savezne Republike Njemačke* (meritum), 28. jun 1978. godine, st. 104 i 110.

329 *Lorenzi, Bernardini i Gritti protiv Italije*, 27. februar 1992. godine, stav 16.

330 *Vallée protiv Francuske*, 26. april 1994. godine; stav 48; *Karakaya protiv Francuske*, 26. avgust 1994. godine, stav 40.

331 *Foti i drugi protiv Italije* (meritum), *Corigliano protiv Italije*, 10. decembar 1982. godine, stav 75, odnosno stav 49; *Lechner i Hess protiv Austrije*, 23. april 1987. godine, st. 55-56; *Martins Moreira protiv Portugalije*, 26. oktobar 1988. godine, stav 52; *Casciaroli protiv Italije*, 27. februar 1992. godine, stav 18; *Abdoella protiv Holandije*, 25. novembar 1992. godine, st. 23-25; *Bunkate protiv Holandije*, 26. maj 1993. godine, stav 22; *Francesco Lombardo protiv Italije*, 26. novembar 1992. godine, stav 22; *Terranova protiv Italije*, 4. decembar 1995. godine, stav 22.

332 *Neves e Silva protiv Portugalije*, 27. april 1989. godine, stav 45. V. *takođe Paccione protiv Italije*, 27. april 1995. godine, stav 20: potrebno je bilo skoro sedam godina da se utvrdi da je žalba neprihvatljiva, nakon istrage predmeta spora.

333 *Foti i drugi protiv Italije* (meritum) i *Corigliano protiv Italije*, 10. decembar 1982. godine, stav 68, odnosno stav 47; *Zimmermann i Steiner protiv Švajcarske*, 13. jul 1983. godine, st. 27 i 32; *Guincho protiv Portugalije*, 10. jul 1984. godine, st. 35-36; *Deumeland protiv Savezne Republike Njemačke*, 29. maj 1986. godine, st. 81, 82, 84, 87 i 88; *Poiss protiv Austrije* (meritum) i *Lechner i Hess protiv Austrije*, 23. april 1987. godine, stav 59, odnosno st. 54, 56, 57 i 59; *Union Alimentaria Sanders S.A. protiv Španije*, 7. jul 1989. godine, stav 36; *Moreira de Azevedo protiv Portugalije* (meritum), 23. oktobar 1990. godine, stav 73; *Santilli* (stav 20), *Pugliese* (br. 1) (stav 16), *Alimena* (stav 17), *Ficara* (stav 17), *Angelucci* (stav 15), *Girolami* (stav 15), *Ferraro* (stav 17), *Adiletta i drugi protiv Italije*, 19. februar 1991. godine; *Phillis protiv Grčke*, 27. avgust 1991. godine, stav 17; *Nibbio, Borgese, Biondi, Lestini protiv Italije*, 26. februar 1992. godine, stav 18 u svakom predmetu; *Diana* (stav 17), *Ridi* (stav 17), *Casciaroli* (stav 18), *Manieri* (stav 18), *Mastrantonio* (stav 17), *Idrocalce S.R.L.* (stav 18), *Golino* (stav 17), *Taiuti* (stav 17), *Manifattura FL* (stav 18), *Vorrasi* (stav 17), *Cappello* (stav 17), *Gana* (stav 16), *Barbagallo* (stav 17), *Cifola* (stav 16), *Pierazzini* (stav 18), *Tusa* (stav 17), *Cooperativa Parco Cuma* (stav 18), *Serrentino* (stav 18), *Lorenzi, Bernardini i Gritti* (stav 16), *Tumminelli* (stav 17) *protiv Italije*, 27. februar 1992. godine; *Tomasi protiv Francuske*, 27. avgust 1992. godine, stav 125; *Cesarini protiv Italije i Salerno protiv Italije*, 12. oktobar 1992. godine, stav 20, odnosno stav 21; *Pizzetti, De Micheli, Salesi, Trevisan protiv Italije*, 26. februar 1993. godine, stav 18, stav 20, stav 24, odnosno stav 18; *Ruiz-Mateos protiv Španije*, 23. jun 1993. godine, st. 47 i 49; *Massa protiv Italije*, 24. avgust 1993. godine, stav 30; *Muti protiv Italije*, 23. mart 1994. godine, stav 17; *De Moor protiv Belgije*, 23. jun 1994. godine, stav 66; *Beaumartin protiv Francuske*, 24. januar 1994. godine, stav 33; *Allenet de Ribemont protiv Francuske*, 10. februar 1995. godine, stav 56.

334 *Bock protiv Savezne Republike Njemačke*, 29. mart 1989. godine, st. 36-48.

12.4.1 Postoje li situacije kada se može opravdati odugovlačenje postupka koje su uzrokovali organi?

U velikom broju predmeta tužene vlade pozivale su se na stvarne probleme sa kojima se suočavaju njihovi sudovi: lokalni politički nemiri,³³⁵ povećanje broja radnih sporova u Njemačkoj kao rezultat ekonomske recesije;³³⁶ rast privrednog kriminala u toj zemlji;³³⁷ zaostali neriješeni predmeti kod raznih sudova (u Švajcarskoj, Austriji, Španiji, Francuskoj, Portugaliji i naročito Italiji); problemi koji su proistekli usljed povratka demokratiji Španije³³⁸ i Portugalije u napetoj situaciji, koji su postali još osjetljiviji, u slučaju Portugalije, zbog dekolonizacije, ekonomske krize i manjka sudija koji bi obezbijedili sve potrebne mjere zaštite;³³⁹ itd.

Izgovori u pogledu zaostalih predmeta ili opštih administrativnih poteškoća ipak se ne prihvataju, jer države imaju obavezu da organizuju svoje pravosudne sisteme na način da njihovi sudovi mogu da ispune standarde propisane Konvencijom. Privremeno zaostali predmeti pred sudom neće dovesti do odgovornosti, pod uslovom da vlasti preduzmu prihvatljivo brze mjere za rješavanje takve vanredne situacije.³⁴⁰ Kada takvo stanje potraje ili postane pitanje strukturne organizacije, prelazne metode poput određivanja prioriteta više nijesu dovoljne i država ne može dalje da odlaže usvajanje djelotvorne mjere.³⁴¹ Međutim, obaveza država da organizuju pravosudne sisteme na način da ispune zahtjeve člana 6 ne primjenjuje se na isti način na ustavni sud, koji ima ulogu čuvara koja bi mogla da iziskuje da se uzmu u obzir i druga razmatranja, kao na primjer važnost predmeta u političkom i socijalnom smislu, a ne hronološki redosled.³⁴² Taj faktor, međutim, ne može uvijek opravdati odugovlačenje postupka, naročito kada vrijeme ima važnu ulogu, kao na primjer u slučaju koji se odnosi na obrazovanje djece Roma.³⁴³

ESLJP nije ravnodušan prema takvim razmatranjima. "Upoznat je sa poteškoćama koje ponekad odlažu raspravu u predmetima pred nacionalnim sudovima".³⁴⁴ Međutim, i dalje detaljno kontroliša da li se poštuje zahtjev razumnog roka: po mišljenju ESLJP član 6 stav 1 pokazuje značaj koji Konvencija pripisuje "obezbjedivanju pravde bez odugovlačenja koje bi moglo ugroziti njenu djelotvornost i kredibilitet".³⁴⁵ Na taj način uspostavio je doktrinu koja kombinuje fleksibilnost sa čvrstinom i razumijevanje sa oprežnošću.

335 *Foti i drugi protiv Italije* (meritum), 10. decembar 1982. godine, st. 10 i 61; *Milasi protiv Italije*, 25. jun 1987. godine, st. 17 i 19; *Acquaviva protiv Francuske*, 21. novembar 1995. godine, st. 56, 57 i 60.

336 *Buchholz protiv Savezne Republike Njemačke*, 6. maj 1981. godine, stav 51.

337 *Eckle protiv Savezne Republike Njemačke* (meritum), 15. jul 1982. godine, st. 85 i 92.

338 *Union Alimentaria Sanders S.A. protiv Španije*, 7. jul 1989. godine, st. 37-41.

339 *Guincho protiv Portugalije*, 10. jul 1984. godine, stav 37; *Neves e Silva protiv Portugalije*, 27. april 1989. godine, st. 44-45; *Moreira de Azevedo protiv Portugalije* (meritum), 23. oktobar 1990. godine, stav 74.

340 *Buchholz protiv Njemačke*, 6. maj 1981. godine.

341 *Zimmerman i Steiner protiv Švajcarske*, 13. jul 1983. godine.

342 *Sussman protiv Njemačke*, 16. septembar 1996. godine.

343 *Orsus protiv Hrvatske*, 16. mart 2010. godine.

344 *H protiv Francuske*, 24. oktobar 1989. godine, stav 58; *Moreira de Azevedo protiv Portugalije* (meritum), 23. oktobar 1990. godine, stav 74; *Vernillo protiv Francuske*, 20. februar 1991. godine, stav 38.

345 *Ibid.*

Među sredstvima koja se obično koriste u tu svrhu su otvaranje novih radnih mjesta za sudije, registrare i sekretare, uspostavljanje dodatnih vijeća, sastavljanje redosleda po koje se određuje prioritet za rješavanje predmeta i, po potrebi, zakonodavna reforma. Kao što je već istaknuto, nije dužnost ESLJP da predloži ova sredstva; s druge strane, odgovoran je da utvrdi da li su djelotvorna, vodeći računa o tome da li je dato stanje privremeno ili se, naprotiv, radi o problemu organizacije. ESLJP je u svojoj presudi u predmetu *Buchholz protiv Savezne Republike Njemačke* priznao da je tužena Vlada bila "potpuno svjesna svojih odgovornosti" i učinila pohvalne napore da ubrza obavljanje poslova pred radnim sudovima,³⁴⁶ ali je u drugim slučajevima bio prinuđen da donese suprotan zaključak: da utvrdi da država ugovornica nije postupila dovoljno brzo, ili u dovoljnoj mjeri, da ispuni svoje obaveze u odgovarajućoj oblasti.³⁴⁷

Generalno gledano država ne može da se pravda da je u toj oblasti slična ili lošija situacija u inostranstvu³⁴⁸ ili da nalazi opravdanje u manjkavostima svog domaćeg zakonodavstva ili perfekcionizmu drugog, kao što je navedeno u presudi u predmetu *König*. ESLJP je ovde naglasio da njegova funkcija nije da "procjenjuje njemački sistem postupanja pred upravnim sudovima koji ... ima dugu tradiciju"; premda se "može činiti kompleksnim zbog broja sudova i pravnih sredstava, ali ... objašnjenje za ovu situaciju može se naći u naročito pohvalnim naporima da se ojačaju garancije individualnih prava. Ukoliko ovi napori rezultiraju proceduralnim lavirantom, država je ta koja treba da donese zaključke i, ukoliko je potrebno, da pojednostavi sistem kako bi se ispoštovao član 6 stav 1 Konvencije."³⁴⁹

Ponekad, međutim, može da se ispostavi da je uvođenje ili postojanje mnoštva pravnih lijekova u domaćem pravnom sistemu mač sa dvije oštrice: iako može pozitivno da utiče na kvalitet pravnog sistema, može da ima i negativan efekat na dužinu trajanja postupka.

U predmetu *Dobbertin protiv Francuske* ESLJP je konstatovao da prilikom ukidanja Suda nacionalne bezbjednosti, a zatim i Vojnog suda u Parizu, vlasti nijesu preduzele nikakve korake da obezbijede da se predmeti koji su još uvijek bili u toku, uključujući i predmet podnosioca predstave, brzo riješe;³⁵⁰ u predmetu *Vallée protiv Francuske* čini se da se ESLJP složio s podnosiocem predstave, koji se žalio na dug period koji je protekao između objavljivanja Zakona br. 91-1406 od 31. decembra 1991. godine i uredbe za sprovođenje (br. 93-906) od 12. jula

346 *Buchholz protiv Savezne Republike Njemačke*, 6. maj 1981. godine, st. 61 i 63.

347 *Zimmermann i Steiner protiv Švajcarske*, 13. jul 1983. godine, st. 29-31; *Guincho protiv Portugalije*, 10. jul 1984. godine, st. 37-41; *Baggetta protiv Italije i Milasi protiv Italije*, 25. jun 1987. godine, st. 22 i 24, odnosno st. 17-18; *Martins Moreira protiv Portugalije*, 26. oktobar 1988. godine, stav 53; *Uni.n Alimentaria Sanders S.A. protiv Španije*, 7. jul 1989. godine, st. 37-42; *B. protiv Austrije*, 28. mart 1990. godine, stav 54; *Moreira de Azevedo protiv Portugalije* (meritum), 23. oktobar 1990. godine, st. 73-75.

348 *Martins Moreira protiv Portugalije*, 26. oktobar 1988. godine, stav 54.

349 *König protiv Savezne Republike Njemačke* (meritum), 28. jun 1978. godine, stav 100.

350 *Dobbertin protiv Francuske*, 25. februar 1993. godine, stav 44.

1993;³⁵¹ u predmetu *Foti i drugi protiv Italije* konstatovao je da je jedan od podnositelja predstavke kritikovao Parlament zbog toga što je odložio oduzimanje poslaničkog imuniteta članu Doma poslanika koji je učestvovao u gonjenju, ali je odbio da odlučuje o meritumu pritužbe;³⁵² u predmetu *Wiesinger protiv Austrije* bio je mišljenja da je povreda člana 6 stav 1 proistekla prije svega iz "odsustva koordinacije između različitih [javnih] organa" u postupku komasacije zemljišta;³⁵³ konačno, u presudi *Mansur protiv Turske* konstatovan je, pored nerazumljivog vođenja postupka, "prekid komunikacije između različitih državnih organa".³⁵⁴

13. Konkretna procjena ili sveobuhvatna procjena?

Između različitih razmatranja - složenosti, važnosti predmeta spora i ponašanja stranaka i organa - koji ne ukazuju nužno svi na isto, ne postoje, naravno, nikakve čvrste podjele. Na primjer, ponašanje stranaka može da poveća složenost postupka, dok ozbiljnost onoga što je u pitanju iziskuje od nadležnih organa da posvete posebnu pažnju, što se može odnositi i na stranke. Nakon razmatranja predmeta uz primjenu standardnih kriterijuma složenosti postupka, važnosti predmeta spora, i ponašanja stranaka, ESLJP vrši sveobuhvatnu ocjenu.³⁵⁵ Od presude koju je donio u predmetu *Obermeier protiv Austrije*³⁵⁶ ESLJP, u stvari, obično odmah vrši ovu "sveobuhvatnu procjenu";³⁵⁷ ipak, i dalje primjenjuje svoju uobičajenu metodu konkret-

351 *Vallée protiv Francuske*, 26. april 1994. godine, st. 42 i 44.

352 *Foti i drugi protiv Italije* (meritum), 10. decembar 1982. godine, stav 63.

353 *Wiesinger protiv Austrije*, 30. oktobar 1991. godine, st. 61-64.

354 *Mansur protiv Turske*, 8. jun 1995. godine, st. 64 i 68.

355 Na primjer: *K.nig protiv Savezne Republike Njemačke* (meritum), 28. jun 1978. godine, st. 105 i 111; *Buchholz protiv Savezne Republike Njemačke*, 6. maj 1981. godine, stav 63; *Zimmermann i Steiner protiv Švajcarske*, 13. jul 1983. godine, stav 32; *Pretto i drugi protiv Italije*, 8. decembar 1983. godine, stav 37; *Guincho protiv Portugalije*, 10. jul 1984. godine, stav 41; *Deumeland protiv Savezne Republike Njemačke*, 29. maj 1986. godine, stav 90; *Erkner i Hofauer protiv Austrije* (meritum), *Poiss protiv Austrije* (meritum) i *Lechner i Hess protiv Austrije*, 23. april 1987. godine, stav 70, stav 60, odnosno stav 59; *Capuano, Baggetta, Milasi protiv Italije*, 25. jun 1987. godine, stav 35, stav 25, odnosno stav 20; *H. protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (meritum), 8. jul 1987. godine, stav 86; *Baraona protiv Portugalije*, 8. jul 1987. godine, stav 57; *Martins Moreira protiv Portugalije*, 26. oktobar 1988. godine, stav 61; *Bock protiv Savezne Republike Njemačke*, 29. mart 1989. godine, stav 49; *Neves e Silva protiv Portugalije*, 27. april 1989. godine, stav 46; *Uni.n Alimentaria Sanders S.A. protiv Španije*, 7. jul 1989. godine, stav 42; *H. protiv Francuske*, 24. oktobar 1989. godine, stav 59; *Vernillo protiv Francuske*, 20. februar 1991. godine, stav 15; *Wiesinger protiv Austrije*, 30. oktobar 1991. godine, stav 64; *Kemmache protiv Francuske* (br. 1 i 2) (meritum), 27. novembar 1991. godine, stav 71; *Nibbio, Borgese, Biondi, Monaco, Lestini protiv Italije*, 26. februar 1992. godine; *G., Andreucci, Arena, Cormio, Maciarriello, Manifattura FL, Steffano, Ruotolo, Vorrasi, Cappello, Caff. Roversi S.p.a., Gana, Barbagallo, Cifola, Pandolfelli i Palumbo, Pierazzini, Tusa, Cooperativa Parco Cuma, Serrentino, Lorenzi-Bernardini- Gritti, Tumminelli protiv Italije*, 27. februar 1992. godine; *X. protiv Francuske*, 31. mart 1992. godine, stav 49; *Ruiz-Mateos protiv Španije*, 23. jun 1993. godine, stav 53; *Monnet protiv Francuske*, 27. oktobar 1993. godine, stav 34; *Vallée protiv Francuske*, 26. april 1994. godine, stav 49; *Karakaya protiv Francuske*, 26. avgust 1994. godine, stav 45; *Katte Klitsche de la Grange protiv Italije*, 27. oktobar 1994. godine, stav 62; *Allenet de Ribemont protiv Francuske*, 10. februar 1995. godine.

356 *Obermeier protiv Austrije*, 28. jun 1990. godine.

357 Na primjer: *Brigand., Zangh., Santilli, Motta, Manzoni, Pugliese* (br. 1), *Alimena, Frau, Ficara, Viezer, Angelucci, Maj, Girolami, Ferraro, Triggiani, Mori, Colacioppo, Adiletta i drugi protiv Italije*, 19. februar 1991. godine; *Editions Périscope protiv Francuske*, 26. mart 1992. godine, stav 44; *Boddaert protiv Belgije*, 12. oktobar 1992. godine; *Tomasi protiv Francuske*, 27. avgust 1992. godine, stav 125; *Cesarini protiv Italije*, 12. oktobar 1992. godine; *Francesco Lombardo protiv Italije*, 26.

ne analize u komplikovanijim slučajevima.³⁵⁸

Ilustracije radi, u predmetu *Obermeier* podnosilac predstavke je pokrenuo postupak sa ciljem utvrđivanja zakonitosti odluke poslodavca da ga udalji sa posla; devet godina kasnije nije bila donijeta pravosnažna presuda. ESLJP je smatrao da “u ovom slučaju [specifične okolnosti slučaja] zahtijevaju globalnu procjenu, tako da Sud ne smatra potrebnim da detaljno razmatra ova pitanja [to jest, uobičajene kriterijume]” i zaključio je “da period od devet godina bez donošenja pravosnažne odluke prelazi razumni rok”.³⁵⁹

Sama odlaganja koja “su se vjerovatno mogla izbjeći” nisu dovoljna da ESLJP nađe povredu člana 6 stav 1; kašnjenja se moraju smatrati “dovoljno ozbiljnim” da bi se “dozvoljena granica” prekoračila.³⁶⁰ S druge strane, kašnjenja koja bi mogla da budu prihvatljiva dok god se razmatraju odvojeno i izolovano, mogu otkriti kršenje ako se posmatraju kumulativno i u kombinaciji.³⁶¹

U predmetu *Ruotolo protiv Italije*³⁶² ESLJP, je prilikom sprovođenja sveobuhvatne procjene, primijetio da se nekoliko posmatranih odugovlačenja moglo smatrati uobičajenim. Međutim, ESLJP je zaključio da je postupak razrješenja koji je trajao duže od 12 godina predstavljao kršenje Konvencije, uzimajući u obzir sledeće:

- trajanje postupka, posmatrano samo i uopšteno, naročito ako tužena Vlada nije pružila nikakva objašnjenja,³⁶³

novembar 1992. godine; *Dobbartin protiv Francuske*, 25. februar 1993. godine, stav 39; *Pizzetti, Salesi, Trevisan, Billi, Messina protiv Italije*, 26. februar 1993. godine; *Scuderi protiv Italije*, 24. avgust 1993. godine; *Darnell protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 26. oktobar 1993. godine; *Scopelliti protiv Italije*, 23. novembar 1993. godine; *Muti protiv Italije*, 23. mart 1994. godine; *Vendittelli protiv Italije*, 18. jul 1994. godine; *Henrich protiv Francuske* (meritum), 22. septembar 1994. godine, stav 59; *Beaumartin protiv Francuske*, 24. januar 1994. godine, stav 31; *Stran Greek Refineries i Stratis Andreadis protiv Grčke*, 9. decembar 1994. godine, stav 55; *Paccione protiv Italije*, 27. april 1995. godine, stav 18, itd. ESLJP je i usvojio ovaj pristup implicitno u velikom broju presuda.

³⁵⁸ *Vernillo protiv Francuske*, 20. februar 1991. godine; *Wiesinger protiv Austrije*, 30. oktobar 1991. godine; *Kemmache protiv Francuske* (br. 1 i 2) (meritum), 27. novembar 1991. godine; *X. protiv Francuske*, 31. mart 1992. godine; *Ruiz-Mateos protiv Španije*, 23. jun 1993. godine; *Monnet protiv Francuske*, 27. oktobar 1993. godine; *Vallée protiv Francuske*, 26. april 1994. godine; *Karakaya protiv Francuske*, 26. avgust 1994. godine; *Katte Klitsche de la Grange protiv Italije*, 27. oktobar 1994. godine; *Allenet de Ribemont protiv Francuske*, 10. februar 1995. godine; *Yağcı i Sargin protiv Turske*, 8. jun 1995. godine; *Mansur protiv Turske*, 8. jun 1995. godine; *Acquaviva protiv Francuske*, 21. novembar 1995. godine; *Ciricosta i Viola protiv Italije*, 4. decembar 1995. godine; *Terranova protiv Italije*, 4. decembar 1995. godine.

³⁵⁹ *Obermeier protiv Austrije*, 28. jun 1990. godine.

³⁶⁰ *Pretto i drugi protiv Italije*, 8. decembar 1983. godine, stav 37; *H. protiv Francuske*, 24. oktobar 1989. godine, stav 57; *Vernillo protiv Francuske*, 20. februar 1991. godine, stav 39; *G., Andreucci, Arena, Cormio, Ruotolo protiv Italije*, 27. februar 1992. godine, st. 17-18, st. 17-18, st. 17-18, st. 16-17, odnosno stav 17; *Cesarini protiv Italije i Salerno protiv Italije*, 12. oktobar 1992. godine, stav 20, odnosno stav 21; *Francesco Lombardo protiv Italije*, 26. novembar 1992. godine, stav 23; *Olssov protiv Švedske* (br. 2), 27. novembar 1992. godine, stav 103.

³⁶¹ *K.nig protiv Savezne Republike Njemačke* (meritum), 28. jun 1978. godine, stav 105; *Deumeland protiv Savezne Republike Njemačke*, 29. maj 1986. godine, stav 90; *Erkner i Hofauer protiv Austrije* (meritum) i *Poiss protiv Austrije*, 23. april 1987. godine, st. 69 (predzadnji stav, zadnja rečenica) i 70, odnosno stav 60; *Ruotolo protiv Italije*, 27. februar 1992. godine, stav 17.

³⁶² *Ruotolo protiv Italije*, 27. februar 1992. godine, stav 17.

³⁶³ *Obermeier protiv Austrije*, 28. jun 1990. godine, stav 72; *Brigand* (stav 30), *Zangh* (stav 21), *Motta* (stav 17), *Manzoni* (stav 18), *Viezzer* (stav 17), *Triggiani* (stav 17), *Mori* (stav 16), *Colacioppo* (stav

- priznanje od strane države da je kriva;³⁶⁴
- broj stepena nadležnosti na koje je slučaj upućivan;³⁶⁵
- ishod postupka, barem u slučaju vansudskog poravnjanja³⁶⁶ ili amnestije;³⁶⁷
- “pravičnu ravnotežu koja se mora uspostaviti između različitih aspekata osnovnog zahtjeva” iz člana 6 stav 1: “brzi sudski postupci” samo su jedan element “opštijeg načela pravilnog sprovođenja pravde”.³⁶⁸

“Politički kontekst” predmeta, kada ima “uticaj na tok istrage” koji je pokrenut pri tužbom u kombinaciji sa zahtjevom za pridruživanje postupku u svojstvu oštećenog, “može opravdati odlaganja u postupku”. Razlog za to je da je namjena člana 6 stav 1, prije svega, da obezbijedi interese odbrane i interese pravilnog sprovođenja pravde.³⁶⁹ Isto tako, potreba da se ispuni zahtjev razumnog roka može se istaći kao argument protiv “sistematskog održavanja ročišta” pred vrhovnim sudom³⁷⁰ ili uticati na to kako bi trebalo utvrditi “objektivnu” nepristrasnost sudije magistrata koji djeluje u neposrednom prvostepenom postupku.³⁷¹

Ovo, drugim riječima, znači da određeno kašnjenje u određenoj fazi može biti prihvatljivo ukoliko se, u cjelini, uzimajući u obzir broj stepena nadležnosti, ukupna dužina postupka ne može smatrati nerazumnom. Međutim, u krivičnim predmetima, kašnjenja tokom bilo koje faze istrage mogla bi da budu dovoljna da dovedu do kršenja Konvencije. Ovo se, naravno, odnosi na slučajeve kada je kašnjenje nemoguće opravdati, na primjer, potrebom da se osigura ostvarenje drugih prava koje štiti član 6 Konvencije. U takvim slučajevima, suprotni interesi (prava na suđenje u razumnom roku, i drugih procesnih prava) moraju se odmjeriti kako bi se našla ravnoteža.³⁷²

15) *protiv Italije*, 19. februar 1991. godine; *G., Andreucci, Arena protiv Italije*, 27. februar 1992. godine, stav 17 u svakom predmetu; *Editions P.riscope protiv Francuske*, 26. mart 1992. godine, stav 44; *Messina protiv Italije*, 26. februar 1993. godine, stav 28; *Darnell protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 26. oktobar 1993. godine, stav 21; *Allenet de Ribemont protiv Francuske*, 10. februar 1995. godine, stav 57.

364 *Darnell protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 20. oktobar 1993. godine, stav 20.

365 *Parco Cuma, Tumminelli protiv Italije*, 27. februar 1992. godine, stav 19 (jedan nivo nadležnosti), stav 18 (prvostepeni postupak još uvijek u toku), stav 19 (predmet još uvijek u toku u prvom stepenu), odnosno stav 18 (postupak još uvijek u fazi istrage); *Cesarini protiv Italije i Salerno protiv Italije*, 12. oktobar 1992. godine, stav 20 (tri nivoa), odnosno stav 21 (ditto); *Abdoella protiv Holandije*, 25. novembar 1992. godine, stav 22 (pet nivoa); *Olsson protiv Švedske* (br. 2), 27. novembar 1992. godine, st. 105 i 106 (tri nivoa); *De Micheli, Billi, Messina protiv Italije*, 26. februar 1993. godine, stav 21 (samo jedan nivo), stav 20 (ditto), odnosno stav 28 (predmet još uvijek u toku u prvom stepenu); *Raimondo protiv Italije*, 22. februar 1994. godine, stav 44 (dva nivoa); *Venditelli protiv Italije*, 18. jul 1994. godine, stav 29 (ditto); *Hokkanen protiv Finske*, 23. septembar 1994. godine, stav 72 (tri nivoa).

366 *Cormio protiv Italije*, 27. februar 1992. godine, st. 16-17.

367 *Venditelli protiv Italije*, 18. jul 1994. godine, stav 29.

368 *Boddaert protiv Belgije*, 12. oktobar 1992. godine, stav 39.

369 *Acquaviva protiv Francuske*, 21. novembar 1995. godine.

370 *Schuler-Zraggen protiv Švajcarske*, 24. jun 1993. godine.

371 *Padovani protiv Italije*, 26. januar 1993. godine.

372 *Marpa Zeeland protiv Holandije*, 9. novembar 2004. godine.

V. Efekti neopravdano dugog postupka na uživanje drugih prava

14. Uvod

Kao što je ukazano prethodno u tekstu, ESLJP je prepoznao niz situacija koje iziskuju posebnu ili naročitu pažnju. U nekim od takvih predmeta, navodna povreda prava na suđenje u razumnom roku može da otvori određena pitanja po drugim odredbama EKLJP, s obzirom na to da neopravdano dugi postupci mogu imati negativne posljedice na mogućnost žrtve da uživa data prava. Iako ESLJP, po pravilu, razmatra pritužbe odvojeno, postoje brojne situacije u kojima se povreda materijalnog prava na koju se ukazuje, zasniva i na nesposobnosti vlasti da blagovremeno reaguje na situacije na koje im je skrenuta pažnja, neopravdano odugovlačeći sudski postupak. Slijedi ilustrativni prikaz predmeta u kojima je ESLJP uspostavio takvu vezu.

Važno je naglasiti da se situacije koje su pomenute u tekstu koji slijedi ne bave pozitivnim procesnim obavezama koje proizlaze iz citiranih materijalnih odredaba (a koje mogu nastati i u vezi sa drugim članovima poput člana 2 EKLJP). Kao što je ukazano na početku ovog teksta, prilikom predstavljanja načela tumačenja EKLJP, procesne obaveze su obaveze koje iziskuju adekvatno, blagovremeno i pravilno sprovođenje domaćih postupaka (npr. istrage) kako bi se obezbijedila zaštita prava. One su naročito važne jer, osim odredaba stava 1, član 6 EKLJP nudi zaštitu samo licima okrivljenim za krivično djelo, a ne oštećenim / žrtvama krivičnog djela. Prava žrtava se, pak, štite kroz procesne obaveze koje proističu iz materijalnih odredaba. Takve procesne obaveze, međutim, ne spadaju u područje primjene člana 6 EKLJP i stoga se neće razmatrati.

14.1 Prekomjerna dužina trajanja postupka i član 3 EKLJP (zabrana mučenja, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja)

U predmetu *S. Z. protiv Bugarske*,³⁷³ gdje se podnositeljka predstavke žalila na nedostatke u istrazi koja je vođena o njenom nezakonitom zatvaranju i silovanju, imajući u vidu naročito prekomjerna odugovlačenja krivičnog postupka i odsustvo istrage određenih aspekata krivičnog djela, ESLJP je primijetio da znatna dužina trajanja

³⁷³ *S. Z. protiv Bugarske*, 3. mart 2015. godine.

ovog postupka nije u potpunosti opravdana složenosti predmeta. Zaista, mnoge rasprave su bile odložene bez razmatranja merituma predmeta iz razloga što neki otkriveni nijesu bili propisno pozvani ili se nijesu pojavili. Što je još važnije u svijetlu teme koju ovaj priručnik obrađuje, ESLJP je konstatovao da je prekomjerna dužina trajanja postupka nesporno imala negativne posljedice na podnositeljku predstavke, koja je, očigledno psihički veoma ranjiva zbog napada, ostavljena u stanju neizvjesnosti u pogledu mogućnosti da se obezbijedi suđenje i kažnjavanje njenih napadača i morala je da se više puta vraća u sud i da ponovo prepričava događaje tokom brojnih ispitivanja od strane suda. Sud je stoga zaključio da su činjenice u predmetu otkrile, između ostalog, povredu člana 3 EKLJP i zbog dugotrajnog postupka.

14.2 Međusobni odnos člana 6 i člana 8 EKLJP (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života, doma i prepiske)

Dva predmeta prikazana u daljem tekstu jasno ilustruju kako dužina trajanja postupka može da bude odlučujuća za uživanje prava na privatni i porodični život.

M. i M. protiv Hrvatske,³⁷⁴ predmet koji su podnijele majka i ćerka odnosio se na niz međusobno povezanih postupaka u vezi sa porodičnim odnosima, pred krivičnim sudovima (navodi o zlostavljanju djeteta od strane oca), građanskim sudovima (da odluče o starateljstvu) i organima socijalne zaštite. U kontekstu građanskog postupka, ESLJP je naročito bio zapanjen činjenicom da, nakon četiri godine i tri mjeseca, dijete još uvijek nije saslušano u postupku o starateljstvu i time joj nije data prilika da pred sudovima izrazi svoje mišljenje o tome sa kojim roditeljem želi da živi. Domaći sudovi očigledno nijesu shvatili da je dugotrajna priroda tog postupka mogla da prekrši pravo na privatni život (koje obuhvata i fizički i moralni integritet) jer su pogoršali stradanje traumatizovanog djeteta koje je, ako ni zbog čega drugog onda zbog konfliktnog odnosa svojih roditelja, pretrpjelo veliku duševnu patnju, što je dovelo do samopovređivanja. Još više iznenađuje činjenica da se nijesu preduzimali nikakvi koraci da se ubrza postupak za određivanje starateljstva od 2014. godine (to je godina prije nego što je ESLJP donio presudu), kada je dijete počelo da pokazuje takvo ponašanje. Što se tiče složenosti predmeta, ESLJP je primijetio da su sudski vještaci iz oblasti psihologije i psihijatrije utvrdili da su oba roditelja jednako (ne)podobna da se o njoj staraju, što je mišljenje koje je navodno imao i lokalni centar za socijalni rad. Ovi vještaci takođe su utvrdili da je dijete izrazilo veliku želju da živi sa svojom majkom. Dijete, koje je bilo odličan učenik i za koje su vještaci smatrali da ima dobre ili čak natprosječne intelektualne sposobnosti, imalo je devet i po godina u vrijeme pokretanja postupka, a 13 i po godina u vrijeme donošenja presude ESLJP-a. Sud je primijetio da bi bilo teško tvrditi da, s obzirom na njenu starost i zrelost, ona nije bila sposobna da formira svoje mišljenje i da ga slobodno izrazi. Štaviše, oba roditelja živjela su u istom gradu i preinačenje rješenja o određivanju starateljstva stoga ne bi podrazumijevalo da dijete mora da

374 *M. i M. protiv Hrvatske*, 3. septembar 2015. godine.

promijeni školu ili da se na drugi način izmjesti iz svog uobičajenog društvenog okruženja.

ESLJP je stoga smatrao da je povrijeđeno pravo i majke i djeteta na poštovanje porodičnog života, jer se radilo o dugotrajnoj prirodi postupka za određivanje starateljstva, čime je prekršen član 8.

U predmetu *Manuello i Nevi protiv Italije*³⁷⁵ od ESLJP-a je zatraženo da odluči o nemogućnosti podnosilaca predstavke da viđaju svoju unuku, prvo zbog neizvršavanja sudskih odluka kojima su sastanci odobreni, a potom i zbog sudske odluke kojom su ti sastanci suspendovani. Iako je naglasio da se u ovakvoj situaciji mora biti veoma obazriv i da mjere za zaštitu djeteta mogu uključivati ograničavanje kontakta sa članovima porodice, ESLJP je smatrao da dotični organi nijesu učinili neophodne napore da zaštite porodične veze. S tim u vezi, primijetio je da je tri godine proteklo prije nego što je sud odlučio po zahtjevu podnosioca predstavke da se sastanu sa svojom unukom i da odluka suda kojom su im dodijeljena prava na kontakt nikada nije izvršena. Mada nije na ESLJP-u da preuzme ulogu domaćih organa u vezi sa mjerama koje je trebalo preduzeti, on nije mogao da ignoriše činjenicu da podnosioci predstavke nijesu mogli da vide svoju unuku oko dvanaest godina i da, pored svih njihovih napora da se ponovo uspostavi porodična veza, organi nijesu preduzeli nijednu mjeru u tom pravcu. Zbog toga se smatralo da je pretjerana dužina trajanja postupka dovela do povrede prava podnosioca predstavke na poštovanje porodičnog života po članu 8.

14.3 Prekomjerno trajanje postupka i član 14 EKLJP (zabrana diskriminacije)

Član 14 garantuje jednakost u "uživanju [...] [prava] i sloboda" predviđenih EKLJP-om. Član 14 je dopunska odredba koja ne postoji samostalno. To znači da će se navodno kršenje člana 14 uvijek morati ispitati u vezi sa materijalnim konvencijskim pravom. To se dogodilo u predmetu *Eremia i drugi protiv Moldavije*.³⁷⁶ Predmet se odnosio na pritužbu podnositeljki predstavke na propuštanje moldavskih vlasti da ih zaštite od nasilnog i zlostavljačkog ponašanja njihovog muža i oca, policajca. Prilikom razmatranja pritužbe po članu 14 u vezi sa članom 3 Konvencije, ESLJP je primijetio da je gospođa Eremia više puta bila žrtva nasilja svog supruga, dok su vlasti bile dobro upoznate sa situacijom. Međutim, odbili su da tretiraju njen razvod kao hitni zahtjev. Ovo nemarno nečinjenje, zajedno sa drugim okolnostima (navodno je policija na nju vršila pritisak da povuče krivičnu prijavu protiv svog supruga; socijalne službe navodno su je uvrijedile sugerišući joj pomirenje i govoreći joj da ona nije ni prva ni posljednja žena koju je suprug pretukao; uprkos muževljevom priznanju da je pretukao suprugu, on je u suštini bio oslobođen svake odgovornosti nakon odluke tužioca da uslovno prekine postupak protiv njega), ESLJP je smatrao da je propuštanje vlasti da se bave nasiljem efektivno dovelo do ponovljenog odo-

375 *M. i M. protiv Hrvatske*, 3. septembar 2015. godine.

376 *Eremia i drugi protiv Moldavije*, 28. maj 2013. godine.

bravanja nasilja, što je bio odraz diskriminatorskog odnosa prema gospođi Eremiji kao ženi. Stoga je utvrđena povreda člana 14 u vezi sa članom 3.

14.4 Prekomjerna dužina trajanja postupka i član 1 Protokola br. 1 EKLJP (Zaštita imovine)

Problem odbijanja ili odlaganja od strane domaćih vlasti da ispune obavezujuće presude domaćih sudova obično se posmatra iz ugla i u kontekstu prava na sud i/ili dužine trajanja postupka. Međutim, prekomjerno odlaganje izvršenja presude može uticati i na uživanje materijalnog prava na imovinu. Ovo je bio slučaj, na primjer, u predmetu *Tsirikakis protiv Grčke*;³⁷⁷ zemljište podnosioca predstavke bilo je predmet eksproprijacije za izgradnju postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda. On je tvrdio da je cijelo njihovo ostrvo od 60.000 m² - a ne 10.366 m² kao u zahtjevu za eksproprijaciju - korišćeno za izgradnju, između ostalog, objekata za prečišćavanje otpadnih voda i da je postrojenje proizvelo velike količine mulja. Žalio se na dužinu postupka u vezi sa pravom da dobije naknadu, koji je trajao više od 13 godina i tri mjeseca, kao i na povredu njegovog prava na mirno uživanje imovine. ESLJP je, pored utvrđivanja povrede člana 6 stav 1 Konvencije o prekomjernom trajanju postupka, smatrao da je zamrzavanje naknade za eksproprijaciju u trajanju od oko 15 godina, u kombinaciji sa prekomjernim trajanjem sudskog postupka, stavilo podnosioca predstavke u situaciju neizvjesnosti, nametnulo mu pretjeran teret koji je narušio ravnotežu koja je morala da bude uspostavljena između opšteg interesa s jedne strane i individualnog interesa za mirno uživanje imovine sa druge. ESLJP je, onda, zaključio da je prekršen član 1 Protokola br. 1 Konvencije.

³⁷⁷ *Tsirikakis protiv Grčke*, 17. januar 2002. godine, i *Hatzitakis protiv Grčke*, 11. april 2002. godine.

VI. Pravni lijekovi za prekomjerno trajanje postupka na nacionalnom nivou

15. Domaći pravni lijekovi za rješavanje prekomjerne dužine trajanja postupka

Član 13 zahtijeva od domaćeg organa da obezbijedi pojedincu, koji opravdano tvrdi da je jedno od njegovih prava po Konvenciji prekršeno, pravni lijek ili lijekove u domaćem pravu koji pružaju djelotvornu zaštitu tih prava. Član 13, zajedno sa zahtjevom iscrpljivanja domaćih pravnih lijekova po članu 35 stav 1, predstavlja osnovu za doktrinu supsidijarnosti koja glavnu odgovornost za obezbjeđivanje djelotvorne zaštite konvencijskih prava daje državama ugovornicama.

15.1 Pravni lijekovi trenutno dostupni u Crnoj Gori

a. Zahtjev za ubrzanje postupka i tužba za pravično zadovoljenje

Krajem 2007. godine, Crna Gora usvojila je Zakon o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku.³⁷⁸ Zakonom su uvedena dva nova pravna lijeka za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku: zahtjev za ubrzanje postupka (kontrolni zahtjev) i tužba za pravično zadovoljenje.

ESLJP je djelotvornost tih pravnih lijekova ispitivao u predmetima *Vukelić* i *Vučeljić*. U presudi u predmetu *Vukelić*, ESLJP je smatrao da kontrolni zahtjev (predlog čiji je cilj da se ubrza postupak i koji se, po pravilu, podnosi predsjedniku nadležnog suda) treba smatrati djelotvornim pravnim lijekom od 4. septembra 2013.³⁷⁹ Slično tome, u presudi u predmetu *Vučeljić*, ESLJP je zaključio da *tužbu za pravično zadovoljenje* (pravni lijek kojim se traži naknada za štetu koja je nastala zbog pretjerane dužine trajanja postupka i/ili objavljivanje presude Vrhovnog suda Crne Gore kojom se utvrđuje povreda prava na suđenje u razumnom roku) treba smatrati djelotvornim pravnim lijekom od 17. novembra 2016. godine³⁸⁰ (stav 30).

378 "Službeni list Crne Gore", broj 11 od 13. decembra 2007. godine.

379 *Vukelić protiv Crne Gore*, 4. jun 2013. godine, stav 85.

380 *Vučeljić protiv Crne Gore*, 17. novembar 2016. godine, stav 30.

b. Ustavna žalba

Zakon o Ustavnom sudu Crne Gore iz 2015. godine (u daljem tekstu: Zakon),³⁸¹ kojim je stavljen van snage Zakon o Ustavnom sudu Crne Gore iz 2008, stupio je na snagu 20. marta 2015. godine. Član 68 Zakona predviđa da ustavnu žalbu može podnijeti fizičko ili pravno lice, organizacija, naselje, grupa lica i drugi oblici organizovanja, koji nemaju svojstvo pravnog lica, ako smatraju da je njihovo ljudsko pravo ili sloboda zajamčena Ustavom povrijeđena pojedinačnom odlukom, radnjom ili nepostupanjem državnog organa, organa uprave, organa lokalne samouprave ili pravnog lica koje vrši javna ovlašćenja nakon što se iscrpe sva druga djelotvorna pravna sredstva.

Čl. 69-78 Zakona iz 2015. godine sadrže dodatne pojednosti u pogledu procesuiranja ustavnih žalbi. Posebno, članom 69, između ostalog, predviđeno je da se ustavna žalba može podnijeti u roku od 60 dana od dana kada je prestalo sporno djelo kojim se krši ljudsko pravo ili sloboda. Članom 76 predviđeno je da ako u postupku pred Ustavnim sudom prestane da važi sporna odluka, a Ustavni sud utvrdi povredu ljudskog prava ili slobode, usvojiće ustavnu žalbu i dodijeliti podnosiocu žalbe pravično zadovoljenje. Članom 38 predviđeno je da Ustavni sud mora donijeti odluku u roku od 18 mjeseci od dana pokretanja postupka pred tim sudom.

Na razliku od svoje prethodne ocjene Zakona o Ustavnom sudu Crne Gore iz 2008. godine, kada je smatrao da se ustavna žalba predviđena tim zakonom ne može smatrati djelotvornim domaćim pravnim lijekom u pogledu dužine trajanja postupka, u predmetu *Siništaj i drugi protiv Crne Gore*³⁸² ESLJP je imao priliku da ocijeni novi zakon koji je stupio na snagu 20. marta 2015. godine. Primjećujući da novi zakon izričito predviđa mogućnost podnošenja ustavne žalbe u pogledu ne samo akta već i radnje ili nepostupanja, imajući u vidu mogućnost dodjele pravičnog zadovoljenja i u svijetlu vremenskog roka za procesuiranje žalbe, *ESLJP je zaključio da se ustavna žalba u Crnoj Gori u načelu može smatrati djelotvornim domaćim pravnim lijekom.*

c. Pritužba podnesena Ombudsmanu

Po članu 81 Ustava Crne Gore, Ombudsman je osnovan kao samostalni i nezavisni organ koji preduzima mjere za zaštitu ljudskih prava i sloboda. Shodno članu 81 stav 1, "zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore je samostalan i nezavisan organ koji preduzima mjere za zaštitu ljudskih prava i sloboda". Član 81 stav 2, pak, propisuje da "zaštitnik ljudskih prava i sloboda vrši funkciju na osnovu Ustava, zakona i potvrđenih međunarodnih ugovora, pridržavajući se i načela pravde i pravičnosti". Zaštitnika ljudskih prava i sloboda imenuje Skupština (član 82 tačka 14), većinom glasova svih poslanika (član 91 stav 2) i na predlog Predsjednika (član 95 tačka 5).³⁸³

381 Zakon o Ustavnom sudu Crne Gore, objavljen u "Službenom listu CG", broj 11/15.

382 *Siništaj i drugi protiv Crne Gore*, br. 1451/10, 7260/10 i 7382/10, 24. novembar 2015. godine.

383 Evropska komisija za demokratiju kroz pravo (Venecijanska komisija), Zajedničko mišljenje o Zakonu o Zaštitniku ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Mišljenje br. 637/2011, Mišljenje ODIHR br.: NHRI-MNG/194/2011.

Zakonom o Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore³⁸⁴ predviđeno je da Zaštitnik/ca samostalno i nezavisno, na načelima pravde i pravičnosti, preduzima mjere za zaštitu ljudskih prava i sloboda, kad su povrijeđena aktom, radnjom ili nepostupanjem državnih organa, organa državne uprave, organa lokalne samouprave i lokalne uprave, javnih službi i drugih nosilaca javnih ovlaštenja, kao i mjere za sprečavanje mučenja i drugih oblika nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja i mjere za zaštitu od diskriminacije (član 2 stav 2 Zakona). Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore, koji je donijet 18. jula 2014. godine i stupio na snagu početkom avgusta 2014. godine, pojačao je nezavisnost i profesionalnost Ombudsmana u skladu sa međunarodnim standardima.

Shodno Zakonu, Ombudsman je osnovan kao nacionalni mehanizam za zaštitu lica lišenih slobode od mučenja i drugih oblika surovog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (Nacionalni preventivni mehanizam ili NPM). Pored nadležnosti i ovlaštenja po prethodnom zakonu, Ombudsmanu je povjereno i sprečavanje mučenja i drugih oblika nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja u skladu sa Opcionim protokolom uz Konvenciju protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni ili postupaka. U vršenju funkcije NPM, Ombudsman direktno saraduje sa Potkomitetom UN za sprečavanje mučenja i drugog okrutnog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja. Odgovornosti Ombudsmana kao "nacionalnog mehanizma za zaštitu od diskriminacije" uređene su posebnim Zakonom o zabrani diskriminacije koji je donijet 29. jula 2010. godine.³⁸⁵

Shodno članu 3 Zakona, "Zaštitniku/ci se može obratiti svako ko smatra da su aktom, radnjom ili nepostupanjem organa povrijeđena njegova/njena prava ili slobode". Osim inicijative stranaka, "Zaštitnik/ca postupa i po sopstvenoj inicijativi". Poglavlje V Zakona sadrži preciznije odredbe o pokretanju postupka pred Zaštitnikom/com. Ako Zaštitnik/ca postupa po sopstvenoj inicijativi, neophodna je saglasnost oštećenog (član 28 stav 3). Kada postupak pokreće oštećeni, "pritužba se može podnijeti i preko poslanika/ce, kao i organizacije koja se bavi zaštitom ljudskih prava i sloboda". Članom 46 Zakona predviđeno je da nakon završetka ispitivanja po pritužbi ili po sopstvenoj inicijativi, Zaštitnik/ca daje konačno mišljenje. Konačno mišljenje sadrži nalaz o tome da li je, na koji način i u kojoj mjeri došlo do povrede ljudskih prava i sloboda. Kad Zaštitnik/ca utvrdi da je došlo do povrede ljudskih prava i sloboda, konačno mišljenje sadrži i preporuku o tome šta treba preduzeti da bi se povreda otklonila, kao i rok za organ da preduzme mjere.³⁸⁶

384 Zakon je objavljen u "Službenom listu CG", broj 42/11, i primjenjuje se od 23. avgusta 2011. Izmjene i dopune Zakona objavljene su u "Službenom listu CG", broj 32/14, a stupio je na snagu 7. avgusta 2014. godine.

385 Evropska komisija, Akcioni plan za Crnu Goru 2015, Brisel, 9.12.2015, C(2015) 9050 final. 182-191. V. takođe Savjet Evrope, Informativni dokumenti SG/Inf (2010)22 FINAL, 20. januar 2011. godine. Crna Gora: Poštovanje obaveza, Četvrti izvještaj Sekretarijata o praćenju https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805cd881#_ftnref13

386 ODIHR, Komentari o Nacrtu zakona o Zaštitniku ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Mišljenje br.: GEN- MNG/166/2010 (AT) (2010).

Iako ESLJP smatra da organ iz člana 13 ne mora nužno da bude pravosudni organ, pritužbe ombudsmanu ili drugom organu nadležnom za upravne pritužbe koji nema ovlašćenje da donosi zakonski izvršne odluke generalno ne predstavljaju djelotvoran pravni lijek u smislu člana 13.

VII. Sprovođenje presuda Evropskog suda za ljudska prava

16. Izvršenje presuda Evropskog suda za ljudska prava

Član 41 Konvencije navodi: "Kada Sud utvrdi prekršaj Konvencije ili protokola uz nju, a unutrašnje pravo Visoke strane ugovornice o kojoj je riječ omogućava samo djelimičnu odštetu, Sud će, ako je to potrebno, pružiti pravično zadovoljenje oštećenoj stranci". To znači, prije svega, da dodjela pravičnog zadovoljenja nije automatska posljedica nalaza ESLJP-a da je došlo do povrede prava zajamčenog Konvencijom ili njenim protokolima. ESLJP će dodijeliti takvo zadovoljenje samo ako se smatra da je "pravično" u datim okolnostima s obzirom na posebne karakteristike konkretnog slučaja. ESLJP može naložiti državi da pokrije materijalnu i nematerijalnu štetu, kao i sudske i druge troškove koje je imao podnosilac predstave.

Obaveza države da izvrši presude koje je protiv nje donio ESLJP proizlazi iz odgovornosti preuzete na osnovu čl. 1 i 46 Konvencije. Ovo je u skladu sa šemom međunarodne odgovornosti. Shodno tome, preuzimanje odgovornosti podrazumijeva tri obaveze: obavezu da se prekine sa kršenjem, obavezu da se nadoknadi šteta (da se otklone ranije posljedice akta kojim je prekršeno međunarodno pravo) i, na kraju, obavezu da se izbjegnu slična kršenja. Što se tiče kompenzatornog pravnog lijeka ustanovljenog domaćim zakonom za rješavanje posljedica prekomjerno dugog postupka, vrijeme potrebno da se izvrši plaćanje ne bi, po pravilu, trebalo da bude duže od šest mjeseci od dana kada je odluka o dodjeli naknade postala izvršna.

U predmetu *Scozzari i Giunta*³⁸⁷ ESLJP je ponovio da presuda kojom se utvrđuje povreda "nameće tuženoj državi zakonsku obavezu ne samo da plati iznos dosuđen putem pravičnog zadovoljenja, već i da odabere, pod nadzorom Komiteta ministara, opšte i/ili, po potrebi, pojedinačne mjere koje treba da usvoji u svom domaćem pravnom poretku da bi se okončala povreda koju je utvrdio Sud i da bi se otklonile posljedice u što većoj mjeri". Ove tri obaveze jednako jasno proizlaze i iz rezolucija Komiteta ministara koje su donijete u vezi sa članom 46 stav 2 u skladu sa Pravilom 6 stav 2.³⁸⁸

387 *Scozzari i Giunta protiv Italije*, 13. jul 2000. godine, stav 249. Skorije presude: *Scordino protiv Italije* [Veliko vijeće], 29. mart 2006. godine, stav 233; Četvrto odjeljenje, *Johansson protiv Finske*, 6. septembar 2007. godine, stav 64.

388 Pravila koja je Komitet ministara donio za primjenu člana 46 stav 2 Evropske konvencije o ljudskim pravima (donio Komitet ministara 10. maja 2006. godine na 964. sjednici zamjenika ministara).

Mjere koje je država usvojila da bi otklonila povredu mogu biti pojedinačne ili opšte. Zapravo je Komitet ministara Savjeta Evrope taj koji indirektno provjerava takve mjere preduzete da bi se ispunila data obaveza. Ovo spada u praćenje izvršenja presuda od strane Komiteta, kada države moraju navesti opšte mjere koje su usvojile ili namjeravaju da usvoje da bi izbjegle dalje kršenje. Države članice su stoga uspostavile praksu kojom ne samo da obavještavaju Komitet ministara o isplati pravičnog zadovoljenja koje je ESLJP dodijelio podnosiocu predstavke, već i navode pojedinačne mjere kojima se rješava povreda, kao i opšte mjere koje su preduzele ili namjeravaju da preduzmu kako bi spriječile dalja kršenja.

16.1 Koje su relevantne mjere u predmetima o dužini trajanja postupka?

Relevantni primjeri takvih mjera u vezi sa dugotrajnim postupcima mogu podrazumijevati izmjenu domaćeg zakonodavstva ili promjenu u domaćoj sudskoj praksi. Prevođenje i dostavljanje presude ESLJP-a često može da bude dovoljna mjera za izvršenje presude. Međutim, može se predvidjeti i niz drugih mjera. Na primjer, nakon presude u predmetu *Martins Moreira*,³⁸⁹ Portugalija je reagovala, objasnivši, prvo, da su lokalni sudovi koji su bili uključeni u predmet "[bili] ojačani u smislu sudija i administrativnog osoblja", a drugo da su na nacionalnom nivou "zavodi za sudsku medicinu [bili] predmet reforme sa ciljem da im se daju odgovarajuća sredstva za efikasno sprovođenje pravde", u smislu i "kadrova i resursa" i "organizacionih reformi ... sa ciljem da omoguće davanje brzog odgovora na zahtjeve za uslugama zavoda"³⁹⁰ (a to je bio glavni problem u predmetu). Još je važnija reakcija Španije nakon presude protiv nje u predmetu *Union Alimentaria Sanders SA*.³⁹¹ Španija je izvršila dalekosežnu reformu u kojoj je "potpuno reorganizovala sudske oblasti i redefinisala teritorijalnu nadležnost sudova"; takođe je započela popunjavanje "1570 novih sudskih radnih mjesta" i odlučila da "osnuje više novih sudova".³⁹² Slično tome, na osnovu presude u predmetu *J.ri i 18 drugih predmeta*³⁹³ – Slovačka je izmijenila svoj Zakonik o parničnom postupku kako bi ubrzala sudski postupak i Zakon o stečaju i poravnanju radi sprečavanja sve brojnijih kašnjenja u toj oblasti, kao i usvajanja niza administrativnih mjera usmjerenih na unapređivanje organizacije i upravljanja sudovima (kao što je uspostavljanje nove funkcije višeg sudskog namještenika kako bi se sudije oslobodile pojedinih administrativnih poslova i povećala kompjuterizacija sudova).³⁹⁴ Ujedinjeno Kraljevstvo - izvršenjem presude u predmetu *Somjee*,³⁹⁵ koja se odnosila na prekomjerno dugotrajne postupke u radnim sporovima - donijelo je regulatorne mjere kojima su predsjednicima radnih tribunala data veća ovlašćenja za upravljanje predmetima, uvedene interne pro-

389 *Martins Moreira protiv Portugalije*, 26. oktobar 1988. godine.

390 Komitet ministara, Rezolucija DH (1989) 22.

391 *Union Alimentaria Sanders SA protiv Španije*, 7. jul 1989. godine.

392 Komitet ministara, Rezolucija DH (1990) 40.

393 *J.ri protiv Slovačke*, 9. novembar 2000. godine.

394 Komitet ministara, Rezolucija DH (2005) 67.

395 *Somjee protiv UK*, 15. oktobar 2002. godine.

ceduralne izmjene u odnosu na Žalbeni radni tribunal, a povećan je i broj sudija.³⁹⁶ Druge zemlje su uvele veći broj *ad hoc* mjera: Švajcarska, na primjer, nakon presude *Zimmermann i Steiner*³⁹⁷ ojačala je Savezni sud (protiv kojeg je pokrenut postupak) tako što je honorarno angažovala dodatnih petnaest sudija kao podršku redovnim sudijama.³⁹⁸ Opšte mjere citirane u ovim različitim primjerima mogu se posmatrati kao ispunjenje pozitivne obaveze država članica da organizuju svoje pravosudne sisteme tako da njihovi sudovi mogu svima da garantuju pravo na pravosnažnu odluku u razumnom roku. Treba istaći, međutim, da je ocjenjivanje ovih opštih mjera prema objektivnom standardu isključivo funkcija Komiteta ministara.

16.2 Primjer izvršenja presuda vezanih za dugotrajne postupke na nacionalnom nivou

Slijede tri primjera slučajeva u kojima je, u kontekstu izvršenja i pod nadzorom Komiteta ministara, Crna Gora uvela zadovoljavajuće izmjene u cilju povećanja efikasnosti domaćih postupaka.

Nakon presude *Stakić*,³⁹⁹ efikasnost građanskog i radnog postupka povećana je nakon uvođenja zakonskih mjera (Zakon o parničnom postupku) 2015. godine, koje obuhvataju i ukidanje višestrukih mogućih upućivanja, strogih proceduralnih rokova i mogućnosti alternativnog rješavanja sporova; uvođenje pravnog sredstva za ubrzanje postupka i kompenzatornog pravnog lijeka u slučaju dužih postupaka. Preduzete su mjere kako bi se ubrzali upravni postupci u 2014. i 2016. godini, posebno da bi se spriječila višestruka upućivanja kao rezultat predmeta *Stanka Mirković*.⁴⁰⁰ U okviru ovih mjera: brza, po službenoj dužnosti sprovedena, procedura razmjene podataka između državnih organa; elektronska komunikacija između organa uprave i stranaka u postupcima; novo zakonodavstvo kojim je predviđeno da se u slučaju propuštanja organa uprave da donese odluku u datom vremenskom roku, smatra da je taj zahtjev prihvaćen.

Na osnovu predmeta *Boucke i Mijanović*,⁴⁰¹ u 2011. godini nadležnost za izvršenje pravosnažnih sudskih odluka prenijeta je na javne izvršitelje sa ciljem smanjenja obima rada u sudovima i povećanja efikasnosti izvršnih postupaka.

396 Komitet ministara, Rezolucija DH (2006) 29.

397 *Zimmermann i Steiner protiv Švajcarske*, 13. jul 1983. godine.

398 Komitet ministara, Rezolucija DH (1983) 01.

399 *Stakić protiv Crne Gore*, 2.1.2013, Konačna rezolucija CM/ResDH(2017)38.

400 *Stanka Mirković protiv Crne Gore*, 7.6.2017, Konačna rezolucija CM/ResDH(2018)5.

401 *Boucke protiv Crne Gore*, 21.5.2012, Konačna rezolucija CM/ResDH(2016)165, i *Mijanović protiv Crne Gore*, 17.12.2013, Konačna rezolucija CM/ResDH(2016)201.

Prilog I – Lista presuda donijetih protiv Crne Gore o različitim aspektima koji se odnose na član 6 EKLJP

Poseban aspekt člana 6 EKLJP	Podaci o predmetu	Nalazi	Druge povrede
Član 6 stav 1 EKLJP			
Pravičnost postupka u užem smislu	Tomić i drugi protiv Crne Gore, 17. april 2012. godine	Kontradiktorne odluke Vrhovnog suda same po sebi ne podrivaju načelo pravne sigurnosti. Zaključak: nema povrede	
Pravičnost postupka u užem smislu	Barać i drugi protiv Crne Gore, 13. decembar 2011. godine	Pravosnažna presuda protiv podnosilaca predstavke zasnivala se samo na zakonu za koji je Ustavni sud ranije utvrdio da je neustavan. Zaključak: povreda	
Pristup sudu (stečajni postupak)	Vujović i Lipa D.O.O. protiv Crne Gore, 20. februar 2018. godine	Prvi slučaj u kome je Apelacioni sud odbio žalbu iz razloga što je nije podnio stečajni upravnik, odnosno advokat koga je on ovlastio. ESLJP je smatrao da je gubitak mogućnosti da podnosilac predstavke koristi pravni lijek za koji je opravdano smatrao da je dostupan predstavljao nesrazmjerno ometanje. Zaključak: povreda	

<p>Pristup sudu (građanska tužba u vezi sa radom)</p>	<p>Radunović i drugi protiv Crne Gore, 25. oktobar 2016. godine</p>	<p>Domaći sudovi odbacili su građanske tužbe podnosioca predstavke protiv Ambasade SAD-a koje su se odnosile na radni odnos, smatrajući naročito da odbrana koja se zasnivala na imunitetu države nije u saglasnosti sa njihovim pravima iz člana 6 EKLJP. Zaključak: povreda</p>	
<p>Pristup sudu (imovinsko-pravni zahtjev)</p>	<p>Garžić protiv Crne Gore, 21. septembar 2010. godine</p>	<p>Vrhovni sud je odbio zahtjev podnositeljke predstavke za reviziju u meritumu koji se odnosio na imovinsko-pravni zahtjev jer je smatrao da sudska taksa koju je platila ne odgovara utvrđenim vrijednostima njenog tužbenog zahtjeva. Zaključak: povreda</p>	
<p>Pravo da sud odluči o građansko-pravnoj tužbi</p>	<p>Brajović i drugi protiv Crne Gore, 30. januar 2018. godine</p>	<p>Apelacioni sud nije odlučivao o žalbi koju su podnosioci predstavke podnijeli u svojstvu oštećenih. Zaključak: povreda</p>	
<p>Pravo na obrazloženu presudu</p>	<p>Tripcovici protiv Crne Gore, 7. novembar 2017. godine</p>	<p>Prilikom odbijanja tužbe podnosioca predstavke kao neblagovremeno podnijete, Viši sud nije citirao nijednu odredbu niti relevantnu domaću sudska praksu, niti je naveo bilo koji razlog, da obrazloži zbog čega član 108 nije bio primjenjiv. Zaključak: povreda</p>	

Dužina trajanja krivičnog postupka	Vujović protiv Crne Gore, 15. maj 2018. godine	Imajući u vidu da je podnosilac predstavke izostao s dva pretresa, postupak je trajao šest godina na tri nivoa nadležnosti. Zaključak: nema povrede	
Dužina trajanja građanskog postupka (zahtjev za naknadu štete u vezi sa radnim sporom)	Arčon i drugi protiv Crne Gore, 3. april 2018. godine	Postupak je trajao pet i po godina na dva nivoa nadležnosti. Zaključak: povreda	
Dužina trajanja građanskog postupka (privredni spor)	Montemlin Šajo protiv Crne Gore, 20. mart 2018. godine	Postupak je trajao pet godina i četiri mjeseca u dva stepena. Zaključak: povreda	
Dužina trajanja građanskog postupka (zahtjev za naknadu štete u vezi sa nacionalizovanom imovinom)	Novaković i drugi protiv Crne Gore, 20. mart 2018. godine	Postupak je trajao sedam godina na tri nivoa nadležnosti. Zaključak: povreda	
Dužina trajanja građanskog postupka (privredni spor)	Dimitrijević protiv Crne Gore, 12. decembar 2017. godine	Postupak je trajao više od sedam godina na tri nivoa nadležnosti. Zaključak: povreda	

Dužina trajanja građanskog postupka (restitucija imovine)	Nedić protiv Crne Gore, 10. oktobar 2017. godine	Postupak je trajao više od pet godina i četiri mjeseca na jednom nivou nadležnosti. Zaključak: povreda	
Dužina trajanja građanskog postupka (radni spor)	Vučinić protiv Crne Gore, 5. septembar 2017. godine	Postupak je trajao više od šest godina i jedan mjesec na tri nivoa nadležnosti. Zaključak: povreda	
Dužina trajanja građanskog postupka (zahtjev za naknadu štete u vezi sa eksproprijacijom imovine)	Đuković protiv Crne Gore, 13. jun 2017. godine	Postupak je trajao više od dvanaest godina na jednom nivou nadležnosti. Zaključak: povreda	
Dužina trajanja građanskog postupka (imovinsko-pravni spor)	Tomašević protiv Crne Gore, 13. jun 2017. godine	Postupak je trajao više od dvanaest godina na dva nivoa nadležnosti. Zaključak: povreda	
Dužina trajanja građanskog postupka (podjela zajedničke imovine)	Svorcan protiv Crne Gore, 13. jun 2017. godine	Postupak je trajao više od dvanaest godina i pet mjeseci na tri nivoa nadležnosti. Zaključak: povreda	

<p>Dužina trajanja građanskog postupka (imovinsko-pravni spor)</p>	<p>Bujković protiv Crne Gore, 20. mart 2015. godine</p>	<p>Predmet se odnosio na imovinsko-pravni parnični postupak koji je u periodu od više od osam godina i 11 mjeseci bio u nadležnosti ESLJP racione temporis. ESLJP je, između ostalog, konstatovao da ponovno preispitivanje jednog predmeta nakon vraćanja na ponovni postupak može samo po sebi da otkrije ozbiljan nedostatak u sudskom sistemu date države. Zaključak: povreda</p>	
<p>Dužina trajanja građanskog postupka (radni spor)</p>	<p>Novović protiv Crne Gore, 23. oktobar 2012. godine</p>	<p>Predmet se odnosio na postupak za vraćanje na posao podnosioca predstavke i naknadu štete koji je trajao 12 godina i osam mjeseci, od čega je u nadležnosti ESLJP racione temporis bio u periodu od pet godina i tri mjeseca. Zaključak: povreda</p>	
<p>Dužina trajanja građanskog postupka (zahtjevi za naknadu štete)</p>	<p>Stakić protiv Crne Gore, 2. oktobar 2012. godine</p>	<p>Postupak po zahtjevu podnosioca predstavke za naknadu štete zbog povrede još uvijek je bio u toku u prvom stepenu nakon 24 godine, od čega je u nadležnosti ESLJP racione temporis bio u periodu od osam godina i šest mjeseci. Zaključak: povreda.</p>	<p>Član 13 u vezi sa članom 6 stav 1 EKLJP zbog nedostatka djelotvornog domaćeg pravnog lijeka.</p>

Dužina trajanja upravnog postupka (upis fiducijarnih prava)	Sinex DOO protiv Crne Gore, 5. septembar 2017. godine	Postupak je trajao dvanaest godina i osam mjeseci. Zaključak: povreda	Član 13 u vezi sa članom 6 stav 1 EKLJP zbog nedostatka djelotvornog domaćeg pravnog lijeka.
---	---	--	--

Izvori

A Manual on Human Rights for Judges, Prosecutors and Lawyers, Chapters 6 and 7, Right to a Fair Trial, Ujedinjene nacije (2003)

<http://www.ohchr.org/Documents/Publications/training9Titleen.pdf>

Article 6: Self-learning course, Human Rights Education for Legal Professionals, Savjet Evrope (2014)

<http://help.elearning.ext.coe.int/course/info.php?id=532>

Savjet Evrope, CEPEJ (2012), Length of court proceedings in the member states of the Council of Europe based on the case law of the European Court of Human Rights.

<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2681599&SecMode=1&DocId=1965298&Usage=2>

Dialogue among judges, 'International and national courts confronting large-scale violations of human rights'. http://echr.coe.int/Documents/Dialogue_2016_ENG.pdf

Dialogue among judges, "Subsidiarity: a two-sided coin? 1. The role of the Convention mechanism 2. The role of the national authorities"

http://echr.coe.int/Documents/Dialogue_2015_ENG.pdf

Agencija za osnovna prava Evropske unije, Handbook on European law relating to access to justice, Chapter 3 - A fair and public hearing before an independent and impartial tribunal and other bodies (jun 2016. godine)

<http://fra.europa.eu/en/publication/2016/handbook-european-law-relating-access-justice>

Elisabeth Lambert-Abdelgawad, The execution of the Judgment of the ECtHR, Ljudska prava br. 19, Savjet Evrope (2002)

Jean-François Akandji-Kombe, Positive Obligations under the European Convention on Human Rights, Priručnici o ljudskim pravima br. 7, Savjet Evrope (2007)

<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?-documentId=090000168007ff4d>

Pravila koja je Komitet ministara donio za primjenu člana 46 stav 2 Evropske konvencije o ljudskim pravima (donio Komitet ministara 10. maja 2006. godine na 964. sjednici zamjenika ministara)

<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent>

Steven Greer, The Margin of Appreciation: Interpretation and Discretion under The European Convention on Human Rights, Ljudska prava br. 17, Savjet Evrope (2000)

[http://www.echr.coe.int/LibraryDocs/DG2/HRFILES/DG2-EN-HRFILES-17\(2000\).pdf](http://www.echr.coe.int/LibraryDocs/DG2/HRFILES/DG2-EN-HRFILES-17(2000).pdf)

Riječ zahvalnosti

Sadržaj preuzet ili prilagođen iz:

Frédéric Edel, Dužina trajanja građanskog i krivičnog postupka u sudskoj praksi Evropskog suda za ljudska prava (The length of civil and criminal proceedings in the case-law of the European Court of Human Rights), Savjet Evrope, 2007

Loredana Tassone i Steven Carruthers, Pravo na suđenje u razumnom roku, projekat Savjeta Evrope Borba protiv zlostavljanja i nekažnjivosti i unapređenje primjene sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava na nacionalnom nivou "FILL", 2017

O autoru

Ivana Roagna je advokatica specijalizirana za oblasti krivičnog prava i imigracija, kao i konsultant za pitanja ljudskih prava i vladavine prava sa 20 godina profesionalnog iskustva. Radila je u Evropskom sudu za ljudska prava, a bila je angažovana kao službenik Savjeta Evrope u Strazburu i na Kosovu, kao i u OEBS-u u Bosni i Hercegovini. Radila na brojnim evaluacijama za Kancelariju Ujedinjenih nacija za drogu i kriminal u Avganistanu u sklopu projekata koji su se bavili pravosudnim i kaznenim sistemima, davala je savjetodavna mišljenja na brojna pitanja zaštite ljudskih prava, kao što su nezavisnost pravosuđa, trgovina ljudima, zaštita žrtava, i međunarodno krivično pravo za organizacije kao što su Savjet Evrope, Međunarodna organizacija za migracije, OEBS/Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava, itd. Autorka je ekspertskih mišljenja, programa obuke, kao i predavač na obukama na pitanja ljudskih prava za advokate, sudije, tužioce, policajce i NVO aktiviste u Jugoistočnoj Evropi i na Kavkazu, a obučava i pravne stručnjake iz Italije, Egipta, Brazila i Angole, kao i mirovne snage Ujedinjenih nacija i Evropske unije. Ivana je ponosna majka troje djece: Giacomo, Stefano i Quyen.

Ovaj priručnik je izrađen u sklopu Horizontal Facility for Western Balkans and Turkey projekta “Borba protiv zlostavljanja i nekažnjivosti i unapređenje primjene prakse Evropskog suda za ljudska prava na nacionalnom nivou (FILL)”, koji finansiraju Evropska unija i Savjet Evrope, a sprovodi Savjet Evrope. Mišljenja i stavovi izraženi u ovom priručniku su odgovornost autora, i ne predstavljaju nužno zvanični stav Savjeta Evrope i Evropske unije.

Savjet Evrope je vodeća organizacija za ljudska prava na ovom kontinentu. Ima 47 država članica od kojih su 28 članice Evropske unije. Članice Savjeta Evrope obavezale su se na primjenu Evropske konvencije o ljudskim pravima, zaštitu ljudskih prava, demokratije i vladavine prava. Evropski sud za ljudska prava vrši nadzor nad primjenom Konvencije u državama članicama.

www.coe.int

Zemlje članice Evropske unije odlučile su da udruže svoja znanja, resurse, i svoje sudbine. One su zajedno izgradile zonu stabilnosti, demokratije i održivog razvoja, zadržavajući pri tom kulturnu raznolikost, toleranciju, i slobodu za pojedinca. Evropska unija poklanja posebnu pažnju razmjeni postignuća i vrijednosti sa zemljama i narodima izvan njenih granica.

<http://europa.eu>

Horizontal Facility for Western Balkans and Turkey

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Implemented
by the Council of Europe